

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

І. А. Строк, О. О. Юхно

**ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
УМИСНИХ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ
УШКОДЖЕНЬ, ЗАПОДІЯНИХ У СТАНІ
СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ**

Монографія

**Харків
«Факт»
2022**

УДК 343.98:343.615

С 83

Рекомендовано до друку
вченою радою Харківського національного університету
внутрішніх справ, протокол № 12 від 22.12.2021 р.

Рецензенти:

Пиріг І. В. – доктор юридичних наук, професор;
Степанюк Р. Л. – доктор юридичних наук, професор;
Лисенко В. В. – доктор юридичних наук, професор

Строк І. А., Юхно О. О.

С 83 Основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання : монографія. – Харків : Факт, 2022. – 204 с. (Серія «Бібліотека слідчого і детектива: проблеми криміналістики та кримінального процесу»).

ISBN 978-617-8072-57-5

У монографії досліджено основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Розкрито особливості огляду місця події, планування, напрацювання версій, тактики і методики розкриття та розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання щодо яких відсутня достатня кількість досліджень та узагальнення практики. Напрацьовано пропозиції та рекомендації щодо удосконалення дослідженої методики таких видів злочинів.

Розраховано для курсантів, студентів, магістрів, ад'юнктів, аспірантів, викладачів, та всіх, хто цікавиться дослідженою проблематикою.

УДК 343.98:343.615

Зміст

Вступ.....	5
Розділ 1.	
Особливості криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання	
1.1. Теоретичні та прикладні передумови формування криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання.....	7
1.2. Обстановка вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання	24
1.3. Типові способи та сліди умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання	36
1.4. Особа злочинця та потерпілого при вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання	50
Висновки до розділу 1.....	65
Розділ 2.	
Особливості відкриття кримінального провадження та розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання	
2.1. Початок кримінального провадження. Обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання...	68
2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання та відповідні їм алгоритми дій слідчого.....	84
2.3. Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Тактичні операції	103
Висновки до розділу 2.....	113

Розділ 3.

Особливості тактики окремих слідчих дій під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

3.1. Огляд місця події під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання	115
3.2. Особливості тактики допиту підозрюваних і свідків під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання	124
3.3. Слідчий експеримент під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання та його особливості	142
3.4. Призначення судових експертиз під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання.....	155
Висновки до розділу 3.....	170
Висновки	173
Список використаних джерел.....	180

Вступ

Сучасні питання безпеки суспільства від злочинності вимагають прийняття кардинальних законодавчих і прикладних рішень. Для їх вирішення необхідно створити науково обґрунтовану криміналістичну і криминологічну державну програму захищеності людей від злочинності, її об'єктивні показники та детермінанти, ресурсне забезпечення, систему запобігання злочинам, особливо ту частину, яка безпосередньо охороняє право на життя, здоров'я, права та свободи людини і громадянина. Ці питання поставлено в основу розвитку нового напрямку криміналістичних досліджень, пов'язаних із втіленням ідеї безпеки, захисту життя та здоров'я людини.

Відповідно до ст.ст. 3 і 27 Конституції України людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищими соціальними цінностями. Тому розкриття та розслідування такої категорії злочинів є особливою і відповідальною задачею Національної поліції та інших правоохоронних органів України. У розділі II Особливої частини «Злочини проти життя і здоров'я особи» Кримінального кодексу України закріплено всього п'ять статей з дослідженої проблематики, на підставі чого криміналістикою розробляються відповідні методики. До суспільно-небезпечних діянь, які посягають на найбільш цінні права людини відносяться й злочини проти життя та здоров'я особи, заподіяні у стані сильного душевного хвилювання, зокрема ст. 123 КК України.

Вказані види злочинів відзначаються високим рівнем латентності, тому й обліки стану такої злочинності не відображають об'єктивну криминогенну ситуацію в державі.

Окреслені актуальні питання створюють доцільність в поглибленому дослідженні такої категорії кримінальних правопорушень, та криміналістичному забезпеченні їх розкриття, розслідування, попередження з метою напрацювання відповідних методик розслідування. Для цього важливим є теоретична розробка комплексу науково-обґрунтованих засобів та методів і методик розкриття, розслідування і протидії вказаним злочинам.

Окрім аспекти методики розслідування певних видів злочинів проти життя і здоров'я особи, загалом та умисних тяжких тілесних

Строк І. А., Юхно О. О.

Основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень,
заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

ушкоджень, зокрема висвітлені у працях вітчизняних та зарубіжних учених: Ю. П. Аленіна, О. М. Бандурки, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, П. Д. Біленчука, О. М. Васильєва, В. К. Весельського, А. Ф. Волобуєва, І. Ф. Герасимова, М. В. Гузя, М. В. Даньшина, В. Г. Дрозд, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, О. Н. Колесниченка, В. П. Колмакова, О. О. Книженко, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Т. О. Лускатової, Є. Д. Лук'янчикова, В. О. Маляррової, Г. А. Матусовського, О. В. Мельника, В. О. Образцова, О. В. Пчеліної, О. С. Саїнчина, С. О. Сафронова, М. О. Селіванова, Р. Л. Степанюка, О. С. Тарасенко, В. В. Тіщенко, М. Г. Чернеця, О. В. Шайтуро, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського, Р. М. Шехавцова, Б. В. Щура, О. О. Юхна та інших. Безумовно, у працях вказаних вчених сформульовано принципово важливі положення, однак більшість із них стосуються загальних питань методики розслідування окремих видів (груп) стосовно злочинів проти життя і здоров'я особи. Однак на сьогодні у національній криміналістичній науці відсутні комплексні дослідження проблем розслідування злочинів, вчинених у стані сильного душевного хвилювання, що вказує на недостатність вирішення цього наукового напрямку.

Авторами у монографічному дослідженні визначено, сформовано і запропоновано методику розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, вчинених у стані сильного душевного хвилювання, що є особливо актуальним та своєчасним науковим завданням. У монографії здійснено спробу розроблення нового підходу до розв'язання теоретичних, криміналістичних і методичних проблем розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, вчинених у стані сильного душевного хвилювання, що становить науково-теоретичний і прикладний інтерес.

Монографічне дослідження стане корисним курсантам, студентам, магістрам, ад'юнктам, аспірантам, викладачам, та всім, хто цікавиться дослідженою проблематикою.

Автори

Розділ 1.

Особливості криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

1.1. Теоретичні та прикладні передумови формування криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

Дослідження стану сильного душевного хвилювання було у полі зору вчених різних наукових галузей. Зокрема, проблеми кримінальної відповідальності за злочини, вчинені у стані сильного душевного хвилювання, стали предметом досліджень О. В. Авраменка, А. В. Байлова, В. М. Бурдіна, О. В. Бурка, М. І. Дубініної, М. І. Загороднікова, О. М. Короленко, М. В. Лисака, Л. А. Остапенко, І. П. Панфілова, Й. П. Портнова, Б. В. Сідорова, С. В. Тасакова, В. І. Ткаченка, Т. Г. Шавгулідзе, Л. І. Шеховцової, О. О. Чугунова та ін.

Крім цього, стан афекту вивчався також й представниками юридичної та психологічної наук, зокрема Л. М. Балабановою, О. А. Будницькою, В. Ф. Кондратьєвим, І. О. Кудрявцевим, А. В. Коломіною, Т. П. Печерніковою та іншими. Судово-експертній діагностиці фізіологічного афекту присвячені праці: М. В. Костицького, В. Д. Лискова, В. Б. Первомайського, Ф. С. Сафуанова, О. Д. Сітковської, а також інших дослідників: юристів, психологів і психіатрів. Певні аспекти цієї проблеми розглядалися в роботах юридичних психологів – Д. О. Александрова, Л. І. Казміренко, І. М. Савки, В. О. Шуляра та ін.

Незважаючи на зазначені вище дослідження ці категорії в криміналістиці, кримінальному праві і кримінальному процесі зокрема й щодо поняття, змісту, ролі і сутності криміналістичної характеристики злочинів й досі залишається одним із дискусійних та не повною мірою дослідженим питанням. На сьогодні у криміналістичній науці відсутні дослідження з основ методики

умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, передбаченого ст.123 Кримінального кодексу України (далі – КК України)¹, і зокрема не сформовано криміналістичну характеристику зазначеного виду злочину. Вказане питання зумовлює необхідність проведення наукового дослідження щодо встановлення розуміння криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання та його структурних елементів.

Враховуючи зазначене, слушним вбачаємо розпочати наукове дослідження із визначення теоретичних передумов формування криміналістичної характеристики окремих видів злочинів загалом та умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, зокрема².

Відповідно до науково-практичного коментаря КК України (за ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка) вказані стани особи не розрізняються. За дослідженням стан сильного душевного хвилювання (фізіологічний афект) – це такий психічний стан, за якого інтенсивна емоція протягом короткого часу стає домінуючою, значно знижуючи здатність людини усвідомлювати свої дії та керувати ними, майже повністю втрачається функція самоконтролю і самооцінки (інтроспекції), звужується до мінімуму волява сфера, організм людини значною мірою переходить на інстинктивні механізми управління³.

Досліджуючи підходи науковців до визначення поняття «стан сильного душевного хвилювання», можна констатувати, що на початку 70-х років ХХ століття поняття «сильне душевне хвилювання» вчені пов'язували з психологічним поняттям «афект», а вже приблизно з середини 70-х років це поняття ототожнювали з наявним у психології

---

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.12.2020).

² Строк І. А. Теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання // Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 7–8 квіт. 2017 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 62.

³ Потебенько М. О., Гончаренко В. Г. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу від 20 травня 2011 р. Особлива частина. Київ : Форум, 2011. С. 113.

поняттям «фізіологічний афект». Дослідивши сучасні підходи науковців до розуміння поняття «стан сильного душевного хвилювання», дослідники виділили три групи концептів у цьому напрямі:

– до першої належать вчені В. В. Сташис і М. І. Бажанов, які зазначають, що стан сильного душевного хвилювання – це стан фізіологічного афекту⁴.

– до другої – науковці, які вважають, що стан сильного душевного хвилювання – це стан афекту. При цьому вони не уточнюють, що це має бути фізіологічний афект⁵.

– науковці третьої категорії вказують на те, що, оскільки на зменшення здатності особи «повною мірою усвідомлювати свої діяння та(або) керувати ними можуть впливати різні емоційні стани, поняття «стан сильного душевного хвилювання» охоплює не тільки стан афекту, але й інші, сильні за своїм впливом на психічну діяльність, емоційні стани»⁶.

Важливе значення для наукового обґрунтування кримінально-правових і психологічних аспектів стану сильного душевного хвилювання за законодавством України мала праця О. В. Авраменка «Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти» (2008 р.), в якій автор проводить теоретичне узагальнення і по-новому окреслює вирішення наукової проблеми сутності та кримінально-правового значення стану сильного душевного хвилювання; виділяє кримінально-правовий та психологічний аспекти досліджуваного поняття, встановлює їх зміст, пропонує визначення поняття стану сильного душевного хвилювання, розмежовує значення цього стану як конститутивної ознаки складу злочину та обставини, що пом'якшує покарання, а також окреслює перелік суспільно небезпечних діянь, за вчинення яких у такому стані повинна застосовуватись кримінальна відповідальність⁷.

---

⁴ Сташис В. В., Бажанов М. І. Особа – під охороною кримінального закону. Харків : Право, 1996. С. 51.

⁵ Остапенко Л. А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Київ, 2003. С. 8.

⁶ Бородин С. В. Преступления против жизни. Санкт-Петербург : Юрид. Центр пресс, 2003. С. 181.

⁷ Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Львів, 2008. с. 16.

Визначення поняття «криміналістична характеристика злочинів» вперше з'явилося в обігу в криміналістичній науці в другій половині минулого століття. Не дивлячись на вказане, донині ведеться наукова дискусія з приводу доречності існування названої категорії та її значущості в теорії криміналістики і кримінального процесу, її сутності та структури, у зв'язку з чим поняття «криміналістична характеристика» залишається недостатньо розробленим і дискусійним на сьогодні⁸.

Приймаючи участь у дискусії з цього питання науковці О. Н. Колесниченко та В. О. Коновалова під криміналістичною характеристикою злочинів запропонували розуміти систему відомостей (інформацій) про криміналістично значущі ознаки злочинів цього виду, яка відтворює закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинів⁹, що ми підтримуємо.

В свою чергу, вчений Є. Д. Лук'янчиков акцентував увагу на тому, що криміналістична характеристика злочинів є системою тільки криміналістично значущих відомостей про ознаки злочину, а не будь-яких однакових для усіх видів злочинів, які підлягають опису на якісно-кількісному рівні з визначенням кореляційних залежностей між ними, що підвищує практичне значення цієї категорії криміналістики.¹⁰

Як зазначає М. П. Яблоков стосовно визначення понятійної категорії «типова криміналістична характеристика виду злочинів» як системи наукового опису криміналістично значимих ознак виду, різновидності, групи злочинів, котрі насамперед проявляються в особливостях таких її елементів, як спосіб, механізм і обстановка їх вчинення, особи їх суб'єкта й інших властивих для цього виду злочинів елементах з розкриттям кореляційних зв'язків і взаємозалежностей між ними, знання яких у сукупності зі змістовною стороною опису забезпечує успішне розслідування злочинів¹¹.

---

⁸ Перебитюк М. В., Паламарчук А. О. Криміналістична характеристика екологічних злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 282–286.

⁹ Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков : ХЮИ, 1985. С. 16.

¹⁰ Лук'янчиков Є. Щодо поняття криміналістичної характеристики злочинів. *Історико-правовий часопис*. 2013. № 2. С. 107–113.

¹¹ Криминалистика : учебник / под ред. Н. П. Яблокова. 4-е изд., перераб. и доп. К. : Норма: ИНФРА-К, 2013. С. 67.

Перше найбільш розгорнуте уявлення про зміст криміналістичної характеристики злочину надали Р. І. Благута, О. О. Сергієнко, О. Є. Устюгова. Л. О. Сергєєв, який визначав, що зміст криміналістичної характеристики містить такі елементи: спосіб вчинення злочину; обстановку й умови, в яких учинено злочин; обставини, пов'язані з предметом злочинного посягання, суб'єктами і суб'єктивною стороною злочинів; схожі зв'язки конкретного злочину з діями, які не є кримінально караними¹².

А. В. Старушкевич, розглядаючи поняття криміналістичної характеристики, підкреслює, що воно вживається в двох аспектах – теоретичному (як наукова категорія) та прикладному (як опис, схеми тощо). При цьому вказаний вчений підкреслює, що криміналістична характеристика злочинів є упорядкованою сукупністю даних (відомостей) про криміналістично значущі ознаки злочинів¹³.

З позиції відомого криміналіста В. А. Журавля, криміналістична характеристика кримінальних правопорушень водночас є теоретичною концепцією, складовою окремої криміналістичної методики, інформаційною моделлю, в якій відбиваються якісно-кількісні показники ретроспективної спрямованості про типові ознаки, тобто ті, що притаманні цьому масиву злочинів, і специфічні, котрі дозволяють відокремити його від інших груп злочинів¹⁴, що ми підтримуємо.

Слід наголосити, що досліджуючи сутність криміналістичної характеристики злочинів, видатний учений Р. С. Белкін вказував, що вперше поняття «криміналістична характеристика злочину» з'явилося наприкінці 60-х р. ХХ ст. в наукових працях Л. О. Сергєєва та О. Н. Колесніченка¹⁵. З цього приводу О. Я. Баєв зауважив, що жодна із відносно нових криміналістичних категорій не викликає на сьогодні такого неоднозначного до себе ставлення, як «криміналістична

---

¹² Благута Р. І., Сергієнко О. О., Устюгова О. Є. Кримінальний процес України : навч. посіб. Львів : Біблос, 2010. С. 35.

¹³ Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посіб. Київ : НВТ «Правник» – НАВСУ, 1997. С. 6–13.

¹⁴ Журавель В. А. Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2018. № 4 (55). С. 206–207.

¹⁵ Цит. за: Белкин Р. С. Курс советской криминалистики : в 3. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Київ : Акад. МВД, 1979. С. 181–182.

характеристика злочинів»¹⁶. Зазначене спонукає нас до продовження наукового дослідження зазначеної криміналістичної категорії з урахуванням національного стану розвитку кримінальних і кримінально процесуальних відносин¹⁷.

На думку С. Н. Чурилова, саме прагнення вчених-криміналістів віднайти підходи до розкриття змісту закономірностей у сфері доказування породило винахід спеціального терміна «криміналістична характеристика злочину»¹⁸.

Дослідниця А. Ф. Волобуєва зазначає, що поява терміна «криміналістична характеристика злочину» стала результатом осмислення та систематизації положень тієї частини змісту окремих методик розслідування, де йшлося про ознаки злочинів, що мали важливе значення для їх виявлення та розслідування¹⁹.

Слід зазначити, що на сьогодні в наукових дослідженнях учених і науковців визначення сутності категорії «криміналістична характеристика злочину» є досить суперечливим, що зумовлює і спонукає до подальших наукових досліджень окресленої криміналістичної категорії.

Так, Л. О. Сергеев зазначає, що «криміналістична характеристика злочинів це сукупність взаємопов'язаних чинників, котрі характеризують особливості способів скоєння та слідів відповідних видів злочинів, об'єктів посягань, обставин, які характеризують учасників, їх злочинні зв'язки, час, місце, умови й обстановку скоєння злочинів»²⁰.

---

¹⁶ Баев О. Я. Основы криминалистики : Курс лекций. Киев : Экзамен, 2011. С. 95.

¹⁷ Беззубенко М. В. Теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *Юридична наука*. 2019. № 8. С. 122–125.

¹⁸ Чурилов Н. С. Криминалистическая методика: история и современность. Київ : Маркетинг, 2002. С. 200.

¹⁹ Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2001. С. 29.

²⁰ Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. К, 1966. С. 4–5.

Л. Я. Драпкін визначає криміналістичну характеристику як наукову категорію, у якій з достатньою мірою конкретності описані типові ознаки та властиві події, обстановка, спосіб і механізм вчинення суспільно небезпечних діянь певної групи, процес утворення та локалізації доказів, типологічні якості особи та поведінка обвинувачених, потерпілих, а також стійкі особливості інших об'єктів²¹.

На думку Р. С. Белкіна, криміналістична характеристика злочину представляє собою абстрактне наукове поняття, яка має для слідчого, дізнавача лише орієнтуюче значення і повинна включати в себе характеристику вихідної інформації, системи даних про спосіб вчинення та приховання злочину та типових наслідків його застосування, особистості ймовірного злочинця та ймовірних мотиву і мети злочину, особистості ймовірної жертви злочину, та про деякі обставини вчинення злочину (місце, час, обстановка)²².

Криміналістична характеристики злочинів – це система закономірно взаємопов'язаних криміналістичних даних про елементи складу злочину певних видів злочинів, що сприяють їх розкриттю і розслідуванню²³. Конкретного і загальновизнаного визначення, що таке криміналістична характеристика, в юридичній літературі поки немає. Вважаємо доречним визначити криміналістичну характеристику складу злочину як систему ознак, що надають інформацію про особу злочинця та потерпілого, спосіб і знаряддя вчинення злочину, а також об'єктивну сторону конкретного злочину²⁴.

В свою чергу М. В. Костенко, А. А. Корчагин досліджуючи криміналістичну характеристику вбивств на замовлення, вказують, що вона охоплює відомості: про спосіб учинення та приховування злочину; про обстановку вбивства на замовлення (місце, час, умови); про знаряддя й засоби злочину; про механізм слідоутворення; про

---

²¹ Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*. 1978. Вып. 69. С. 17.

²² Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие : в 3 т. Т. 3. *Криминалистические средства, приемы и рекомендации*. Київ : Юристь, 1997. С. 305–306.

²³ Видонов Л. Г., Видонов В. Л К вопросу о криминалистической характеристике преступлений и закономерных связях между ее элементами. *Криминалистическая характеристика преступлений*. 1984. С. 97.

²⁴ Коваль М. М. Forensic characterization of torture. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 14. Т. 2. С. 121.

особу потерпілого; про особу злочинця (замовника, виконавця, якщо є – посередника)²⁵, що ми підтримуємо.

Дослідження вищезазначених визначень і наукових позицій вчених щодо визначення категорії «криміналістичної характеристики злочину» дає підстави дійти висновку, що автори визначають останню крізь призму її елементного складу, однак, на нашу думку, вказане не дозволяє повною мірою встановити сутність досліджуваної категорії.

Також у криміналістичній науці є наявні погляди науковців щодо визначення криміналістичної характеристики злочину як системи та моделі. Зокрема, у тлумачному словнику поняття «система» визначається як значна кількість закономірно пов'язаних один із одним елементів, що становлять певне цілісне утворення, єдність²⁶.

Видатні криміналісти О. Н. Колесніченко та В. О. Коновалова пропонували розуміти поняття «криміналістична характеристика» як систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів одного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними та слугує побудові, перевірці слідчих версій в розслідуванні певного виду злочину²⁷. Відображення особливостей певного виду злочину, що мають значення для їх виявлення та розкриття, складає сутність криміналістичної характеристики. Такі особливості Г. А. Матусовський називає криміналістично значущими²⁸.

Досліджуючи особливості об'єкта та предмета методики розслідування окремих видів злочинів, А. Ф. Волобуєв дійшов висновку, що криміналістична характеристика як структурний елемент окремої методики розслідування являє собою систему відомостей про елементи механізму вчинення злочинів певного виду чи групи, в яких відбиваються закономірні зв'язки між цими елементами та які

---

²⁵ Корчагин А. А. Криминалистическая методика предварительного расследования и судебного разбирательства по делам об убийствах (проблеми теории и практики). К. : Юрлитинформ, 2013. С. 12.

²⁶ Современный словарь иностранных слов : ок. 20 000 слов. Київ : Рус. яз., 1999. С. 562.

²⁷ Колесніченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков : ХЮИ, 1985. С. 16.

²⁸ Матусовський Г. А. Загальні положення методики розслідування злочинів. Криміналістика : підручник / за заг. ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2004. С. 375.

використовуються для розробки наукових рекомендацій, а також побудови перевірки версій при розслідуванні конкретних злочинів²⁹.

Г. А. Густов розглядає криміналістичну характеристику злочину як заснований на практиці правоохоронних органів і криміналістичних дослідженнях опис злочину як реального явища, що має своєю метою оптимізацію процесу розкриття та розслідування злочину і вирішення завдань правосуддя³⁰.

Окремі автори зазначають, що криміналістична характеристика злочинів це не просто перелік відомостей, ознак, а їх система³¹.

Інші вчені визначають криміналістичну характеристику не як систему криміналістично значущих ознак, а як інформаційну модель³². Як вказує В. Л. Синчук, криміналістична характеристика становить інформаційну основу формування методики розслідування вбивств і дозволяє: а) відокремити цей вид (підвид) злочину від інших; б) систематизувати криміналістично значущі відомості та розташувати їх у певній ієрархічній послідовності; в) відобразити на статистичному рівні кореляційні залежності між її елементами; г) розробити типові версії щодо особи злочинця, обставин і мотиву злочину; г) скласти

---

²⁹ Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2001. С. 41.

³⁰ Густов Г. А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений. *Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. тр.* 1984. С. 44.

³¹ Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. Київ : ЛексЭст, 2002. С. 40; Макаренко Е. И. Особенности расследования квартирных краж, совершаемых группой лиц : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Москва, 1985. С. 14.

³² Журавель В. А. Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2018. № 4 (55). С. 213; Салтевский М. В. Криминалистическая характеристика: структура, элементы. Специализированный курс криминалистики : учебник. Киев : НИ и РИО КВШ МВД, 1987. С. 310; Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: поняття, визначення, етапи розвитку, місце в криміналістиці. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 1997. № 2. С. 81.

підґрунтя для розбудови найбільш оптимальної програми (моделі) розслідування цієї категорії злочинів³³.

Отже, категорія «модель» згідно з поясненням тлумачного словника означає деякий матеріал чи описово представлений об'єкт або явище, котрі є спрощеною версією модельованого об'єкта або явища (прототипу) і достатньою мірою повторюють властивості, суттєві для цілей конкретного моделювання (опускаючи несуттєві властивості, в яких оригінал може відрізнитися від прототипу)³⁴.

М. В. Салтевський, Ю. Б. Комаринська, О. І. Галаган зазначали, що криміналістична характеристика це інформаційна модель, яка являє собою якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного злочину. Це означає, що: а) криміналістична характеристика – це сукупність інформації, яка певним чином субординована у систему, що являє собою абстраговану узагальнену інформаційну модель конкретної події; б) опису підлягають не всі, а тільки типові ознаки, тобто загальні для цього виду (групи) злочинів. Тому поняття криміналістичної характеристики є видовим, типізованим; в) ознаки описують на якісному рівні, характеризуючи співвідношення їх кількісних сторін. Тому в інформаційній моделі описані ознаки повинні мати ймовірісно-статистичні показники, що відображають взаємозв'язок між елементами криміналістичної характеристики³⁵.

Таким чином, опис і модель у цьому визначенні практично ототожнюються, тому, на нашу думку, не буде помилковим визначати криміналістичну характеристику через опис чи модель, оскільки це є зовнішнім виразом і прикладним моментом формування криміналістичної характеристики.

Окрім цього, варто зауважити, що процес створення моделі (моделювання) є одним із численних засобів, методів наукового пізнання об'єкта (явища), тобто формування криміналістичної

---

³³ Синчук В. Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2004. С. 10.

³⁴ Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. Київ : Наука, 1975. С. 361.

³⁵ Комаринська Ю. Б., Галаган О. І. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2013. С. 7–8; Салтевський М. В. Криминалистика. В современном изложении юристов : учеб. и практ. пособие. Харьков : Рубикон, 1997. С. 245.

характеристики певного виду злочинів може здійснюватися, зокрема, за допомогою моделювання. При цьому модель і криміналістичну характеристику ототожнювати не варто, хоча вони й мають спільну структуру, що заснована на злочинній діяльності³⁶.

В свою чергу, Т. С. Волчецька типову криміналістичну характеристику представляє як результат дослідження, проведеного на типовій моделі злочинів певного виду, кінцевий результат і продукт цього модельного дослідження. Ми підтримуємо таку думку автора відносно того, що криміналістична характеристика злочину – це замкнута інформаційна система, що містить у собі знання достовірного характеру. Інформаційна модель (система) це система, що містить в собі як достовірне, так й вірогідне знання. Як правило, порівняно з криміналістичною характеристикою злочину модель характеризується більш високим рівнем формалізації, що істотно спрощує проведення з нею експериментів (з криміналістичною характеристикою злочину будь які експерименті виключені). Тобто поступово зі знання ймовірного характеру (типова модель) проявляється знання достовірного характеру (криміналістична характеристика певного злочину)³⁷.

Вважаємо за доцільне криміналістичну характеристику умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, формувати за допомогою типової інформаційної моделі цього виду злочинів, оскільки такий підхід відрізняється репрезентативністю, наглядно дає загальне уявлення про вид злочину, що може відобразитися у схемі, малюнку тощо. У моделі можна зручно відобразити кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики. Окрім того, криміналістичну характеристику злочинів може бути подано у вигляді описів, таблиць, схем, графіків, комп'ютерних програм тощо³⁸.

---

³⁶ Четвертак Д. Ю. Криміналістична характеристика приховування злочинів // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 трав. 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 289.

³⁷ Волчецкая Т. С. Современные проблемы моделирования в криминалистике и следственной практике : учеб. пособие. Калининград : Калининград. ун-т, 1997. С. 24.

³⁸ Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: поняття, визначення, етапи розвитку, місце в криміналістиці. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 1997. № 2. С. 81.

У криміналістиці існують твердження стосовного того, що криміналістична характеристика певного виду злочинів повинна містити у собі не лише типові ознаки злочинної діяльності, які створюють спрощене уявлення про злочинну діяльність, упускаючи менш поширені ознаки, а й нетипові, одиничні прояви. Так, на думку В. В. Лисенко, криміналістична характеристика має практичне значення не тільки у випадку встановлення типових зв'язків між її елементами, вона може бути також ефективно застосована у діяльності слідчих органів за наявності нетипових особливостей окремих елементів і зв'язків. Автор пропонує включити до змісту криміналістичної характеристики інформацію про злочини, яка має одиничні прояви злочинної діяльності, котрі можуть мати поширення у майбутньому³⁹. Із вказаною точкою зору не можна погодитися, оскільки наукова цінність криміналістичної характеристики окремого виду злочину полягає саме у висвітленні типових ознак злочинної діяльності, у встановленні тих закономірностей між елементами криміналістичної характеристики, які не можливо встановити в одиничних проявах.

Вчений В. В. Тіщенко наголошував, що незалежно від визначення дефініції криміналістичної характеристики злочинів, її місця в системі теоретичних положень криміналістики та криміналістичної методики, криміналістична характеристика злочинів як елемент наукової криміналістичної системи має сприяти головному завданню і функції цієї системи: підвищенню ефективності розслідування злочинів. Він стверджував, що криміналістична характеристика окремої категорії злочинів повинна описувати характерні варіанти злочинної діяльності, характерні ознаки злочинців і жертв, сліди такої діяльності й можливі джерела, місця їх виявлення, їх характер і доказово-інформаційну значущість. Тобто вона дає типову картину і типові варіанти злочинців окремої категорії⁴⁰.

Також слід наголосити, що поняття «криміналістична характеристика» розглядається вченими як в теоретичному так і в прикладному аспектах. Так, теоретичне значення криміналістичної характеристики полягає у системному описі криміналістично значущих елементів певної категорії злочинів, у визначенні їх зв'язків

---

³⁹ Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія та практика) : монографія. Київ : Логос, 2004. 324 с.

⁴⁰ Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 50.

і відносин, що обумовлюють відповідну картину слідоутворення, джерела і характер доказувальної інформації, що істотно впливає на розробку наукових рекомендацій для застосування методів, прийомів і засобів, спрямованих на розслідування таких злочинів⁴¹. Наголошуючи на теоретичному значенні криміналістичної характеристики, В. Тищенко, зазначив, що криміналістична характеристика злочинів відкриває можливість для пошуку і прогнозування можливої інформації, а надалі – й для встановлення невідомих обставин злочину, що розслідується⁴².

Прикладне значення криміналістичної характеристики полягає у тому, що вона є робочим інструментом, який використовують під час досудового розслідування злочинів⁴³.

Окрім зазначеного, варто також вказати, що деякі дослідники визначають криміналістичну характеристику крізь призму її функцій. Так, І. М. Лузгін указував на такі функції криміналістичної характеристики як: евристичну та пізнавальну (сприяють пошуку слідів і розслідуванню злочину); організаційно-методичну (допомагає правильно обрати методи розслідування та організувати роботу слідчого); оцінкову (допомагає оцінити ознаки конкретних діянь, зіставляючи їх з типовими, властивими визначеній категорії злочинів)⁴⁴.

Вважаємо, що практична значимість криміналістичної характеристики злочинів розкривається через закономірні зв'язки між її структурними елементами. Зокрема, Р. С. Белкін, наголошував, що криміналістична характеристика як єдиний комплекс має практичне значення лише в тих випадках, коли встановлені кореляційні зв'язки і залежності між елементами, котрі мають закономірний характер⁴⁵.

---

⁴¹ Тищенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисловонасильницьких злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2003. С. 69.

⁴² Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. С. 85.

⁴³ Бахин В. П. Допрос : лекція. Киев, 1999. С. 10.

⁴⁴ Лузгин И. М. Некоторые аспекты криминалистической характеристики преступлений и место в ней данных о сокрытии преступлений. *Криминалистическая характеристика преступлений*. 1984. С. 27.

⁴⁵ Цит. за: Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2012. С. 316.

Водночас окремі криміналісти вказали на об'єктивні труднощі у встановленні кореляційних зв'язків криміналістичної характеристики⁴⁶.

Так, А. М. Полях підкреслює, що криміналістична характеристика злочину має бути для слідчого своєрідною інформаційною базою даних, системою відомостей про певний вид (групу, різновид) злочинів⁴⁷.

Що стосується визначень криміналістичної характеристики окремих видів злочинів, зазначимо позиції деяких науковців. Зокрема, Д. Ю. Четвертак визначає, що криміналістична характеристика злочинів це «узагальнена система типових відомостей про криміналістично значущі ознаки певного роду, виду, групи злочинів, що використовується для оптимального вирішення завдань досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень»⁴⁸.

Аналіз наведених позицій учених і науковців дає можливість визначити, що криміналістична характеристика умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є науковою категорією, що має важливе теоретичне значення для побудови методики розслідування цього виду злочинів і практичне значення для процесу розслідування окремого злочину, оскільки дозволяє сформуванню типові версії вчиненого та визначити шляхи і способи їх перевірки.

Таким чином, криміналістична характеристика умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, слугує побудові та перевірці слідчих версій; вибору тактики та стратегії досудового розслідування та судового розгляду; визначенню напрямків пошуку та ймовірного уявлення про недостатню інформацію щодо цього виду злочину.

Крім цього, в рамках предмета цього підрозділу дисертаційного дослідження вбачаємо за доцільне дослідити структурні елементи криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, що також є теоретичною передумовою її формування

---

⁴⁶ Суворова Л. А. Идеальные следы в криминалистике. Київ : Юрлитинформ, 2006. С. 63–64.

⁴⁷ Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : монографія. Харків : Право, 2010. С. 13.

⁴⁸ Четвертак Д. Ю. Методика розслідування приховування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2016. С. 19.

щодо тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання.

Структура (від лат. *structura*, побудова, розміщення) відповідно до тлумачного словника сучасно української мови означає взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова; устрій, організація чого-небудь, форма⁴⁹. «Структура – це множина частин або форм (елементів), які знаходяться у взаємодії та специфічному порядку, необхідному для реалізації певних функцій»⁵⁰. Отже, структура являє собою стійке відображення взаємних відносин елементів цілісного об'єкта, в цьому випадку – криміналістичної характеристики.

Більшість учених включають до складу криміналістичної характеристики злочинів спосіб підготовки до вчинення злочину, спосіб безпосередньо вчинення злочину, обстановку вчинення злочину (в яку включають місце, час), типову слідову картину, спосіб приховування злочину, особу злочинця та особу потерпілого⁵¹.

О. Я. Басв визначив, що криміналістична характеристика складається з комплексу елементів, які перебувають між собою у внутрішніх і зовнішніх закономірних зв'язках. Вона складається саме із системи взаємозв'язаних елементів, а не просто з множини чи сукупності, оскільки зміни, викликані одними елементами, перебувають у закономірному взаємообумовленому зв'язку з елементами, які викликали ці зміни⁵².

В. Гавло запропонував своє бачення криміналістичної характеристики і виокремив такі елементи: а) ситуація, що виникла перед вчиненням злочину; б) спосіб злочину (підготовка, вчинення, приховування); в) слідча реальна ситуація, що склалася на момент

---

⁴⁹ Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970, 1980. Т. 9. 789 с.

⁵⁰ Структура // Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D1%F2%F0%F3%EА%F2%F3%F0%Е0> (дата звернення: 12.12.2020).

⁵¹ Андреев О. О., Заяць Д. Д., Колесніков В. В. та ін. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій : навч. посіб. / за заг. ред. Д. Д. Зайця. Харків : ХНУВС, 2010. С. 130–131.

⁵² Басв О. Я. О структуре следственных ситуаций. *Криминалистические и процессуальные проблемы расследования*. 1983. С. 17.

реєстрації заяви або повідомлення в ЄРДР; г) ситуація розслідування на початковому етапі, на момент оголошення про підозру, і після неї»⁵³.

В. Танасевич і В. Образцов виділили такі елементи криміналістичної характеристики: а) спосіб вчинення злочину; б) обстановку вчинення злочину; в) умови охорони об'єкта від замаху (враховуючи характеристику осіб, пов'язаних із забезпеченням недоторканності благ, на які вчинено замах); г) маскування, спрямоване на приховування слідів злочину й осіб, що його скоїли; д) особу злочинця і спосіб його поведінки до і після вчинення злочину⁵⁴.

М. П. Яблокова визначає понятійну категорію «типова криміналістична характеристика виду злочинів» як систему наукового опису криміналістично значущих ознак виду, різновидності, групи злочинів, котрі насамперед проявляються в особливостях таких її елементів, як спосіб, механізм і обстановка їх вчинення, особа їх суб'єкта, й інших властивих для цього виду злочинів елементах з розкриттям кореляційних зв'язків і взаємозалежностей між ними, знання яких у сукупності зі змістовною стороною опису забезпечує успішне розслідування злочинів⁵⁵.

Розглянемо кожен із елементів криміналістичної характеристики злочинів. Так, спосіб вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є одним із ключових і важливих елементів криміналістичної характеристики, який досить тісно пов'язаний із особою злочинця та значною мірою визначається мотивом злочину.

Що стосується такого елемента криміналістичної характеристики, як особа злочинця, зазначимо, що його дослідження має здійснюватися комплексно та включати демографічні, соціологічні та психологічні особливості такої особи, її фах та професію, а також її психофізіологічний стан до вчинення злочину, зокрема, в момент вчинення та після вчинення злочину.

---

⁵³ Гавло В. К. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений (Статья первая). *Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью* : сб. науч. тр. 1980. С. 123.

⁵⁴ Танасевич В. Г., Образцов В. А. О криминалистической характеристике преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1976. Вып. 25. С. 101.

⁵⁵ Криминалістика : учебник / под ред. Н. П. Яблокова. 4-е изд., перераб. и доп. К. : Норма: ИНФРА-К, 2013. С. 67.

Суттєву увагу при побудові криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, необхідно приділити встановленню мотиву злочину, що залежить безпосередньо від особи злочинця. Оскільки його правильне визначення на початку кримінального провадження сприятиме швидкому, повному та неупередженому розслідуванню і судовому розгляду⁵⁶.

Наступними елементами криміналістичної характеристики дослідженого виду злочинів є час, місце, обстановка та типові сліди умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, що є одними із обов'язкових елементів криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Це пояснюється тим, що кожен злочин відбувається у відповідних умовах реальної дійсності, у відповідний час та відповідному місці, які є взаємопов'язаними та впливають на поведінку особи злочинця.

Більш детально зазначені структурні елементи криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, нами будуть досліджені в наступних підрозділів монографічного дослідження.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що криміналістична характеристика умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, являє собою важливу наукову категорію, що має теоретичне значення для побудови методики розслідування цього виду злочинів і практичне значення для процесу розслідування окремого виду злочину, адже дозволяє сформулювати типові версії вчиненого та визначити способи їх перевірки.

Сутність криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, полягає у тому, що вона являє собою опис елементів цього виду злочинів, який здійснюється на основі доктрин криміналістики та практичного досвіду правоохоронних органів, і спрямований на оптимізацію та покращення процесу досудового розслідування.

До елементів криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного

---

⁵⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

хвилювання, запропоновано віднести: способи вчинення злочину, час, місце, обстановку та типові сліди вчинення цього виду злочину, особу злочинця.

1.2. Обстановка вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

Кожен злочин відбувається у певних умовах та відповідній обстановці. Поняття обстановки злочину має важливе наукове і практичне значення, тому що воно дозволяє визначити закономірності механізму вказаного виду злочинів, входить до предмета доказування та впливає на подальшу організацію досудового розслідування.

Згідно з даними проведеного нами опитування слідчих, оперативних працівників, та працівників органів прокуратури, що брали безпосередню участь у розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних в стані сильного душевного хвилювання, 50,5 % опитаних виділили обстановку як самостійний елемент криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Тому одним із завдань нашого дослідження є з'ясування власне обстановки умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних в стані сильного душевного хвилювання, та певне значення цього елемента криміналістичної характеристики для процесу розслідування даного виду кримінального правопорушення⁵⁷.

Науковець В. М. Кудрявцева визначає місце, час та обстановку вчинення злочину як сукупність конкретних умов, в яких здійснюється злочинна дія (бездіяльність), розвивається об'єктивна сторона, і настає злочинний результат⁵⁸.

Час вчинення злочину – це певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння, і настають суспільно небезпечні наслідки⁵⁹. Встановлення часу на всі етапи

---

⁵⁷ Строк І. А. Час, місце та обстановка вчинення ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 169.

⁵⁸ Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. Киев : Госюриздат, 2010. С. 22.

⁵⁹ Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. *Юридична психологія* : академ. курс. Київ : Ін Юре, 2004. С. 143.

злочину має важливе криміналістичне значення. Час впливає на всі етапи виникнення, існування і використання доказової інформації. Урахування впливу часового фактору в процесі розслідування дозволяє: а) визначити час події злочину; б) встановити часові зв'язки між фактами; в) з'ясувати черговість подій, дій або фактів; г) обчислити тривалість різних подій та ін.⁶⁰

Час учинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є одним з важливих елементів криміналістичної характеристики цієї категорії злочинів. Вибір злочинцем конкретного часу посягання залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників.

На вибір злочинцем конкретного часу посягання впливає цілий ряд чинників, які певною мірою корелюються з його особистістю: спосіб, а отже, обраний вид насильства, кількість злочинців, їх вікові особливості, взаємини злочинця і потерпілої тощо.

Місце вчинення злочину – це певна територія або інше місце, де відбувається суспільно небезпечне діяння і настають його суспільно небезпечні наслідки⁶¹.

Місце вчинення злочину в теорії кримінального права розглядають в аспекті дії кримінального закону в просторі та як ознаку об'єктивної сторони⁶². У підручниках з кримінального права України місце вчинення злочину визначають як певну територію, на якій вчинюється злочин⁶³; певну територію або інше місце, де відбувається суспільно небезпечне діяння і настають його суспільно небезпечні наслідки⁶⁴; певну територію, де почато і закінчено діяння або настав

---

⁶⁰ Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. Київ : Ін Юре, 2003. С. 193.

⁶¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за заг. ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2005. С. 143.

⁶² Малинин В. Б. Объективная сторона преступления : Изд-во Юрид. ин-та, 2004. С. 198.

⁶³ Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Юрид. думка, 2004. С. 104.

⁶⁴ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. С. 143.

злочинний наслідок⁶⁵; територію, на якій почато, закінчено діяння або настав злочинний наслідок⁶⁶.

Місце вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики дозволяє відповісти на запитання «де вчинено злочин?». Місцем вчинення злочину може бути місце мешкання, місце роботи, громадське місце, вулиця, парк, лісосмуга, та інші місця. Важливе значення мають і ті місця, де здійснюється підготовка до злочину або його вчинення, де залишені сліди, пов'язані із злочинною подією, або приховані їх ознаки. Не кожне місце виявлення слідів злочину є місцем його вчинення. При розслідуванні досліджуваного виду злочинів необхідно враховувати: «а) місце, де відбувалися підготовчі дії до вчинення злочину; б) місце безпосереднього вчинення злочину; в) місце, де залишені сліди (у широкому розумінні) злочинного замаху; г) місце приховування слідів і обставин злочину, знарядь і засобів його вчинення, особа на яку здійснюється замах⁶⁷.

У юридичній літературі з другої половини ХХ ст. почалося детальне дослідження стану обстановки вчинення злочину. На ранніх етапах досліджень обстановку стану вчинення злочинів розуміли переважно у вузькому значенні і зводили її до встановлення обстановки вчинення місця події⁶⁸. Із розвитком криміналістичної методики цей елемент криміналістичної характеристики злочинів почали визначати у широкому розумінні як сукупність матеріальної обстановки місця події і обставин вчинення злочину, умов зовнішнього середовища вчинення злочину⁶⁹.

---

⁶⁵ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка. Київ : Юрінком Інтер, 1997. С. 147.

⁶⁶ Бурчак Ф. Г., Лановенко І. П., Яковлев А. М. и др. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Киев : Наук. думка, 1985. С. 133.

⁶⁷ Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. Київ : Ін Юре, 2003. С. 192–193.

⁶⁸ Ильченко Ю. И. Тактические приемы исследования материальной обстановки места происшествия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Алма-Ата, 1965. С. 13–17; Якимов Н. И. Криминалистика. Уголовная тактика. К, 1929. С. 75.

⁶⁹ Букаева Н. И. Обстановка совершения преступления, получение и использование информации о ней при расследовании уголовных дел : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Тюмень, 2006. С. 13.

Однак на сьогодні, серед учених криміналістичної науки не сформовано єдиних підходів щодо визначення сутності категорії «обстановка вчинення злочину» та її структури.

Так, зокрема А. М. Васильєв та М. П. Яблоков, даючи визначення обстановки вчинення злочинів, одними із перших виділили обов'язковими її елементами – поведінку учасників і психологічні зв'язки між ними⁷⁰.

Натомість В. І. Куликов усі елементи обстановки вчинення злочинів об'єднав у дві групи та визначив, що обстановка вчинення злочину – це система, обмежена просторово-часовими рамками конкретної події злочину, котра включає в себе матеріальні (природні та техногенні) та соціально психологічні елементи об'єктивно оточуючого злочинця та спеціально обраного пристосованого до ним середовища, в якому відбувається злочинне діяння, і впливає на формування всіх його структурних елементів, і детермінує характер поведінки учасника злочину, а отже, обумовлює методику розслідування злочину⁷¹. Аналізуючи вказану позицію, ми погоджуємося із ученим, що злочинець діє не лише в обстановці, що склалася, але й може обрати та пристосувати її для досягнення злочинної мети⁷².

У юридичній літературі виділено кілька варіантів ставлення злочинця до умов зовнішнього середовища, що впливає на зміст його дій: а) суб'єкт адекватно і повно сприймає, а також оцінює об'єктивну обстановку, буде свої дії згідно з поставленою метою, ураховуючи всі чинники, складові, її зміст; б) суб'єкт використовує фактори, що сприяють досягненню мети, але внаслідок зайвої самовпевненості або з інших причин нехтує окремими несприятливими факторами обстановки, не враховує їх у своїх діях; в) суб'єкт унаслідок неухважності, недбалості, недостатнього розвитку органів чуття

---

⁷⁰ Васильєв А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. Київ : Изд-во Моск. ун-та, 1984. С. 125.

⁷¹ Куликов В. И. Обстановка совершения хищений государственного и общественного имущества как объект специального криминалистического исследования. *Методика и психология расследования хищений государственного и общественного имущества*. Свердловск, 1986. С. 45.

⁷² Беззубенко М. В. Час, місце, обстановка та типові сліди ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 144–151.

неадекватно усвідомлює об'єктивну обстановку, спотворено її сприймає або помиляється в її оцінці; г) суб'єкт з різних причин може діяти свідомо, нехтуючи факторами об'єктивної обстановки, не докладаючи зусиль для використання в обраному способі дій сприятливих факторів, не вживаючи заходів щодо пристосування до несприятливих умов або подолання їх⁷³.

Також, на нашу думку, найбільш вичерпний перелік елементів обстановки вчинення злочину надається І. М. Букаєвою. Так, авторка наголошує, що обстановка вчинення злочину це форма взаємозв'язку фізичного та соціального середовища в реалізації механізму злочинів, що формує об'єктивні закономірності їх функціонування, розвиток злочинних намірів або відмови від злочину і є відбивною системою протиправної поведінки, за закономірностями якої на основі комплексу слідів створюється ретроспективна модель злочинів у процесі її розслідування, виявляються внутрішні зв'язки, умови і причини злочинів, обумовлюються прийоми застосування криміналістичної техніки, тактики і методики розслідування⁷⁴.

Науковець М. П. Яблокова вважає, що елементи обстановки вчинення злочину залишають різного типу сліди-наслідки, за якими можна отримати такі дані: які з відмічених факторів безпосередньо передували злочину, супроводжували його, якою була їх взаємодія, зміст і характер впливу на вчинене діяння; що в обстановці досліджуваного об'єкта було спеціально підготовлено злочинцем, а що не залежало від нього; що в цій обстановці сприяло і перешкоджало підготовці, вчиненню і прихованню слідів злочину, і як це враховувалось злочинцем; як в цілому фактичне становище, що склалось до і в момент вчинення злочину, було використано із злочинною метою, зокрема, у виборі способу вчинення злочину; які фактори незвичних (нетипових) якостей проявились в ситуації, що склалась, і який вплив вони здійснили на вчинення злочину; хто міг створити чи скористатись ситуацією, що об'єктивно склалась для вчинення злочину та ін.⁷⁵.

---

⁷³ Криміналістика : учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. Київ : Юрид. лит., 1988. С. 175–176.

⁷⁴ Букаева Н. И. Обстановка совершения преступления, получение и использование информации о ней при расследовании уголовных дел : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Тюмень, 2006. С. 47.

⁷⁵ Яблоков Н. П. Криміналістика : учебник. Киев : ЛексЭст, 2013. С. 18–19.

У криміналістичній літературі співіснують два поняття – «обстановка місця злочину» та «обстановка злочину». З цього питання В. А. Динту вважає, що ототожнення понять «обстановка місця злочину» і «обстановка злочину» призводить до звуження змісту останнього і, як наслідок, некоректного сприйняття його сутності. Також, згідно з думкою зазначеного автора, слід розрізняти поняття «обстановка вчинення злочину» та «обстановка злочину» як частину та ціле, оскільки обстановка злочину включає обстановку, у якій готувався злочин, у якій він вчинявся та в якій приховувався результат його реалізації. Таким чином, на думку автора, поняття «обстановка вчинення злочину» за змістом є вужчим, ніж поняття «обстановка злочину», і є складовою останнього⁷⁶. Погоджуємося із твердженням науковця та вважаємо, що в криміналістичній характеристиці умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних в стані сильного душевного хвилювання, слід оперувати поняттям «обстановка злочину», що буде охоплювати поняття і структуру обстановки місця вчинення умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання, а також обстановки його приховування.

Структуру обстановки злочину становлять матеріальні, мікросоціальні та морально-психологічні елементи середовища, що у своїй сукупності утворюють систему взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів. Отже, матеріальне середовище це сукупність пов'язаних між собою об'єктів, явищ і процесів матеріального світу, в яких вчинялися дії з підготовки, реалізації та подальшого приховування злочину у певній системі просторово-часової координати. Мікросоціальне середовище – це мікросистеми, що є безпосереднім соціальним оточенням кримінального правопорушення на стадії його готування, вчинення та приховування⁷⁷.

Що стосується обстановки вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних в стані сильного душевного хвилювання, то, на думку М. В. Лисака, вона є обов'язковою умовою розглянутого діяння та полягає у неправомірній поведінці потерпілого: це насильство, тяжка образа, знущання чи інші протизаконні дії, якщо вони

---

⁷⁶ Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Одеса, 2014. С. 8.

⁷⁷ Яблоков Н. П. Криминалистика : учебник. Киев : ЛексЭст, 2013. С. 13.

спричинили або могли спричинити тяжкі наслідки для винного або його близьких. Автор доходить висновку, що насильство є найпоширенішою причиною, що викликає афект у винного. Насильство може виразитися у ляпасі, ударі по обличчю незначної сили, але може проявитися і в заподіянні легких з розладом здоров'я, менш тяжких і навіть тяжких тілесних ушкодженнях. Насильство може бути як фізичним, так і психічним⁷⁸. Ми погоджуємося із висловлюванням вказаного вченого та вважаємо, що його думка адаптована до законодавства сусідньої держави. Нашим завданням є дослідження детермінантів виникнення стану сильного душевного хвилювання з позиції національного законодавства, які будуть утворювати обстановку вчинення досліджуваного нами виду кримінального правопорушення.

Умисні тяжкі тілесні ушкодження, заподіяні в стані сильного душевного хвилювання, це ушкодження, що раптово спричинені внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання або тяжкої образи з боку потерпілого. Під поняттям насильства варто розуміти фізичний вплив на організм потерпілого, який полягає у нанесенні удару, позбавленні або обмеженні особистої свободи, заподіянні тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості чи навіть смерть⁷⁹. У юридичній літературі існує думка, за якою більшість учених розрізняють насильство двох видів: фізичне та психічне, яке і знайшло своє відображення у постанові Пленуму Верховного Суду⁸⁰, де також роз'яснюється, що фізичне насильство може виражатися у заподіянні тілесних ушкоджень або побоїв, незаконному позбавленні волі тощо, а психічне – у погрозі завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди.

Вчений А. В. Байлов під поняттям фізичного насильства розуміє будь-який фізичний вплив на людину, який може спричинити біль, тілесні ушкодження або смерть. До такого насильства можна віднести:

---

⁷⁸ Лысак Н. В. Ответственность за убийство, совершенное в состоянии сильного душевного волнения (Уголовно-правовые и виктимологические аспекты) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08, 2015. С. 61–93.

⁷⁹ Навроцький В. О., Тростяк З. А. Тлумачний словник Особливої частини кримінального законодавства України. Львів : Юрид. ф-т Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка. 2017. С. 73–74.

⁸⁰ Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2. С. 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

побої, заподіяння тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі, вбивство, викрадення людини, зґвалтування тощо. Під психічним насильством він розуміє вчинений у будь-якій формі поза (або проти) волею та свідомістю потерпілого протиправний психічний вплив на нього. Вплив може охоплювати такі погрози: завдати фізичної шкоди (вбивством, тілесним ушкодженням тощо), заподіяти майнову шкоду (знищенням або пошкодженням майна), завдати моральної шкоди (поширення відомостей, що ганьблять особу або її родичів та ін.). Також вказаний вчений вказує на ознаку протизаконності, ототожнюючи її з поняттям «насильства»: і тому на думку автора, поняття «насильство» вже включає у себе протизаконність⁸¹.

Слід розглянути наступний детермінант виникнення стану сильного душевного хвилювання це систематичне знуцання. У тлумачному словнику української мови термін «знуцання» означає: заподіювати муки, страждання будь-кому; саркастично висміювати будь-що, глузувати з когось, чогось; ображати, а також вчиняти образливі дії; непристойна поведінка у ставленні до будь-кого або будь-чого⁸².

В. І. Селіверстов і В. І. Шмаров зазначають, що під знуцанням слід розуміти заподіяння потерпілому моральних, психічних страждань, які принижують його людську гідність⁸³.

В свою чергу С. В. Бородин зазначає, що знуцання – це найчастіше ті ж насильницькі дії, що можуть характеризуватися цинізмом, але тривають деякий час. Хоча вчений і не заперечує, що знуцання може виявлятися й у психічному тиску, у погрозах розправи або оголошенні яких-небудь існуючих або вигаданих відомостей, що компрометують винного або інших осіб, доля яких йому не байдужа⁸⁴.

Слід погодитися із авторами науково-практичного коментаря КК України, які визначають систематичне знуцання як особливо цинічне глузування, тривале кепкування над особою, образу дією чи

---

⁸¹ Байлов А. В. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Харків, 2004. С. 10.

⁸² Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та гол. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ Перун, 2003. С. 380.

⁸³ Шепитько В. Ю. Криміналістика: Курс лекцій. Харьков : Одиссей, 2015. С. 128.

⁸⁴ Бородин С. В. Преступления против жизни. Санкт-Петербург : Юрид. Центр пресс, 2003. С. 185.

словом, що мають багаторазовий (три і більше) характер⁸⁵. В той же час Л. А. Остапенко розмежовує категорії «протизаконне насильство» та «систематичне знуцання», зазначаючи, що при систематичному знуцанні у винної особи відбувається процес поступового накопичення негативних емоцій, який завершується несподіваною розрядкою для самого винуватого у злочині. У такій ситуації психічна напруга у винного повільно накопичується і, коли «терпець уривається», виникає сильне душевне хвилювання, яке призводить до вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень вчинених у стані сильного душевного хвилювання. Щодо протизаконного насильства, яке викликає стан сильного душевного хвилювання, то науковець вважає, що це відносно одночасна (одномоментна) дія особи, що наділена великою силою впливу на психіку винуватця, і відповідна реакція останнього, яка виражається у спричиненні смерті потерпілій особі⁸⁶. Третьою і останньою обставиною, що впливає на виникнення стану сильного душевного хвилювання у особи, є тяжка образа з боку потерпілого. Вчені П. С. Матишевський, Г. В. Андрусів, П. П. Лихова та П. П. Андрушко під образою розуміють приниження честі та гідності особи⁸⁷.

Крім цього, автори В. І. Радченко та А. С. Міхліна пропонують під тяжкою образою розуміти випадки глибокого приниження гідності особи⁸⁸. На думку І. Я. Козаченко, тяжка образа, як правило, виражається виключно цинічним приниженням честі та гідності особи. Однак, С. В. Бородін вважає, що визначення тяжкої образи набагато складніше, ніж визначення поняття насильства і знуцання. На його думку, образа може бути визнана тяжкою лише за умови, якщо вона характеризується критичним цинізмом, приниженням честі і гідності чи виражена інакше, але фактично рівносильна за своєю вагою

---

⁸⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юрид. думка, 2017. С. 273.

⁸⁶ Остапенко Л. А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Київ, 2003. С. 5.

⁸⁷ Кримінальне право України. Особлива частина / за ред. П. С. Матишевського, Г. В. Андрусіва, П. П. Андрушка, П. П. Лихової. Київ : Юрінком Інтер, 2010. С. 120.

⁸⁸ Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2019. С. 225.

психічному насильству⁸⁹. Вчений А. М. Красіков стверджує і уточнює, що тяжкість образи повинна тлумачитись, спираючись на здатність суб'єкта сприймати подію злочину⁹⁰. Приймаючи участь у дискусії з цього питання, О. М. Мурзінов вважає, що у вирішенні тяжкості образи необхідно брати до уваги не стільки об'єктивні її властивості, скільки ступінь її впливу на людину, здатність викликати у неї стан сильного душевного хвилювання. Ступінь же цього впливу залежить передусім від суб'єктивних властивостей конкретної особи, а не від об'єктивних властивостей образи. Честь і гідність – поняття дуже індивідуальні, нерозривно пов'язані з особливостями носіїв цих властивостей. Одні і ті ж слова та дії можуть неоднаково сприйматися різними людьми. В одному випадку вони здатні глибоко вразити людину, а в іншому – розглядаються як нормальна форма спілкування⁹¹. Національний законодавець приймає до уваги, що особливо грубе приниження честі й гідності людини можна вважати достатньою причиною для виникнення афекту. У цьому випадку важливе значення має ступінь тяжкості образи. До тяжкої образи слід відносити виражену непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб⁹².

Місце вчинення злочину у правовій науці розглядають з точки зору дії закону про кримінальну відповідальність України в просторі, а також як ознаку об'єктивної сторони; певну територію, на якій вчиняється злочин; певну територію або інше місце, де відбувається суспільно небезпечне діяння і настають його суспільно небезпечні наслідки; певну територію, де було почато і закінчено діяння або настав злочинний результат⁹³.

В свою чергу, криміналістична наука виділяє поняття місця злочину та місця події. Так, місцем злочину є місце безпосереднього

---

⁸⁹ Бородин С. В. Преступления против жизни. Санкт-Петербург : Юрид. Центр пресс, 2003. С. 194–195.

⁹⁰ Красиков А. Н. Ответственность за убийство по российскому уголовному праву. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2019. С. 112.

⁹¹ Мурзинов А. Н. Уголовно-правовое значение аффекта // Проблемы уголовно-правовой борьбы с преступностью. Київ : РИО ВЮЗИ, 1999. С. 44.

⁹² Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 220 с.

⁹³ Малинин В. Б. Объективная сторона преступления : Изд-во Юрид. ин-та, 2004. 198.С. 198.

вчинення злочинного наміру, що спричинило певні матеріальні зміни. Місце виявлення ознак злочину часто не збігається з місцем його вчинення. Місце події – це певна територія або приміщення, в межах яких відбулася сама подія злочину або виявлено її наслідки. Щодо одного злочину може існувати кілька місць подій⁹⁴. Результати дослідження О. Ю. Юрченко свідчать, що переважна більшість тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи вчиняються за місцем проживання злочинців чи потерпілих або за місцем їх спільного проживання і проведення часу. Характерно, що саме у квартирах і приватних будинках громадян, що були знайомі раніше, або родичів і відбувається найбільша кількість злочинів досліджуваного виду (79,4 %), тоді як в інших місцях в ситуації випадкового знайомства або тоді, коли злочинець і потерпілий не були знайомі взагалі, їх вчиняється значно менше – 20,6 %⁹⁵. Щодо часу вчинення злочину, то на законодавчому рівні це прописано у ч. 3 ст. 4 КК України, де час вчинення злочину визначається як час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності⁹⁶.

Згідно з даними дослідження О. Ю. Юрченко щодо часу вчинення тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, встановлено що більшість аналізованих злочинів припадає на вечірній та нічний час доби – 80,6 %. У ранкові години вчиняється значно менше злочинів цієї категорії – приблизно 19,4 %. Обґрунтовує науковець це тим, що злочини передусім відбуваються в процесі сумісного вживання спиртних напоїв після закінчення роботи. Але досить значний відсоток вчинення злочинів удень свідчить про те, що багато зі злочинців та їхніх жертв не зайняті роботою або навчанням⁹⁷. Час досліджуваного нами кримінального правопорушення позначає період, протягом якого винна особа, перебуваючи у стані сильного душевного хвилювання, реалізуючи умисел на протиправне

---

⁹⁴ Юртаєва К. В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Київ, 2010. 21 с.

⁹⁵ Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Харків, 2014. С. 7–8.

⁹⁶ Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. : (офіц. текст). Київ : Паливода А. В., 2012. С. 5.

⁹⁷ Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Харків, 2014. С. 8.

позбавлення життя потерпілого, вчинив відносно нього певні дії, внаслідок яких йому було заподіяно тяжкі тілесні ушкодження. Проводячи аналіз слідчої і судової практики щодо кримінальних проваджень про умисні тяжкі тілесні ушкодження, заподіяні в стані сильного душевного хвилювання, встановлено, що у 82,1 % випадках місцем його вчинення були закриті місця (квартира, будинок, підвал, допоміжні приміщення, присадибна ділянка, кафе та ін.) і лише у 17,9 % випадків таких злочинів вчинялося на вулиці.

Отже, місцем умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання є територія перебування, де особа злочинця внаслідок раптової появи специфічного емоційного стану, що значно знижує його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними, реалізувала свій умисел, спрямований на протиправні дії відносно потерпілого, систематичного знущання чи тяжкої образи з боку останнього.

Для вчинення умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання типовим місцем і часом вчинення кримінального правопорушення зазвичай є місце та час зустрічі особи потерпілого та злочинця, безпосередньо в той час, коли винний був у стані сильного душевного хвилювання, найчастіше – місце пов'язане з житлом злочинця або його жертви, з місцем проведення вільного часу, зі шляхами пересування потерпілого на роботу, до місця відпочинку, до рідних, знайомих. Дані про час вчинення такого виду злочину у кожному випадку розслідування мають встановлюватися в межах доби або годин, а іноді й хвилин. Із загальних властивостей часу (точніше часових відношень у матеріальних системах) слід відокремити його нерозривний зв'язок з простором, діями і взаємодією осіб і предметів, а також його характеристикою, такі як подовженістю, незворотністю та ін.

Таким чином, обстановка вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних в стані сильного душевного хвилювання, – це конкретні об'єктивно-предметні умови (мікросоціального, матеріального та морально-психологічного середовища), що проявляються у віктимній поведінці потерпілого. Вона проявляється в його протиправних діях: у протизаконному насильстві, систематичному знущанні чи в тяжкій образі. Враховуючи, що дії особи злочинця та особи потерпілого протікають завжди у визначеному місці та у певний проміжок часу, вважаємо що останні два елементи криміналістичної характеристики є обов'язковими для неї, зокрема до досліджуваного нами виду кримінального правопорушення. У національній науковій літературі дослідження

проблем визначення місця і часу як елементів криміналістичної характеристики злочину, зокрема умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, ще не набули ґрунтовного та комплексного характеру. У зв'язку з вищевказаним підняте питання потребує додаткового дослідження.

1.3. Типові способи та сліди умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

Відомо, що спосіб заподіяння тілесних ушкоджень несе для досудового розслідування великий обсяг інформації в структурі криміналістичної характеристики злочину. Саме через спосіб вчинення злочину (заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень в стані сильного душевного хвилювання) у навколишньому середовищі відбиваються ознаки інших структурних елементів криміналістичної характеристики. Кожен злочин є подією, яка відбувається в певний час, у певному місці та у певній обстановці. Злочинна подія не обмежується лише дією або бездіяльністю та її наслідками: її, як правило, супроводжують підготовчі або наступні дії та побічні явища, що тісно пов'язані із злочином. Все це має бути встановлено та перевірено в процесі досудового розслідування⁹⁸.

Отже, дані про спосіб вчинення злочину це важлива складова криміналістичної характеристики злочину. Вказане обґрунтовується тим, що спосіб вчинення злочину є детермінованим, що припускає можливість встановити його зв'язок із ознаками, що стосуються інших елементів криміналістичної характеристики злочину.

Способам вчинення злочину у криміналістиці завжди приділялася значна увага, оскільки саме вони виступають своєрідним «ключем» до розкриття злочинів, відбивають характерні риси особи, яка його вчинила, є визначальною ланкою в розробці окремих методик і в деяких випадках уможливорює розмежування окремих видів злочинів, тощо⁹⁹. Саме спосіб вчинення злочину є тією головною

---

⁹⁸ Белкин Р. С., Белкин А. Р. Эксперимент в уголовном судопроизводстве. Киев : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. С. 5.

⁹⁹ Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2005. С. 4.

якісною характеристикою дій злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події¹⁰⁰.

Криміналістика розглядає спосіб вчинення злочину як об'єктивну закономірність процесу утворення доказів, пізнання якої дозволяє створювати науково обгрунтовані засоби, прийоми та методи виявлення, фіксування та дослідження доказів. Спосіб вчинення злочину складається з комплексів взаємопов'язаних дій злочинця, котрі залишають у зовнішньому світі властиві йому сліди-відображення. Дії з підготовки до вчинення та приховання злочину, які входять у спосіб, знаходяться у взаємозумовленому зв'язку між собою та з часом і місцем їх вчинення, з використанням тих або інших знарядь і засобів.

Вчена Л. В. Дмитрієва у своєму дисертаційному дослідженні «Методика розслідування зґвалтувань, вчинених неповнолітніми», спосіб злочину визначає як своєрідний образ дій особи злочинця, що виражається у певній системі операцій і прийомів. Спосіб вчинення злочину являє собою збірне поняття. Його структура, на думку авторки, охоплює: засоби готування (підготовки) до злочинного діяння, способи його вчинення та способи приховування (маскування). Не завжди спосіб злочину має повну структуру. Існують злочини, що можуть відбуватися без попередньої підготовки, або такі, що не мають на меті наступне приховування події або наслідків злочину¹⁰¹.

Науковець В. О. Образцов пізнання способу вчинення злочину визначає як метод практичної діяльності, як один із шляхів встановлення істини за принципом – «від способу вчинення злочину до його розкриття»¹⁰².

Науковці Д. І. Астапкіна та С. М. Астапкіна вбачають, що вибір способу вчинення злочину та його приховування залежить від вибору предмета злочинного посягання, водночас вибір способу вчинення злочину закономірно пов'язаний з особистістю злочинця, його життєвим та професійним досвідом¹⁰³. Таким чином, вченими

---

¹⁰⁰ Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. Київ : КНТ, 2009. С. 5–6.

¹⁰¹ Дмитрієва Л. В. Методика розслідування зґвалтувань, вчинених неповнолітніми : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2017. С. 13.

¹⁰² Образцов В. А. Криміналістика : учебник. Київ : Юристъ, 1999. С. 43.

¹⁰³ Астапкин Д. И., Астапкина С. М. Криміналістика : учеб. пособие. Київ : ИНФРА-М, 2002. С. 149.

акцентовано увагу на взаємозв'язок елементів криміналістичної характеристики між собою та на важливість їх дослідження, що допоможе звузити коло пошуку ймовірного злочинця¹⁰⁴.

А. С. Железняк вважає, що спосіб вчинення злочинів – це один з елементів криміналістичної характеристики окремого виду злочину або групи злочинів, що слід підтримати. Як відомо, у криміналістиці під способом вчинення злочину розуміється і певна, притаманна лише одній особі (або організованій групі осіб) сукупність дій і засобів, використовуваних при вчиненні злочинів одного і того ж виду. Не випадково спосіб вчинення злочину умовно називають «почерком» злочинця. Спосіб вчинення злочину формується у правопорушника під впливом різних факторів у результаті неодноразового злочинного діяння одного і того ж виду. Але нерідко спосіб вчинення злочину стає «звичним» вже після першої «удачі»¹⁰⁵.

Вчений М. В. Салтевський визначав спосіб вчинення злочину як «комплекс динамічних актів, рухів, що залишають у навколишньому середовищі зміни – сліди злочину, які є джерелом інформації для розкриття злочину, виявлення і викриття винних»¹⁰⁶. Безумовно, така чіткість пояснень імпонує, що ми підтримуємо.

Спосіб вчинення злочину (*modus operandi system*) свідчить про те, як та яким чином особа чинить суспільно небезпечну дію, які прийоми, методи і засоби вона використовує для цього. Спосіб учинення злочину характерний, насамперед, для злочинної дії як активної, вольової суспільно небезпечної поведінки особи¹⁰⁷.

У поняття «спосіб вчинення злочину» в криміналістиці включаються не тільки дії з його безпосереднього вчинення, але і його підготовка та приховування. Такий підхід дозволяє з усією повнотою

---

¹⁰⁴ Беззубенко М. В. Типові способи ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *Юридична наука*. 2019. № 9. С. 188–195.

¹⁰⁵ Железняк А. С. Криміналістика. Тактико-методические основы уголовного судопроизводства (досудебная стадия) : учеб. пособие. Київ : МГИУ, 2007. С. 88.

¹⁰⁶ Салтевський М. В. Криміналістика : підручник у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. Методика і тактика. С. 424–425.

¹⁰⁷ Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харьков : Вища школа, 1982. С. 36.

розкривати механізми вчинення злочинів окремих видів, що має велике значення при формуванні рекомендацій для їх розслідування¹⁰⁸.

Вчена В. О. Малярова криміналістичну інформацію визначає як відомості про обставини вчиненого злочину (зокрема, злочинця, обставини злочину та ін.), отримані від матеріальних або ідеальних слідів із використанням криміналістичних засобів, прийомів і методів¹⁰⁹. Відповідно, слідчий використовує криміналістичну інформацію для досягнення важливих цілей розслідування вказаної категорії злочинів:

- для виявлення джерел (носіїв) криміналістичної інформації про злочинну подію;
- розробки та реалізації оптимальних, найбільш ефективних напрямків розслідування злочину;
- планування діяльності з розслідування злочинів;
- координації взаємодії зусиль суб'єктів розслідування;
- контролю і визначення ефективності реалізованих тактичних рішень, організаційних і слідчих (розшукових) дій;
- внесення відповідних коректив і доповнень у здійснення процесу розслідування.

Ефективність діяльності слідчого з нейтралізації протидії розслідуванню і його пошукова діяльність у межах розслідування злочину багато в чому залежать від обсягу і якості інформації, яка знаходиться в його розпорядженні¹¹⁰.

Особливо важливу роль даних про спосіб вчинення злочину у правозастосовній діяльності важко переоцінити. Так, Н. П. Яблоков з цього приводу цілком обґрунтовано зазначає, що чим швидше будуть знайдені відомості про спосіб вчинення злочину, тим успішніше йтиме його розкриття, оскільки знання даних про спосіб багато в чому сприяє формуванню імовірних слідчих версій про особу або про коло осіб, які можуть вчинити злочин, про окремі істотні деталі механізму і властивості інших елементів криміналістичної характеристики¹¹¹. З

---

¹⁰⁸ Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : навч. посіб. Харків : Вид-во УВС, 2000. С. 24.

¹⁰⁹ Малярова В. О. Криміналістична інформація: поняття і сутність. *Вісник національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 18. С. 148.

¹¹⁰ Малярова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2005. С. 41.

¹¹¹ Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования (некоторые теорет. положения). Москва : Изд-во МГУ, 1985. С. 67.

цим не можна не погодитись, бо дії з приготування до злочину, його вчинення і приховування здебільшого визначають весь злочинний механізм¹¹². Завдяки цьому практика йде саме шляхом невідкладного пошуку криміналістично значущої інформації, що спрямована на виявлення відомостей про спосіб вчинення злочину.

Способи вчинення злочину, як правило, повторюються. Злочинець діє в деяких випадках та аналогічних умовах, він має соціальні та психологічні типові риси, використовує певні знаряддя і засоби злочину. Обрання засобу вчинення злочину пов'язано з певними особливостями, а саме: 1) особою злочинця (стать, вік, судимість, наявність чи відсутність злочинного досвіду тощо); 2) об'єктом злочинного посягання. Повторювальність учинення злочинів пов'язана із повторювальністю об'єктивних і суб'єктивних чинників, що їх визначають. Узагальнення слідчої практики дозволяє встановлювати типові способи вчинення різних видів злочинів¹¹³, у тому числі й умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання.

Зазначимо, що спосіб вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, як складовий елемент криміналістичної характеристики методики розслідування вказаної сфери злочинної діяльності включає в себе: *спосіб підготовки, спосіб безпосереднього вчинення, приховування злочину та післязлочинної поведінки*. Слід також зазначити взаємозалежність складових елементів криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, а саме залежність способу від місця та часу вчинення, особистісних характеристик особи злочинців, їх взаємовідносин з потерпілим, особливостей взаємовідносин та інших обставин, що буде нами розкрито в наступних підрозділах монографії.

---

¹¹² Матусовский Г. А. Экономическая преступность: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. С. 102–103.

¹¹³ Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2008. С. 237; Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. Київ : Ін Юре, 2003. С. 191–192.

Професор Р. Л. Степанюк розуміє під способом учинення злочинів, передбачених ст. 210 і 211 КК України сукупність умисних актів злочинної поведінки¹¹⁴.

Також слід вказати на позицію Л. Л. Каневського, який визначає спосіб вчинення злочину як комплекс психофізичних і професійних навичок, які злочинець з урахуванням об'єкта злочинного посягання, обстановки, часу і місця використовує для підготовки, вчинення злочину¹¹⁵.

Особливу позицію щодо способу вчинення злочину мав Р. С. Белкін. Під способом вчинення злочину він розуміє систему умисних дій з підготовки, вчинення і приховування злочину, що охоплюється єдиним злочинним задумом, детерміновану психофізичними якостями особи злочинця і вибіркоким використанням ним відповідних умов, місця, часу, а також урахуванням можливих дій з боку потерпілого, інших осіб¹¹⁶. Специфіка визначення полягає у врахуванні злочинцем можливих дій з боку потерпілого.

Крім цього, варто зазначити позицію Г. Г. Зуйкова, яку ми підтримуємо. Наукова позиція цього вченого відносно способу вчинення злочину має міцне підґрунтя завдяки проведенню глибокого комплексного дослідження цієї наукової категорії. «Спосіб вчинення злочину – це система дій щодо вчинення і приховування злочину, детермінована умовами зовнішнього середовища і психологічними якостями особи, пов'язаними з виборчим використанням відповідних засобів та умов його місця і часу»¹¹⁷. Визначення способу скоєння злочину, сформоване Г. Г. Зуйковим у 1970 р., було настільки вдалим, що не викликало жодних заперечень наукової спільноти¹¹⁸, і залишаються й на сьогодні.

---

¹¹⁴ Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із порушеннями бюджетного законодавства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2004. С. 8.

¹¹⁵ Каневский Л. Л. Криминалистические проблемы расследования и профилактики преступлений несовершеннолетних. Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1991. С. 80.

¹¹⁶ Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие : в 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Київ : Юристь, 1997. С. 359.

¹¹⁷ Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. К, 1970. С. 205.

¹¹⁸ Гаврилин Ю. В., Шурухнов Н. Г. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений : курс лекций / под ред.

У літературі виокремлюють такі взаємозалежні складові механізми вчинення злочину:

- суб'єкти злочинної діяльності;
- сліди злочинної діяльності;
- засоби злочинної діяльності;
- предмет злочинної діяльності¹¹⁹.

Як зазначає Л. В. Дундич, механізм злочину являє собою самостійну криміналістичну категорію. Вказаний механізм варто розуміти як складний, взаємообумовлений, етапний (стадійний) динамічний процес взаємодії криміналістично значимих елементів, в першу чергу факторів об'єктивної дійсності та злочинної діяльності групового суб'єкта, спрямованої на вчинення злочинів, які у сукупності спричиняють виникнення криміналістично значущої інформації¹²⁰. При цьому не можна також не наголосити на тому що за усталеним підходом як елементом криміналістичної характеристики є спосіб учинення злочину (вчинення та приховування).

На думку В. Ю. Шепітько, спосіб учинення злочину слід розуміти як образ дій злочинця, що передбачає певну систему операцій і прийомів. Його структура охоплює собою такі елементи, як: способи готування до злочинного діяння, способи його вчинення та способи приховування (маскування)¹²¹.

В свою чергу В. В. Пяковський зазначає, що спосіб учинення злочину – це не елементарна сукупність вольових дій, а закономірно визначена, структурована система поведінки суб'єкта, спрямована на підготовку, учинення та приховування злочину¹²². Загалом слід зазначити те, що спосіб учинення злочину є міждисциплінарним

Н. Г. Шурухнова. К. : Книжний мир, 2004. С. 52; Тищенко В. В. Подготовка преступления как объект криминалистического исследования // Актуальные проблемы криминалистики : материалы Междунар. науч.-практ. конф. Харьков, 2003. С. 94.

¹¹⁹ Салтевський М. В. Криміналістика (в сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. С. 40–41.

¹²⁰ Дундич Л. В. Поняття і структура механізму злочину. *Форум права*. 2008. № 1. С. 128.

¹²¹ Криміналістика / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2014. С. 328.

¹²² Пяковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики насильницьких злочинів проти статевої недоторканості неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 37.

терміном, який використовується у кримінальному праві, кримінології, кримінальному процесі, криміналістиці. При цьому у межах кожної з названих галузевих правничих наук розглядуваному поняттю надаються різні конотації.

Так, «процесуалісти розуміють під способом вчинення злочину комплекс вчинених у певній послідовності дій, що обумовлюють настання злочинного результату. Криміналісти розширюють поняття способу на стадії підготовки та приховання злочину, включаючи в нього місце, час, засоби, особливості особистості тощо»¹²³.

Термін «спосіб» таким чином інтерпретується в академічному тлумачному словнику української мови: « 1. Певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось. 2. Те, що служить знаряддям, засобом і ін. у будь-якій справі, дії. 3. Граматична категорія дієслів, що виражає відношення дії (або стану) до дійсності, встановлюване мовцем»¹²⁴.

Однак ми не можемо не зазначити на обставину, що терміни у розмовній мові та терміни у правничій сфері мають не одне й те саме значення (що цілком відповідає вимогам юридичної техніки). Тому цілком обгрунтованою видається позиція С. Зав'ялова, який стверджує, що криміналістичне розуміння способу вчинення злочину не може цілком збігатися з його розумінням в інших науках¹²⁵, що ми підтримуємо. «У кримінальному процесі воно трактується ширше, ніж в кримінальному праві, а в криміналістиці – ширше, ніж у кримінальному процесі, про що зазначає Л. Ю. Капітанчук. При постановленні вироку суд індивідуалізує покарання, враховуючи спосіб вчинення злочину, який характеризує саме діяння та суб'єкт злочину»¹²⁶.

Фахівці у сфері криміналістики включають до змісту терміну «спосіб учинення злочину» і місце, і час, і властивості особи тощо,

---

¹²³ Висоцька В. В. Поняття способу вчинення злочину. *Правова держава*. 2018. № 13. С. 102.

¹²⁴ Спосіб // Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/sposib>.

¹²⁵ Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2005. С. 7.

¹²⁶ Капітанчук Л. Ю. Спосіб вчинення злочину та його особливості при незаконному переправленні осіб через державний кордон України. *Форум права*. 2008. № 2. С. 210.

поширюючи при цьому указані явища і на всі етапи. Таке розуміння досліджуваного явища передбачає розширювальне тлумачення терміну «спосіб» і дозволяє з'ясувати механізм злочинної діяльності, адже «для криміналістики основне в способі є не тільки досягнутий результат, а й процес досягнення мети, механізм її досягнення. Спосіб скоєння злочинів розглядається в криміналістиці як джерело інформації про закономірність виникнення доказів, яка необхідна для розробки засобів і методів розкриття та розслідування злочинів»¹²⁷.

Ми не можемо не зазначити, що в основу криміналістичної характеристики і обстановки вчинення злочину покладено розширювальну інтерпретацію цього терміну, яка не властива, зокрема, кримінально-правовій та кримінологічній науці, зважаючи на те, що вона є передумовою всіх інших елементів криміналістичної характеристики злочину. «Обстановка злочину це система різного роду взаємодіючих між собою до, в момент учинення та після злочину об'єктів, явищ і процесів, які характеризують місце, час, речовинні, природно-кліматичні, виробничо-побутові й інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки учасників протиправного діяння, психологічні зв'язки між ними й інші фактори об'єктивної реальності, які визначають можливість, умови й обставини вчинення злочину»¹²⁸.

У цілому можна погодитися з висновком відносно того, що спосіб вчинення злочину безпосередньо пов'язаний із засобами вчинення злочину, зважаючи на те, що він (спосіб) обумовлюється та залежить від засобів, обраних злочинцем. Саме такий зв'язок є фактором того, що окремі автори помилково ототожнюють знаряддя і способи вчинення злочину. «Вважаємо, що якщо спосіб здійснення злочину означає послідовність прийомів, що застосовуються особою, то під засобами вчинення злочинів розуміються ті речі, предмети, документи, механізми, приладдя, які використовуються для здійснення злочинного зазіхання»¹²⁹.

У фаховій літературі зазначають, що всі способи нанесення тяжких тілесних ушкоджень можна класифікувати на групи за різними

---

¹²⁷ Там само.

¹²⁸ Криміналістика : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Волобуєва. Київ : КНТ, 2017. 504 с. URL: https://pidruchniki.com/1966032151600/pravo/struktura_okremih_kriminalistichnih_metodik#55.

¹²⁹ Висоцька В. В. Поняття способу вчинення злочину. *Правова держава*. 2018. № 13. С. 103.

критеріями: за формою діяння, за методом діяння, за методом впливу, за характером виду травматичного впливу¹³⁰.

Зокрема, формою діяння є заподіяння тілесного ушкодження ;

За способом діяння поділяють на:

- заподіяння тілесних ушкоджень за допомогою застосування різноманітних засобів (предмети домашнього вжитку – 8,9 %, вогнепальна зброя – 7,0 %, холодна зброя – 14,0 %, вибухом – 1,9 %);

- заподіяння тілесних ушкоджень застосуванням лише фізичної сили (руками – 32,4 %, ногами – 23,0 %, головою та іншими частинами тіла людини);

- заподіяння тілесних ушкоджень за допомогою тварин¹³¹.

За методом впливу виділяють так способи:

- безпосередній вплив – застосування фізичного або хімічного впливу безпосередньо на організм людини;

- опосередкований вплив, що опосередковано заподіює тілесні ушкодження. Проте зазначені випадки одиничні і рідко зустрічаються на практиці. Суть його полягає у тому, що на особу здійснюється психологічний вплив, під тиском якого він вчиняє дію, яка завдає тілесні ушкодження потерпілому. Як приклад, примушування жертви вистрибнути з вікна, яке знаходиться на великій відстані від землі, або з салону автомобіля, який рухається на великій швидкості).

За характером виду травматичного впливу виділяють такі способи нанесення тілесних ушкоджень: удар, розривання (відривання), стискання, розтягування, скручування, щипання, ламання, спричинення опіків, штовхання, катування потерпілого.

Виходячи із наведеного основною класифікаційною ознакою способів вчинення злочинів у вигляді умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень є об'єктивна сторона.

Навіть коли умисел виникає раптово (спонтанно), в умовах обмеженого часу злочинці вдаються до елементарних дій з готування, підшукують предмети на місці для заподіяння за допомогою них тілесних ушкоджень¹³².

---

¹³⁰ Баев О. Я. Проблемы криминалистики и уголовного процесса (статьи разных лет). Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2006. С. 53–62.

¹³¹ Горбачевський В. Я. Вбивства на замовлення. Способи та засоби їх вчинення. *Науковий вісник Української академії внутрішніх справ*. 1997. № 2. С. 201–207.

¹³² Криміналістика : підручник / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : АТКА, 2001. 544 с.

Способи вчинення тілесних ушкоджень залежать від навколишніх, соціальних умов. Тобто для кожної національної і соціальної групи притаманні свої превалюючі способи заподіяння тілесних ушкоджень. Зокрема, зазначають, що непоодинокі випадки, наприклад, під час конфліктів у сім'ї у сільській місцевості, застосовується такий спосіб, як удари по тілу потерпілого знаряддями праці (лопата, вила тощо)¹³³.

Проведений аналіз матеріалів кримінальних проваджень показав, що заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання, як правило, здійснювалось: руками – 32,4 %; ногами – 20,0 %; вогнепальною зброєю – 7,0 %; вибухом – 1,9 %; холодною зброєю – 10,0 %; предметами побуту (молотки, сокири, ножі, викрутки, швайки тощо) – 8,9 %; лугами і кислотами – 1,5 %; тваринами – 1,5 %; транспортними засобами – 2,8 %¹³⁴.

Спосіб заподіяння тілесних ушкоджень закономірно відображується в оточуючому середовищі у вигляді слідів, які в широкому розумінні представляють слідову картину події, що відбулася. За своєю сутністю вона є фрагментом вчиненого злочину, що відбився у слідах. Тому, на думку В. О. Коновалової, картина події відновлюється як мозаїчна частина загального, за якою можна ідентифікувати подію як ціле за його частинами¹³⁵.

Крім неї Н. Ш. Хазієв зазначив, що «при дослідженні слідів на місці події є можливість встановити низку ознак про потерпілого та злочинця, механізм взаємодії злочинця і потерпілого зі знаряддями та перешкодами, описати дії, безпосередньо пов'язані з вчиненням злочину, що при згурпуванні слідів, які залишені на місці злочину, дасть змогу використати їх для складання комплексної криміналістичної інформації щодо особи злочинця»¹³⁶.

---

¹³³ Там само.

¹³⁴ Строк І. А. Теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання // Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 7–8 квіт. 2017 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 233.

¹³⁵ Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. Київ : Наука, 1975. С. 430.

¹³⁶ Хазиев Ш. Н. Криминалистическое моделирование неизвестного преступника по его следам : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Москва, 1984. С. 7.

У виданні «Настільна книга слідчого», підготовленій за редакцією В. Я. Тація, М. І. Панова, В. Ю. Шепітька, В. О. Коновалової, у структурі криміналістичної характеристики злочинів розглядається такий елемент, як «типові сліди злочину», що охоплює будь-які зміни у середовищі, які виникли у результаті вчинення злочину. Сліди злочину охоплюють: а) зміни в речовій обстановці; б) сліди-відображення (сліди рук, ніг, транспорту, інструментів тощо); в) предмети-речові докази; г) ідеальні сліди (сліди пам'яті людини); д) запахові сліди і сліди-мікрочастинки¹³⁷.

М. В. Салтевський при дослідженні питань криміналістичного слідознавства, класифікації слідів та інших аспектів цієї проблематики зазначав, що будь-який злочин є взаємодією, що спричиняє утворення матеріальних та ідеальних відображень, які називаються слідами злочину. Сліди злочину це результат відображення минулого з позиції сьогодення. Це ідеальні й матеріальні відображення, що є джерелами відомостей, інформації для пізнання події злочину¹³⁸.

В. П. Бахін пов'язує слідоутворення з однією із основних властивостей природи (матерії): відбиттям конкретного явища (події) у взаємопов'язаних об'єктах навколишнього середовища, що є основою встановлення (відновлення) картини події злочину¹³⁹.

До слідів злочину (у широкому розумінні) й інших джерел доказів, що характеризують обставини вчинення злочину та злочинця, у криміналістичній характеристиці належать:

а) зміни в матеріальній обстановці місця події, що відображають дії злочинця, потерпілого та інших осіб, дії знярядь, засобів і механізмів, що перебувають у зміненому стані щодо початкового, місцезнаходження, стан і структуру різних об'єктів, що становлять матеріальне середовище, у якому вчинено злочин;

б) сліди-відображення (сліди рук, ніг, інструментів та ін.);

---

¹³⁷ Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. Київ : Ін Юре, 2003. С. 194.

¹³⁸ Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібоко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ : Рад. шк., 1994. С. 85.

¹³⁹ Богомолова С. Н. Следственные действия. Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. Київ : Юристь, 1999. С. 16–17.

в) предмети – речові докази, серед них документи, речовини та мікрочастинки, ДНК сліди. При цьому слідами вважають будь-які зміни в навколишньому середовищі у зв'язку із учиненням злочину.

Ці зміни можуть виявлятися в переміщенні предметів чи речовин, відсутності або наявності їх у певному місці, втраті або набутті ними тих чи інших властивостей тощо.

Отже, слідами вважають:

а) матеріальні предмети або їх частини – труп, знаряддя зламу, недопалки, рідини, плями крові, зернини, частинки будь-якої речовини тощо;

б) матеріальні копії – сліди пальців, взуття, розрубку, розтину тощо. Слідами в широкому значенні є й ідеальні відображення – сліди пам'яті (уявні образи)¹⁴⁰. Система матеріальних та ідеальних слідів, що перебуває в закономірній залежності від інших елементів криміналістичної характеристики злочину, у науці отримала назву «слідова картина».

Під типовою слідовою картиною злочину слід розуміти сукупність логічно взаємопов'язаних слідів, що відображають як сам механізм злочину, так і дії його учасників. Поряд із матеріальними слідами доповненням до слідової картини можуть бути ідеальні сліди¹⁴¹.

На нашу думку, слідова картина злочину, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є сукупністю відомостей про ті сліди злочину (матеріальні та ідеальні), дослідження яких у подальшому дає змогу встановити обставини події (місце, час, спосіб вчинення злочину, осіб, що його вчинили, можливих свідків чи очевидців та ін.).

У криміналістиці сліди злочину класифікують за різними критеріями, зокрема, за механізмом слідоутворення, джерелом походження та іншими ознаками. Найбільш вдалою, на нашу думку, є класифікація, наведена М. В. Костенко, яка пропонує систематизувати сліди вбивства за належністю на два види – сліди злочину і сліди злочинця. Така класифікація, на думку дослідниці, дозволяє відразу ж встановлювати зв'язок або з конкретно причетною до розслідуваного злочину особою або з колом осіб, серед яких може знаходитися така

---

¹⁴⁰ Салтєвський М. В. Криміналістика (в сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. С. 141.

¹⁴¹ Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2003. С. 18.

особа¹⁴². Проте, на нашу думку, наведену класифікацію слід доповнити ще однією додатковою категорією слідів це сліди потерпілого.

Досі у криміналістиці не розроблялась класифікація слідів умисного тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. Отже, на нашу думку, сліди досліджуваного нами виду злочину можна розділити на групи, спираючись на загальноприйняту у криміналістичній науці систему критеріїв та з урахуванням особливостей стану особи злочинця, способу вчинення та інших суттєвих ознак. Особливістю умисних тяжких тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання є те, що етапи їх учинення не охоплюють готування до злочину, тому відповідний комплекс слідів відображається за результатами вчинення та приховання злочинів досліджуваної категорії. Проте і в цьому контексті слід зауважити, що останній етап вчинення злочину в стані сильного душевного хвилювання, а саме етап приховання слідів злочину, характеризується традиційним для злочинів проти життя та здоров'я комплексом слідів¹⁴³.

Таким чином, до класифікації слідів досліджуваного виду злочину, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, зараховують:

1) сліди на місцевості: сліди на місці злочину та поза місцем його вчинення (біологічні: кров, слина, сперма; трасологічні; залишки речовин і матеріалів; дактилоскопічні: відбитки рук, ніг тощо);

2) сліди на знаряддях вчинення (залишки біологічного характеру: кров, слина; дактилоскопічні: відбитки рук тощо);

3) сліди на особі: сліди на особі злочинця, сліди на особі потерпілого (тілесні ушкодження: подряпини, синці, ссадна, переломи; біологічні: сліди крові, слини тощо)¹⁴⁴.

Отже, слід зазначити, що розслідування злочинів проти життя, у тому числі проваджень щодо тілесних ушкоджень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання, здійснюється «від слідів злочину до з'ясування обставин його вчинення, встановленню злочинця та його

---

¹⁴² Там само.

¹⁴³ Там само.

¹⁴⁴ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 53.

дій»¹⁴⁵. Будь-які сліди, виявлені на місці злочину за допомогою криміналістичних прийомів і засобів, дозволяють сформувати уявлення про сутність події, своєрідність злочинної поведінки правопорушника, його окремі особисті характеристики та вади, що можуть свідчити про наявність у нього специфічного емоційного стану в момент вчинення протиправних дій, а також дій потерпілого (в тому числі віктимологічних), що зумовили виникнення цього стану.

1.4. Особа злочинця та потерпілого при вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

Варто зауважити, що Г. А. Самойлов вперше запропонував покласти в основу криміналістичних відомостей про особу злочинця навички, обґрунтовуючи тим, що «природа матеріально фіксованих властивостей людини, яка вчинила злочин, може бути з'ясована повністю лише за умови наукового розуміння особи взагалі й окремо на основі пізнання соматичних (тілесних), психічних, окремих соціальних її властивостей і тих загальних закономірностей, які визначають особливості відображення цих властивостей у матеріальних слідах злочину»¹⁴⁶.

У свою чергу, Р. С. Белкін, досліджуючи відомості про особу злочинця, що містилися у роботах учених з різноманітних сфер наукових знань (судової психології, кримінології, кримінальному та кримінально-процесуальному праві), дійшов обґрунтованого висновку, що для криміналістики залишилися важливими дослідження: а) психофізіологічних і соматичних властивостей особи, дані про які використовуються з метою її розшуку та ідентифікації; б) соматичних і психофізіологічних властивостей особи, що проявляються через спосіб вчинення злочину; в) методика вивчення особистості учасників процесу слідчими, тобто способів і правил дослідження особи з практичною метою кримінального судочинства¹⁴⁷.

---

¹⁴⁵ Коновалова В. Е., Колесниченко А. Н. Теоретические проблемы криминалистической характеристики // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. тр. Київ : ВНИИ ПП, 1984. С. 16.

¹⁴⁶ Самойлов Г. А. Основы криминалистического учения о навыках. Москва, 2013. С. 119.

¹⁴⁷ Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. Т. II. Киев, 1998. С. 16.

Тому слід констатувати, що встановлення характеристики особи злочинця становить як науковий інтерес, так і важливе практичне значення.

Проблеми особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочинів були предметом досліджень таких науковців, як О. М. Бандурка, С. М. Гусаров, В. І. Клименко, Г. А. Самойлов, Р. С. Белкін, В. Г. Лукашевич, М. В. Салтевський, Р. Л. Степанюк, В. О. Коновалова, О. О. Юхно та ін. Однак у науці відсутні дослідження, присвячені встановленню особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання.

У юридичній літературі доречно зазначено, що особа злочинця зі своєю свідомістю та волею є сполучною ланкою, яка пов'язує причину й наслідок, та елементи криміналістичної характеристики. Дії, що виконує злочинець, залежать від системи внутрішніх (психічних) і зовнішніх (динамічних) факторів, а об'єкт злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, виконання певних дій, залишені сліди завжди зумовлюються особистісними якостями злочинця¹⁴⁸.

В ході дискусії вчених з цих питань визначається, що поняття особи як об'єкта криміналістичної ідентифікації відрізняється від аналогічного поняття у кримінології та соціології. Криміналісти зазначають, що в ідентифікаційну структуру особи злочинця необхідно включати такі риси, як: психічний склад, соціальну спрямованість, мовний апарат і стан її фізичного розвитку. Інформативну структуру особи можуть доповнювати різноманітні відхилення в її стані та розвитку (як соматичної організації, так і психічних властивостей)¹⁴⁹.

Інші науковці, зокрема М. В. Салтевський та В. Г. Лукашевич, пропонували описувати особу злочинця як соціально-біологічну систему, властивості і ознаки якої відображаються у матеріальному середовищі і використовуються для розкриття і розслідування

---

¹⁴⁸ Книженко С. О. Криміналістична характеристика злочинів, які вчиняють службові або інші особи шляхом невиконання рішень органів правосуддя. *Криміналістичний вісник*. 2013 № 3. С. 58; Кудрявцев В. Н. Причинність в кримінології. О структуре индивидуального преступного поведения. Москва : Юрид. лит., 1986. С. 10.

¹⁴⁹ Клименко Н. И. О возможности криминалистической идентификации личности. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1992. Вып. 9. С. 216.

злочинів. Серед таких властивостей виділяють: фізичні, біологічні і соціальні¹⁵⁰.

Ми підтримуємо наукову позицію А. Зелінського, який вважав, що особистість злочинця це сукупність криміналістично значущих властивостей людини, що обумовили вчинення нею злочину¹⁵¹. У юридичній літературі особистість злочинця розглядається як сукупність позитивних і негативних соціальних властивостей, притаманних конкретному індивіду, які обумовлюють суспільно небезпечний характер його поведінки і подальший розвиток його злочинної діяльності¹⁵².

Слід підтримати позицію О. Н. Колесніченка про те, що у сукупність ознак особи як елемента криміналістичної характеристики злочину слід включати всі ознаки, які можуть сприяти визначенню ефективних шляхів і методів встановлення, розшуку і викриття злочинця. Деякі із них мають не тільки криміналістичне значення (наприклад, попередні судимості), але й важливі для розкриття злочину. Зміст вказаного елемента криміналістичної характеристики злочину визначається сукупністю ознак особи, специфічних для тих, які вчиняють злочини цього типу, і істотних для їх якісного досудового розслідування. Система ознак особи злочинця включає також демографічні ознаки й ознаки, що відображають певні психологічні та моральні особливості (зокрема, риси характеру) та ін.¹⁵³.

Зокрема, М. І. Єнікеев стверджує, що особа злочинця – це сукупність типологічних якостей індивіда, які обумовили вчинене ним злочинне діяння¹⁵⁴. Ю. М. Антонян визначає особистість злочинця як певну модель, соціальну та психологічну, якій притаманні специфічні

---

¹⁵⁰ Лукашевич В. Г., Салтєвський М. В. Дидактические материалы к специализированному курсу криминалистики. Раздел «Научные основы криминалистической методики». Киев : КВШ МВД, 2010. С. 22.

¹⁵¹ Зелінський А. Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении. Харьков : Высшая шк., 1986. С. 62.

¹⁵² Там само.

¹⁵³ Колесніченко А. Н. Криміналістическа характеристика преступлений // Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. Киев, 1998. С. 39.

¹⁵⁴ Єнікеев М. И. Юридическая психология : учебник. К. : НОРМА, 2001. С. 47.

риси¹⁵⁵. О. Р. Лужецька теж пропонує під особою злочинця розуміти насамперед типову модель особистості людини, яка вчинила злочин, з притаманними їй біологічними, психологічними і соціальними властивостями, ознаками, що беруть участь у процесі детермінації механізму злочину, зумовлюють особливості його відбивних можливостей та процесу слідоутворення, водночас відчують на собі та відображають вплив інших осіб, предметів і процесів, що взаємодіють з ними¹⁵⁶.

Вчений В. В. Корнієнко пропонує під криміналістичним дослідженням особи розуміти пошук криміналістично значущої інформації про невідомого злочинця та оцінку даних про осіб, які потрапили у межі кримінального провадження. Тобто йдеться про інформацію, що дозволить визначити напрям і способи пошуку особи, яка вчинила злочин, обрати найоптимальніші методи розслідування злочинів, спрогнозувати поведінку особи у тій чи іншій ситуації встановити зв'язок між даними про особу злочинця, схему чи технологію (механізму) злочинного збагачення та обставинами вчинення нею злочину, отримати дані про тих, хто найчастіше вчиняє злочини такого виду. Наведені дані про типові ознаки поведінки суб'єктів злочинів дозволяють слідчому, прокурору чи оперативному працівникові виявити схильних до протиправної поведінки осіб, значно звузити коло підозрюваних, з'ясувати ціль і мотив вчинення злочину, побудувати версії та планувати тактичні операції, а після того, як підозрюваний стане відомим, – визначити лінію поведінки відносно нього¹⁵⁷. Подібної думки дотримується й К. В. Калюга¹⁵⁸.

На думку В. О. Коновалової, В. Ю. Шепітька, особа злочинця є соціально-психологічним поняттям, яке охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, що формуються в результаті вчинення злочинів. Особа злочинця в цілому

---

¹⁵⁵ Антонян Ю. М. Криминология. Избранные труды. Київ : Логос, 2004. С. 75.

¹⁵⁶ Лужецька О. Р. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 4. С. 200.

¹⁵⁷ Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник. Харків : Право, 2008. С. 99.

¹⁵⁸ Калюга К. В. Теорія та практика встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Запоріжжя, 2017. С. 50.

характеризується виникненням певних змін в її психологічній структурі. Змінам піддаються ціннісні орієнтації, потреби, нахили, навички, переконання. Як результат, виникають негативні риси характеру: жорстокість, озлобленість, жадібність, боягузтво й ін.¹⁵⁹. Окрім перерахованих якостей і рис, особа злочинця в криміналістиці охоплює також і дані демографічного характеру¹⁶⁰].

Професор І. М. Даньшин пропонує визначати особу злочинця як сукупність істотних і стійких соціальних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у вчиненому конкретному злочині під вирішальним впливом негативних обставин зовнішнього середовища, що додають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винній особі (такому індивіду) – властивості суспільної небезпеки, у зв'язку з чим вона й залучається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом¹⁶¹.

Особа злочинця, що вчиняє злочин у стані сильного душевного хвилювання, згідно з наведеною класифікацією О. Ф. Лазурського, відноситься до емоційного підтипу злочинців. Власне емоційна сфера людини є особливим класом психічних процесів і станів, які відображають безпосередні переживання індивіда.

Ми вважаємо, що особу злочинця, яка вчинила умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання, слід класифікувати за такими критеріями:

1. Залежно від ступеня зв'язку потерпілого і злочинця: знайомі (родичі, співмешканці, сусіди, співробітники й ін.); незнайомі;
2. Залежно від статі: чоловік; жінка;
3. Залежно від віку: повнолітній; неповнолітній, малолітній, особа похилого віку;
4. Залежно від наявності судимості: раніше судимий; раніше не судимий.

---

¹⁵⁹ Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : академ. курс. Київ : Ін Юре, 2004. С. 358; Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник. Харків : Право, 2008. С. 198.

¹⁶⁰ Шепітько В. Ю. та ін. Соціально-психологічні характеристики особи злочинця в криміналістиці: проблеми використання типології та можливостей моделювання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2005. Вип. 5. С. 11.

¹⁶¹ Даньшин И. Н. К вопросу о понятии личности преступника. *Проблемы социалистической законности*. 1980. Вып. 6. С. 117–126.

5. Залежно від побутових звичок: зловживає алкоголем; алкоголем не зловживає; вживає наркотики; наркотики не вживає; палить; не палить;

6. Залежно від типу темпераменту: холерик; сангвінік; флегматик; меланхолік;

7. Залежно від місця проживання: проживає неподалік чи у місцевості, де було вчинено злочин; проживає в іншій місцевості;

8. Залежно від ситуативної зумовленості: на місці злочину знаходився не випадково; на місці злочину опинився випадково;

9. Залежно від характеристики особи злочинця:

– на обліку в психіатра: перебуває; не перебуває;

– на обліку в нарколога: перебуває; не перебуває;

– на обліку в інспектора превентивної діяльності поліції: перебуває; не перебуває.

Високий ступінь емоційних переживань специфічно впливає на характер пізнавальних процесів і на структуру свідомості суб'єкта. Цей вплив призводить до феномену «звуження» свідомості, що натомість робить діяльність суб'єкта однобічною та негнучкою. У психології відомий ряд емоційних станів, що характеризуються високою емоційною напругою¹⁶².

До них відносяться стан фізіологічного афекту (сильного душевного хвилювання), стрес, психічна напруженість та фрустрація¹⁶³.

Дослідження кримінальних проваджень про тяжкі тілесні ушкодження, заподіяні у стані сильного душевного хвилювання, надає можливість виокремити три основні блоки криміналістично значущих властивостей особистості злочинця, які мають істотне значення для криміналістичної характеристики тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання:

1) біологічні ознаки особи, які включають: статеві, вікові, анатомічні, фізіологічні й інші властивості;

---

¹⁶² Строк І. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 5. С. 278.

¹⁶³ Короленко О. М. Поняття «стан сильного душевного хвилювання» в законодавстві України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 49. С. 485.

2) психічні властивості особи, що вказують на інтелект, волюву й емоційну ознаки індивіда;

3) соціальні ознаки індивіда, що відображають її соціальний статус, професійну приналежність, місце проживання, родинний стан, взаємостосунки з іншими членами суспільства, рід занять.

Окреслюючи зазначені групи, слід виходити з виокремлення трьох рівнів дослідження людини: а) біологічного, на якому вона відкривається як тілесна, природна істота; б) психологічного як суб'єкт одухотвореної діяльності; в) соціального суб'єкта, що реалізує об'єктивні суспільні відносини¹⁶⁴.

Вивчення кримінальних проваджень показало, що більшість умисно заподіяних тяжких тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання вчинюється особами чоловічої статі – 88 % і лише 12 % – жінками. Більша частка належить чоловікам у віці після 30 років (30,9 %). При цьому 80,1 % злочинів зазначеної категорії вчинювалося одноособово і лише 19,9 % – групою осіб, з яких лише 5 % – у складі двох людей. Питома частка належить особам, які на момент вчинення злочину знаходились у стані алкогольного (58,4 %) або наркотичного (18 %) сп'яніння. Із загальної кількості злочинів 5 % вчинено особами без визначеного місця проживання, та 1 % – приїжджими.

Рівень освіти злочинців характеризує така тенденція: 29 % із них мали базову загальну середню освіту, 56 % – повну загальну середню освіту, 9 % – базову вищу освіту, 6 % – повну вищу освіту.

На час учинення злочинного діяння 47,2 % злочинців не мали певного роду занять, тобто ніде не навчалися і не працювали, 42 % з досліджених – робітники, 11 % – службовці, 23,6 % – учні різних навчальних закладів (шкіл – 9,6 %, коледжів – 6,7 %, інститутів – 7,3 %), 4 % – пенсіонери, 55 % – самотні особи, які не мають ні родини, ні друзів.

Із загальної кількості осіб, що заподіяли умисне тяжке тілесне ушкодження у стані сильного душевного хвилювання, 56 % – вчинили злочин вперше, інші 44 % – до цього були засуджені за різні категорії злочинів, з яких лише 11 % – вчинили злочини проти життя та здоров'я особи.

---

¹⁶⁴ Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2019. С. 49–50.

Водночас слід також звернути увагу на те, що питома кількість осіб (60 %), які проходять по цій категорії кримінальних проваджень, характеризувалися позитивно, а лише 15 % – негативно. Інші ж 25 % мали у своїх характеристиках суперечливі відомості.

Слід зазначити, що великий інтерес у криміналістиці приділяється зв'язку злочинця із потерпілою особою. На цей момент у багатьох наукових працях приділяється увага тісному взаємозв'язку між злочинцем і потерпілим (злочинець – жертва), оскільки вони так чи інакше пов'язані із подією злочину. Зокрема, на думку В. Г. Квашиса, аналізуючи злочин, важливо здійснити його віктимологічне дослідження¹⁶⁵.

Г. Н. Мудьюгин, у свою чергу зазначає, що маючи відомості про зв'язки між злочинцем і потерпілим, можна встановити можливий спосіб учинення злочину, який є неможливим для других осіб, які не перебувають у такому зв'язку з потерпілим¹⁶⁶.

Таким чином, зв'язок злочинця із потерпілим становить значну зацікавленість у досудовому розслідування. За результатами аналізу кримінальних проваджень по досліджуваній нами категорії злочинів, було встановлено, що кожен п'ятий злочин вчинила особа, яка перебувала в родинних відносинах з потерпілим (4,5 % – брат або сестра; 3,4 % – батько або мати; 6,7 % – інші родичі). Велика кількість злочинців перебували в дружніх стосунках із потерпілою особою (сусіди – 13,5 %; товариші по навчанню, роботі – 16,9 %; малознайомі – 19,7 %). Водночас питома кількість злочинів вчиняється особами, які не є знайомими потерпілій особі – 35,4 %, а тому на першому етапі розкриття злочину слід вживати заходів для встановлення додаткових джерел інформації про особу злочинця.

Злочин за своєю природою носить подвійний характер – об'єктивний і суб'єктивний. Саме тому у процесі його розслідування пізнавальна діяльність слідчого реалізується в двох напрямках: пізнання об'єктивної і суб'єктивної сторін злочинного діяння. Слушно з цього питання наголошує В. О. Коновалова: злочин – це акт, у якому виявляється складна взаємодія соціальних, економічних, психологічних і інших чинників¹⁶⁷. Саме тому, підтримуючи думку

---

¹⁶⁵ Квашис В. Г. Основы виктимологии. Проблемы защиты прав потерпевших от преступлений. Киев, 2019. С. 7.

¹⁶⁶ Мудьюгин Г. Н. Расследование убийств по делам, возбужденным в связи с исчезновением потерпевшего. Киев, 1987. С. 8, 9.

¹⁶⁷ Коновалова В. Е. Правовая психология. Харьков : Консум, 1997. С. 24.

А. В. Старушкевича¹⁶⁸, зазначимо, що неможливо характеризувати особу, яка вчинила злочин, без висвітлення її психічних особливостей.

Водночас у психологічному аспекті вагомим значення в структурі злочину набувають мотиви прагнення вчинити злочин. Отже, типовими мотивами навмисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження були помста, неприязнь, ревнощі, користь.

Говорячи про особу злочинця, неможливо оминати увагою питання мотиву заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, вчинених у стані сильного душевного хвилювання. Вивчення кримінальних проваджень показало, що переважна більшість таких злочинів вчиняється із ревнощів – 50 %; із помсти – 30,8 %; із конкуренції і ворожнечі – 6,2 % та 5,5 %.

В дослідженій категорії злочинних діянь у переважній більшості випадків мотив злочину є наслідком міжособистісних стосунків. Відомо, що психологія людських стосунків є складною та багатогранною, так само і стосовно мотиву, тобто їх (мотивів) може бути декілька (помста за минулу образу і водночас заздрість, що в нього і в родині, і на роботі все добре, і злість саме за це, і навіть ревнощі стосовно стосунків з власною дружиною тощо).

Аналіз слідчої і судової практики свідчить про те, що часткова категорія осіб, які вчинили досліджуваний злочин через неприязнь або ревнощі в стані сильного душевного хвилювання, як правило, не приховують мотиву заподіяння тяжких тілесних ушкоджень і навіть часто прямо вказують, що не жалкують про вчинене, і в аналогічній ситуації вони вчинили б так само. Відповідно, і потерпілі – через почуття честолобства, сорому або навіть, майбутньої помсти особі, яка завдала їм тілесних ушкоджень, можуть не розкривати справжній мотив злочину.

Стосунки, що виникають на ґрунті неприязні, як показує практика, не з'являються раптово. Останні виникають і становляться протягом певного проміжку часу, інколи досить тривалого. Звісно, що іноді мають місце випадки, коли неприязне ставлення до потерпілого формується у короткий проміжок часу, але все ж таки не раптово. Частіше цьому передують безпринципна або аморальна поведінка потерпілого, який вступає у конфлікт з менталітетом іншої особи. Як

---

¹⁶⁸ Старушкевич А. В. Особа злочинця та потерпілого як елемент криміналістичної характеристики сексуальних убивств : навч. посіб. Київ : Правник – НАВСУ, 2017. С. 22–24.

правило, у таких випадках злочинні дії відбуваються імпульсивно. Особа, яка вчинює їх, не усвідомлює мету та мотив своїх дій.

Аналіз матеріалів практики свідчить, що більшість проаналізованих матеріалів кримінальних проваджень по досліджуваній категорії злочинів, на превеликий жаль, не мають відомостей щодо мети вчинених злочинів. Це вказує на відсутність можливості із достатнім ступенем достовірності вивчити мету злочину як елементу криміналістичної характеристики. Проте слід зазначити, що за іншими кримінальними провадженнями (35 %) про тяжкі тілесні ушкодження безпосередньо як про мету діяння вказують обвинувачені у своїх свідченнях – 30 %, потерпілі у своїх свідченнях – 2 %. Особа, що вчинила злочин, у більшості випадків (25 %) вказує, що метою таких дій було припинити дії потерпілого або примусити його до реалізації інших дій (припинити лягати, втекти тощо), або злочин вчинено у стані самооборони, а стосовно заподіяння шкоди здоров'ю – лише 3 %; заподіяти страждання, больові відчуття – 3,5 %; злякати, розбудити, повернути до свідомості, зганьбити – 2 %.

Не менше значення має для розслідування злочинів цієї категорії характеристика потерпілого. Проведене нами дослідження показало, що із загальної кількості потерпілих питому вагу складають чоловіки – 73 %. Це означає, що відносно жінок вчиняється кожне четверте посягання на тілесну недоторканність.

За віком потерпілі особи розподіляються таким чином: до 18 років – 15,1 %; 18–25 років – 25,3 %; 25–30 років – 21,9 %; 30–40 років – 11,6 %; 40–50 років – 12,3 %; 50–60 років – 7,5 %; після 60 років – 6,2 %. Таким чином, найбільш вразливою категорією осіб є категорія у віці до 30 років (62 %).

За ставленням до суспільно корисної праці потерпілі особи розподіляються так: навчаються у школі – 7,5 %; коледжі – 4,8 %; інституті – 13 %. Принаймні половина постраждалих працювали: на підприємстві – 17,1 %; в установі – 10,3 %; були підприємцями – 19,8 %. Не працювало і не навчалось 19,9 % потерпілих (кожний п'ятий).

Цікаво, що на момент вчинення злочину приблизно половина потерпілих осіб перебувала в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння: 44,6 % та відповідно 4 %. Порівняльний аналіз цих даних з відомостями, що характеризують злочинця, свідчить що антисоціальні риси категорій цих осіб збігаються.

Також на сьогодні у багатьох наукових роботах звертається увага на взаємозв'язок злочинця із потерпілим (злочинець – жертва),

оскільки вони так чи інакше пов'язані із подією злочину. У цьому аспекті для організації розшуку злочинця вагоме значення мають відомості про місце проживання потерпілого і злочинця. Проведене дослідження показало, що 26 % потерпілих і злочинців мешкали в одній квартирі; 1,8 % – у спільному під'їзді будинку; 7,4 % – у спільному будинку; 6,8 % – на одній вулиці; 47,6 % – в одному населеному пункті; 9,3 % – у різних населених пунктах. Зазначені дані свідчать про наявний зв'язок злочинця із потерпілим за місцем їх проживання, що слід враховувати в процесі висування і перевірки слідчих версій.

Так, відповідно до чинного КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Права й обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про скоєння щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдано шкоду і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого у випадку загибелі або смерті потерпілої особи. Тільки за наявності очевидних і достатніх підстав можна вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді. Якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї злочину або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. За відсутності такої згоди особа за необхідності може бути залучена до кримінального провадження як свідок¹⁶⁹.

У криміналістиці на позначення осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок учинення відносно них злочинів використовуються терміни «жертва злочину», «потерпілий» та похідні від них – «особа потерпілого», «особа жертви злочину». Терміном «особа жертви злочину (потерпілого)» у криміналістиці прийнято позначати

---

¹⁶⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

самостійний елемент криміналістичної характеристики злочинів, якій містить систему даних про жертву злочину (потерпілого) від певного виду (групи) злочинних посягань і пов'язаний кореляційними внутрішніми та зовнішніми зв'язками. Особа у криміналістичних цілях досліджується як кількісно-експресивне поняття, тобто характеризується кількісним набором певних природних і соціальних ознак. Термін «особистість» для учених є засобом, який підкреслює «внутрішню», психічну сторону людини¹⁷⁰.

При цьому нерідко криміналістична характеристика особи потерпілого здійснюється із запозиченням напрацювань інших наук – психології, в тому числі правової, та кримінології. Зокрема, йдеться про виокремлення віктимності як риси потерпілого. Проте, як зазначає А. О. Джужа, «невіктимна особа» теж може стати жертвою злочину, і не тільки від особистих, але й від зовнішніх щодо неї чинників¹⁷¹.

Суттєвим є те, що у науці кримінального права матеріальне поняття «потерпілий» розглядається переважно з позицій його кримінально-процесуального визначення. Однак така точка зору деякими вченими вважається хибною. Зокрема, В. Т. Дзюба звертає увагу, що такий підхід не узгоджується із завданнями КК України, положеннями Конституції України щодо охорони і захисту людини, суспільства, держави; матеріально-правового статусу потерпілого, обумовленого кримінально-правовими відносинами, породженими юридичними фактами, стадіями вчинення умисного злочину, кримінально-правовою шкодою, заподіяною умисним або не обережним кримінально-правовим посяганням, вчинення злочину у співучасті або групового злочину тощо¹⁷².

Національні науковці пропонують такі підходи щодо розуміння поняття «потерпілий»: 1) потерпілий є предметом злочинного впливу, що, своєю чергою, полегшує з'ясування «механізму» завдання шкоди самому об'єкту, а також сприяє встановленню розміру і характеру наслідків суспільно небезпечного

---

¹⁷⁰ Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2015. С. 11–12.

¹⁷¹ Джужа А. О. Кримінологічні засади віктимізації як різновид у профілактичній діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2011. Вип. 1. С. 55.

¹⁷² Дзюба В. Т. Значення юридичних ознак потерпілого (жертви, постраждалого) при кримінально-правовій кваліфікації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 192–195.

діяння; 2) потерпілий – це матеріальний субстрат, а тому визначається як предмет злочину; 3) потерпілий – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), що знаходиться під охороною закону про кримінальну відповідальність, блага, праву чи інтересу якого, злочином за заподіюється шкода, або створюється загроза такої¹⁷³.

Зокрема, О. І. Резнікова зазначає, що не потрібно в ході вивчення особи потерпілого обмежуватися виключно з'ясуванням анкетних даних, а також про поведінку особи потерпілого під час злочину і шкоду, що заподіяна такій особі в результаті вчинення стосовно неї злочину¹⁷⁴. Адже, як підкреслює Р. В. Герцик, під час розслідування та судового розгляду корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень доволі часто саме особа потерпілого є одним з основних джерел отримання інформації, використання якої сприяє швидкому, повному і неупередженому встановленню всіх обставин вчиненого злочину. Особа потерпілого від корисливо-насильницького злочину становить криміналістичний інтерес тому, що є не лише джерелом доказової інформації (як суб'єкт, що повідомляє про обставини вчиненого правопорушення), а й фізичний об'єкт, який може мати на собі (тілі або одязі) або речах, які знаходяться при ньому, різні сліди, виявлення та криміналістичне дослідження яких дозволяє отримати певну інформацію під час розслідування та судового розгляду¹⁷⁵.

О. М. Джужа переконалий, що особа потерпілого – досить складний елемент, який змінює своє значення залежно від категорії злочину, виду злочинного посягання, наявності або відсутності зв'язків між потерпілим і злочинцем, психологічних особливостей потерпілого, його рольових функцій до і під час учинення злочину. Структура особи потерпілого включає три основні компоненти: а) соціально-демографічні якості; б) соціальні ролі особи, зокрема, сукупність видів її діяльності в системі суспільних відносин як громадянина або члена трудового колективу, сім'янина; в) морально-

---

¹⁷³ Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред В. І. Борисова. Харків : Право, 2006. С. 60.

¹⁷⁴ Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2015. С. 169.

¹⁷⁵ Герцик Р. В. Об'єкт кримінального правопорушення у структурі криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Ч. 2. С. 228.

психологічна характеристика, що відображає ставлення особи до соціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує¹⁷⁶.

Наприклад, Г. І. Чечель дає таку класифікацію потерпілих від убивств:

1) невинна (ідеальна) жертва злочину – 41 % від загального числа потерпілих по вивчених справах. Значна частина з них знаходилася в родинних стосунках з убивцею. Переважна більшість засуджених за вбивство раніше були засуджені за злочини проти особи, не працювали, систематично зловживали алкогольними напоями, негідно поводитися та ін. Як видно, вчинення злочину не було несподіванкою для оточуючих. Виявлення цього факту і своєчасне вживання ефективних заходів до винного сприяло б, на думку Г. І. Чечеля, попередженню вбивств;

2) жертва, яка стала нею через свою поведінку, що характеризується негативними особистісними якостями, – 33,4 %. Переважно потерпілі характеризуються такими ж негативними особистісними якостями, як і вбивці;

3) жертва, що за певних обставин сама може стати злочинцем – 12,9 %. Вивчення матеріалів досудового розслідування показало, що нерідко потерпілі й особи, які згодом вчинили проти них злочини, були знайомі, нерідко знаходилися в родинних або дружніх стосунках. Найчастіше, задовго до вчинення вбивства, між ними склалися конфліктні відносини, що переростали в сварки, а часом і в бійки, і жертвою вбивства міг стати кожен з них.

4) жертва, що винятково тільки сама винна у вчиненому на неї посяганні, тобто така, яка одночасно є і злочинцем – 12,7 %. У вказаних випадках можна стверджувати, що провина вбивці перебуває в безпосередній залежності від протиправної поведінки жертви злочину. У цю групу входять саме ті потерпілі, які, перш ніж стати такими, самі вчинили злочин відносно майбутнього винного (образа, фізичне насильство, крадіжка та інше)¹⁷⁷. Вказане можна віднести й до вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень заподіяних у стані сильного душевного хвилювання.

---

¹⁷⁶ Джужа О. М., Моїсєєв Є. М. Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти) : навч. посіб. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1994. С. 13.

¹⁷⁷ Чечель Г. И. Виктимологические аспекты профилактики умышленных убийств // Актуальные вопросы государства и нрава на современном этапе. Томск, 1983. С. 169.

Ми погоджуємося із науковою позицією Д. В. Рівмана про те, що жертва є елементом передкримінальної та безпосередньо кримінальної ситуації. Від неї часто залежить, у якій ситуації опиниться злочинець. Часто жертва стає співавтором чи автором створення провокаційних ситуацій. Нерідко в механізмі злочину ролі злочинця та жертви переплітаються так тісно, що різниця між ними стає досить відносною, оскільки лише випадок вирішує, хто стане потерпілим, а хто – злочинцем. Крім того, ці ролі можуть змінюватися та бути притаманними одночасно одній людині¹⁷⁸.

Досліджуючи характеристику жертв тяжких насильницьких злочинів, О. Ю. Юрченко дійшла висновку, що «вони є дуже подібними до відповідних характеристик злочинця. Переважна більшість потерпілих – це чоловіки. Потерпілі-жінки становлять приблизно 20 %». «Найчастіше зазнають шкоди від злочинних дій чоловіки у віці від 26 до 46 років – 67 %. Аналогічно, як і злочинці, близько 80 % потерпілих мають базову вищу та професійно-технічну освіту, але відсоток осіб з повною вищою освітою серед жертв тяжких насильницьких злочинів дещо вищий, ніж у злочинців, – 5,8 %»¹⁷⁹. Автор зауважує, що «понад 40 % потерпілих ніде не працюють або не вчаться, решта зайнята, головним чином, у виробничій або сільськогосподарській сферах. Сімейний стан потерпілих майже ідентичний сімейним стосункам злочинців – (приблизно 60 % потерпілих перебувають у шлюбі)»¹⁸⁰. Дані, що наводить цей науковець у своєму дослідженні, демонструють, що «у понад 60 % проваджень злочини були вчинені після вживання жертвою алкоголю разом зі злочинцем. 10 % потерпілих страждали хронічним алкоголізмом, 69 % зловживали спиртними напоями»¹⁸¹. Морально-психологічні якості жертв тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я дуже схожі з аналогічними характеристиками злочинців. «Половина з них характеризується агресивністю, підвищеною вразливістю, конфліктністю, деспотизмом та мінливістю настрою. Різні психічні аномалії виявлено в 9,9 % випадків. Показовим

---

¹⁷⁸ Ривман Д. В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург : Питер, 2002. С. 45.

¹⁷⁹ Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Харків, 2014. 18 с.

¹⁸⁰ Там само.

¹⁸¹ Там само.

є факт, що, на відміну від злочинців, переважна більшість жертв (близько 90 %) раніше не мала судимості і не притягалася до адміністративної відповідальності»¹⁸².

Таким чином, аналізуючи викладене, можемо констатувати, що система ознак щодо особи потерпілого має складну структуру та охоплює загальні демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, роботи та навчання, професію, фах, освіту та ін.), дані про спосіб життя, риси характеру, навички і схильності, зв'язки та стосунки, а також відомості про його віктимність.

Отже, особа потерпілого та особа злочинця є центральними елементами криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Їхні ролі переплітаються настільки, що один суб'єкт поводить себе агресивно із позиції «нападника», переходить на позицію «потерпілого», а суб'єкт, який зазнав знущань, образ, насильства із позиції «потерпілого» переходить на позицію «нападника». Таким чином, з'ясування типів поведінки як одних, так й інших є невід'ємною частиною нашого дослідження.

Висновки до розділу 1

Обґрунтовано, що криміналістична характеристика умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є науковою категорією, що має важливе теоретичне значення для побудови методики розслідування цього виду злочинів та практичне значення для процесу розслідування окремого злочину, оскільки дозволяє сформувати типові версії вчиненого та визначити шляхи і способи їх перевірки.

З'ясовано, що зміст криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, становить сукупність типових відомостей про спосіб вчинення злочину, сліди умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, особу потерпілого та особу злочинця, обстановку. Кожен із вказаних елементів тісно пов'язаний з іншими та детермінує їх.

Доведено, що обстановка умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання,

---

¹⁸² Там само. С. 8-9.

охоплює конкретні об'єктивно-предметні умови, що передусім виявляються у специфічній поведінці потерпілого – протизаконному насильстві, систематичному знущанні чи тяжкій образі. Обставини місця та часу вчинення злочину індивідуалізують його та дають підстави висувати версії щодо особи злочинця, потенційних свідків події тощо.

Аргументовано, що обстановка вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, становить систему просторово-часових характеристик місця події, яка використана злочинцем, наявність на місці події носіїв матеріальної та ідеальної інформації.

Наголошено, що обстановка умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, з її просторовими та часовими характеристиками – це той елемент криміналістичної характеристики, який на практиці переважно виникає ситуативно та не обирається й не готується заздалегідь, проте має важливе значення для розслідування злочину.

Під способом вчинення злочину, передбаченого ст. 123 КК України, пропонується розуміти систему умисних дій із учинення злочину, спрямованого на заподіяння сильного фізичного болю чи морального страждання шляхом насильства. Аналіз об'єктивних і суб'єктивних факторів злочинної діяльності, спрямованої на здійснення умисних тяжких тілесних ушкоджень, дає підстави запропонувати класифікацію типових способів їх учинення на таких підставах: за метою; за мотивом; за методами впливу та формою діяльності; залежно від суб'єкта безпосереднього впливу на злочинця (тяжка образа з боку потерпілого тощо); за часом настання наслідків.

Наголошено, що характеристика способів учинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, включає в себе відомості про місце та роль цих діянь у системі протиправної діяльності, а також відомості про способи їх безпосереднього вчинення та приховування.

Слідова картина умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, охоплює сукупність матеріальних та ідеальних слідів, які можна згрупувати в такі комплекси: сліди на місці вчинення злочину та поза місцем його вчинення; сліди на знаряддях учинення злочину; сліди на тілі злочинця та потерпілого.

Визначено, що слідова картина умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, – це

сукупність відомостей про типові ознаки обстановки вчинення злочину, зокрема місце, час і умови, та сліди злочину.

Акцентовано увагу на тому, що відомості про особу злочинця і особу потерпілого дозволяють за умов дефіциту вихідної інформації про обставини вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, по-перше, висунути версії стосовно особи злочинця та мотивів вчинення кримінального правопорушення; по-друге, визначити шляхи і засоби перевірки цих версій і по-третє, визначити спрямування ходу розслідування в цілому.

Виокремлено морально-психологічні риси особи злочинця та потерпілого. Підкреслено, що злочинець та потерпілий зазвичай бувають знайомі або між ними існують соціально-побутові зв'язки. Встановлено, що особа потерпілого обирається злочинцем з урахуванням конкретної обстановки.

Аналіз результатів емпіричного дослідження дозволяє подати узагальнену характеристику особи злочинця, що вчинив умисні тяжкі тілесні ушкодження у стані сильного душевного хвилювання. Здебільшого це чоловік (87 %) в активному працездатному віці від 30 до 50 років (майже 49 %), що має повну загальну середню освіту (44 %), не має, як правило, судимості та прямо чи опосередковано знайомий з потерпілою особою (75 %).

Розділ 2.

Особливості відкриття кримінального провадження та розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

2.1. Початок кримінального провадження. Обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

Останнім часом у теорії криміналістики і на практиці перспективним вважається розробка систем слідчих дій, організаційних та оперативно-розшукових заходів, які відповідно до типових ситуацій є найбільше оптимальними, спрямовані на отримання доказової інформації в строки, що гарантують економію процесуальних засобів. Такий підхід є цілком застосовним і щодо початкової стадії розслідування злочину. Адже багато в чому успіх розслідування в цілому залежить від ефективності та раціональності дії, що проводяться на початковому етапі.

У літературі питанню надання криміналістичних рекомендацій слідчим щодо оптимального провадження на початковому етапі розслідування злочину приділяється багато уваги, зокрема, при формулюванні методик розслідування окремих видів злочинів, такими науковцями, як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, Р. Х. Бічурін, І. В. Борисенко, В. І. Бояров, О. А. Бухаченко, Г. П. Власова, А. Ф. Волобуєв, О. І. Дворкін, В. А. Журавель, І. І. Когутич, В. П. Колмаков, М. В. Костенко, І. М. Кунтій, М. Г. Куп'янський, І. Д. Моторний, В. В. Поліщук, М. А. Погорецький, Ю. П. Приходько, О. В., М. В. Салтевський, С. В. Свириденко, М. О. Селіванов, В. Л. Синчук, А. В. Старушкевич, Р. Л. Степанюк, В. І. Фаринник, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, В. М. Шевчук, М. П. Яблоков та ін.

Проте, на сьогодні такі рекомендації оминають розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання¹⁸³.

Розслідування заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, здійснюється за загальними правилами такої діяльності з урахуванням певних особливостей, які обумовлюються характером і механізмом учинення цих злочинів. Аналіз кримінальних справ про тілесні ушкодження та наявних методик розслідування дозволяє виділити на початковому етапі такі загальні ситуації:

1. Особа, яка проводить розслідування по справі, на початковому етапі володіє достатньою інформацією про потерпілого і нападника, є свідки – очевидці. Заподіяння тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання відбулося в присутності тієї групи осіб, серед якої постійно перебувають потерпілий і підозрюваний. Різновидом ситуації є така, коли злочинець намагався заподіяти тяжкі тілесні ушкодження, але не зміг довести свій намір до кінця через незалежні від нього причини: надання опору потерпілим, припинення злочинних дій громадянами чи працівниками правоохоронних органів.

Ця ситуація є характерною для заподіяння тілесних ушкоджень у гуртожитках, у квартирах, у компанії, а також при затриманні підозрюваного на місці події, оскільки вже на цьому етапі є відомості про особу злочинця. Водночас обставини вчиненого можуть бути недостатньо з'ясованими. Обумовлюється це тим, що заподіяння тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання відбувається через сварку або ревності, очевидцями цього стають близькі з оточення потерпілого і підозрюваного, які не завжди зацікавлені у правдивих показаннях¹⁸⁴. У таких випадках основні зусилля спрямовують на процесуальне закріплення факту злочину, встановлення причин виникнення конфлікту, характеру дій кожного із учасників та ступеня їх вини.

---

¹⁸³ Строк І. А. Початок розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *Юридична наука*. 2019. № 9. С. 202.

¹⁸⁴ Матвеев М. Г. Криминалистическая классификация преступлений, связанных с умышленным причинением телесных повреждений. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*. 2008. Вып. 69. С. 82.

На початковому етапі слід з'ясувати: в яких стосунках перебували потерпілий і підозрюваний, чи зустрічались, коли, де, як часто; який характер мали зустрічі; які обставини могли вплинути на характер взаємовідносин між ними (небажання однієї з сторін повернути борг, несумлінне виконання договірних зобов'язань тощо); чи не перебували такі особи у службовій або іншій залежності; чи зустрічались після заподіяння тілесних ушкоджень, коли, де, хто був присутнім, з якою метою; як поставилися близькі до того, що відбулося, які розмови вели з цього приводу; хто знав про характер стосунків між потерпілим та підозрюваним; чим це може бути підтверджено (розписки про надання у борг, листи про повернення боргу, запис на автовідповідачі, у щоденнику та інше)¹⁸⁵.

Особливу складність у цій ситуації становлять випадки, коли кожна із протидіючих при конфлікті сторін заперечує свою вину. В таких ситуаціях потерпілий (поранений) може бути ініціатором сварки або бійки. Деталізація показань учасників конфлікту та очевидців події, їх зіставлення з іншими доказами у справі є головним засобом розв'язання зазначеної конфліктної ситуації.

2. Друга ситуація відрізняється від першої тим, що тілесні ушкодження заподіяні в присутності свідків, але відомості про нападника ні потерпілому, ні свідкам не відомі. Інколи потерпілого в тяжкому стані направляють до лікарні, а нападник з місця події зникає.

Основна увага у цій ситуації спрямовується на встановлення обставин виявлення потерпілого, встановлення очевидців події, уточнення часу і місця вчинення злочину, кількості учасників події та їх прикмети. Якщо спілкування з потерпілим неможливе, зазначені питання треба з'ясувати в осіб, які знайшли потерпілого, або медичних працівників, які можуть охарактеризувати обстановку, в якій його було знайдено, описати стан потерпілого, його одяг, повідомити, про що він говорив їм або висловлювався у непритомному стані.

Встановлення місця події та його дослідження спрямовано на виявлення предметів і слідів, що сприяють розшуку злочинця, з'ясуванню обставин вчинення злочину. Судово-медичне дослідження

---

¹⁸⁵ Строк І. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання // Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 лют. 2019 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 57.

тілесних ушкоджень – їх локалізації, характеру і механізму заподіяння – спрямовано на встановлення обставин злочину (часу, знаряддя, даних про фізичний стан нападника).

Відомості про осіб, можливо, причетних до цієї події, можуть бути отримані в процесі ретельного дослідження потерпілого: коло інтересів і знайомих, з ким планував зустрічі в цей день, куди збирався, чому опинився на місці події, його характер і поведінка тощо.

3. Тяжкі тілесні ушкодження заподіяно без свідків. Потерпілий не був знайомий з нападником і не може надати відомостей про нього. Потерпілий може перебувати в тяжкому стані і потребувати невідкладної медичної допомоги. Ця слідча ситуація є несприятливою, найбільше складною і потребує здійснення системи цілеспрямованих і узгоджених між собою слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, які дозволять отримати додаткову інформацію про обставини злочину і злочинця, щоб змінити ситуацію на краще. На початковому етапі в такій ситуації проводять такі невідкладні та першочергові слідчі дії: огляд місця події (якщо воно відомо) і обстеження прилеглої до нього території, освідування потерпілого і ретельний огляд його одягу (відшукання і фіксація видимих слідів злочину та мікрооб'єктів), призначення судових експертиз для отримання відповідей на запитання, вирішення яких потребує спеціальних знань.

У криміналістичній літературі зазначається, що місце події є складним структурним утворенням, в якому співіснують взаємопов'язані елементи, аналіз і дослідження яких сприяє всебічному і повному розслідуванню. Оскільки місце злочину містить різнобічну інформацію про обставини події, в криміналістичній тактиці визначається перелік питань, які можуть бути з'ясовані в процесі огляду: відомості про злочинця і потерпілого, час його перебування на цьому місці, мотив і мету заподіяння тілесних ушкоджень, способи прибуття на місце і зникнення з нього та ін.¹⁸⁶

Діяльність по розв'язанню слідчих ситуацій, що сформувалися на початку розслідування, може бути подана в такому вигляді. Після надходження повідомлення про тілесне ушкодження до правоохоронного органу всі задіяні у цьому процесі працівники мають вчинити такі дії.

---

¹⁸⁶ Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування. Харків : Факт, 2001. С. 119–124.

Черговий забезпечує направлення потерпілих до лікарні, затримання підозрюваних, якщо для цього є необхідна інформація, охорону місця події, невідкладний виїзд на місце події слідчо-оперативної групи, а у разі її відсутності – слідчого, працівника оперативного підрозділу або дільничного інспектора та повідомляє про це керівника органу внутрішніх справ або його заступника.

Працівник поліції, що першим прибув на місце події, повинен надати допомогу потерпілому, а у разі потреби направити до лікарні; організувати охорону місця події для збереження від пошкодження або знищення слідів злочину; у осіб, що перебували на місці події, з'ясувати обставини вчинення злочину (час, місце, характер, наслідки тощо), прикмети особи, що його вчинила, та напрямок, у якому зникла; організувати переслідування запідозреного та його затримання; встановити очевидців та записати відомості про них для наступного спілкування. Після прибуття на місце групи або слідчого доповісти їм про проведену роботу та отримані первинні відомості.

Слідчий, який прибув на місце події, організовує виконання тих заходів, які не встиг зробити працівник поліції, що прибув на місце події першим і готується до проведення огляду місця події.

Працівники оперативних підрозділів застосовують оперативно-розшукові заходи з метою встановлення осіб, яким відомі обставини злочину, тих, що можуть характеризувати потерпілого з різних боків (за місцем роботи, навчання, проведення вільного часу та ін.), встановлюють родинні, дружні й інші зв'язки потерпілого з іншими особами і з'ясовують їх стосунки.

Застосування оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів здійснюється за такими напрямками:

1. За ознаками зовнішності злочинця. Якщо потерпілий запам'ятав зовнішність злочинця, інформація про це може бути використана для його розшуку. Потерпілому пред'являють фото або відеотеки осіб, які перебувають на обліку органу внутрішніх справ. Про ознаки злочинця інформують особовий склад, а також представників громадськості. Якщо стан потерпілого дозволяє і він дає згоду, здійснюють вихід у місця можливої появи злочинця.

2. За слідами і предметами, залишеними на місці події. Якщо під час огляду виявлені відбитки пальців рук, здійснюється перевірка по дактилоскопічних обліках і обліках слідів, вилучених із місць нерозкритих злочинів. Водночас можуть використовуватися сліди взуття, зброї, транспортних засобів тощо.

3. За слідами на тілі й одязі злочинця. Якщо під час опору нападику нанесені тілесні ушкодження (про це повідомляє потерпілий, на місці виявлено сліди крові, що не належить постраждалому), перевіряють медичні установи та інші місця, до яких він міг звернутися по медичну допомогу.

4. За способом вчинення злочину. Під час нападу могли застосовуватись специфічні знаряддя, характер пошкоджень свідчить про володіння нападником спеціальними спортивними навичками, злочинці зверталися один до одного за прізвиськом – розшук може здійснюватися за даними ППС «Розшук», порівнюватися з відомостями про нерозкриті злочини до і після заподіяння тілесних ушкоджень¹⁸⁷.

5. За іншими даними, що мають значення для встановлення злочинця. Розшуку злочинця сприяють відомості про місце заподіяння тілесних ушкоджень. До лікарні з тяжкими пораненнями був доставлений потерпілий, якого знайшли неподалік від нічного клубу. Судячи про час і місце, де знайшли потерпілого, слідчий висунув версію про можливість заподіяння ушкоджень в нічному клубі або ким-небудь з тих, хто там знаходився у той час. Перевірка версії підтвердила її правильність.

Перевірці підлягають особи, які цікавляться в лікарні станом здоров'я потерпілого, відвідують його (у тому числі і з числа рідних) у медичному закладі і за місцем проживання, виявляють підвищений інтерес до події, що відбулася. У зверненнях до потерпілого можуть міститися пропозиції «не піднімати галасу», «надати допомогу в лікуванні», «дати гроші на придбання коштовних ліків», «надати допомогу у вирішенні побутових питань» тощо.

Останнім часом у теорії криміналістики і на практиці перспективним вважається розробка систем слідчих дій, організаційних та оперативно-розшукових заходів, які відповідно до типових ситуацій є найбільше оптимальними, спрямовані на отримання доказової інформації в строки, що гарантують економію процесуальних засобів. Такі рекомендації викладаються у вигляді алгоритмів і можуть використовуватися для розслідування не тільки окремих видів злочинів, але і для розслідування їх різновидів¹⁸⁸.

---

¹⁸⁷ Снігерьев О. П., Матвійчук В. В., Никифорчук Д. Й. Умисні вбивства. Попередження та розкриття : практ. посіб. Київ : КНТ, 2015. С. 33.

¹⁸⁸ Коновалова В. Е. Алгоритмизация в теории криминалистики // Ученые криминалисты и их роль в совершенствовании научных основ уголовного судопроизводства : материалы вузов. юбил. науч.-прак. конф. (к

Спроби програмування та алгоритмізації процесу розслідування відомі криміналістиці і використовуються багатьма науковцями під час розробки методик розслідування, для організації діяльності практичних підрозділів органів внутрішніх справ з розкриття злочинів. Проте при розробці алгоритмів розслідування варто взяти до уваги застереження В. О. Коновалової. Яким би досконалим не був алгоритм, зазначає вона, він завжди є зашкарубленим і в цьому відношенні має обмежений характер. Він не може бути універсальним. Водночас він має позитивне значення своєрідної матриці, на яку накладається інформація, що є у слідчого. Останнє дозволяє не тільки активізувати організаційну діяльність, що прямо впливає з наявного алгоритму, але і стимулює розумову діяльність, спрямовану на розвиток положень алгоритму¹⁸⁹.

Алгоритми розслідування можуть включати до своєї структури слідчі дії, організаційні та оперативно-розшукові заходи, а також їх спеціальні комплекси (тактичні операції), які В. Ю. Шепітько відносить до засобів криміналістичної тактики. Розробка тактичних операцій має сприяти оптимізації розкриття і розслідування злочинів, передбачає встановлення взаємозв'язку і взаємозалежності між окремими слідчими діями, оперативними й організаційними заходами¹⁹⁰. Необхідність розробки тактичних операцій розслідування тілесних ушкоджень обумовлюється характером і змістом слідчих ситуацій, що формуються в процесі такої діяльності. Правильно зазначає О. Я. Баєв, що далеко не завжди можливо вирішити те чи інше завдання за допомогою однієї слідчої дії, тактичного прийому, оперативно-розшукового заходу. У таких випадках слідчий вдається до планування й реалізації тактичних операцій¹⁹¹.

Серед найбільше ефективних тактичних прийомів, що спрямовані на розв'язання конфліктних ситуацій, зазначає В. А. Журавель, можна назвати такі: стимулювання позитивних якостей підозрюваного, обвинуваченого; максимальна деталізація показань;

85-летію со дня рождення Р. С. Белкина) : в 2-х ч. Ч. 1. Киев : Академия управления, 2017. С. 425–432.

¹⁸⁹ Там само. С. 425–428.

¹⁹⁰ Шепітько В. Ю. Роль типових тактичних операцій в системі забезпечення ефективності досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 14. С. 195.

¹⁹¹ Баєв О. Я. Основи криміналістики : Курс лекцій. Киев : Экзамен, 2011. С. 252.

зіставлення показань з іншими доказами; оголошення показань інших осіб; пред'явлення доказів із нарощуванням їх викривної сили; пред'явлення з початку ключового доказу з роз'ясненням того, що він не є останнім; використання конфліктних стосунків між співучасниками злочину; роз'яснення положень закону¹⁹².

Робота по розв'язанню слідчих ситуацій, що сформувалися на початковому етапі розслідування, здійснюється на планових засадах. І. В. Кубарев розглядає планування як елемент організації розслідування, яку визначає як ситуаційно обумовлену діяльність слідчого, що полягає в системній реалізації специфічних організаційних функцій та забезпечує таке впорядкування конкретного акту розслідування, за якого цілі досудового слідства досягаються найбільше оптимально¹⁹³. Планування включає в себе висування версій про наявність або відсутність обставин, що мають відношення до справи, а також про характер цих обставин.

Форма плану розслідування може бути різною: письмовою у розгорнутому вигляді, у вигляді заміток, усною. При розслідуванні тяжких тілесних ушкоджень перевага надається розгорнутій письмовій формі. Вона дисциплінує слідчого, дозволяє не упустити з уваги всі деталі, що підлягають встановленню у справі.

Аналіз матеріалів розслідування кримінальних справ про тяжкі тілесні ушкодження, заподіяні у стані сильного душевного хвилювання, показав, що слідчими висувалися як загальні, так і окремі версії, а також використовувалися типові криміналістичні програми. Але типові криміналістичні програми, як зазначає В. І. Фадеев, містять лише загальні завдання розслідування і не відображують індивідуальні завдання у конкретних кримінальних справах¹⁹⁴. Загальні типові версії стосувалися таких питань, як чи є ця подія злочином, чи тілесні ушкодження заподіяні в стані сильного душевного хвилювання. Серед окремих версій, які зустрічалися в матеріалах справ, були припущення щодо: особи, яка вчинила злочин; окремих об'єктивних обставин події

---

¹⁹² Журавель В. А. Проблеми ефективності організаційно-тактичних засобів розслідування злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 14. С. 203–204.

¹⁹³ Кубарев І. В. Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2017. С. 7–10.

¹⁹⁴ Фадеев В. И. Расследование инсценировок преступных событий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Вінниця, 2008. С. 17.

(місця, часу, знарядь, способу злочину); характеру вини; мотиву злочину; можливості вчинення злочину групою осіб тощо. Слід зазначити, що висувати версії по справі можуть лише ті посадові особи, які законом наділені правом на їх перевірку. Тому не можемо погодитися з тими науковцями, які вважають за можливе висування версій підозрюваним або обвинуваченим¹⁹⁵. Зазначені особи, звичайно, можуть висловлювати свої припущення, пояснення щодо окремих обставин справи або події в цілому. Такі припущення після відповідної оцінки можуть бути сприйняті слідчим для висування і перевірки версії або відхилені. Висловлювання і припущення підозрюваного або обвинуваченого мають відповідну процесуальну форму і у справі зустрічаються в їх поясненнях, показаннях, клопотаннях.

У цій ситуації висуваються та перевіряються версії щодо особи, яка заподіяла ушкодження. Вихідна інформація може містити відомості про злочинця (наприклад, про прикмети зовнішності і одягу, про ім'я або прізвище, про знаряддя, яке використовував для нападу). Обсяг вихідної інформації впливає на кількість версій. Відсутність інформації щодо конкретної особи (навіть орієнтовної) обумовлює необхідність висування більш широкого кола версій. Вони можуть висуватися щодо кола передбачуваних осіб, серед яких слід шукати передбачуваного злочинця. Основою для побудови версій можуть бути різноманітні за змістом і характером відомості про: взаємовідносини потерпілого з іншими особами; наявність у певних осіб предметів, які могли бути знаряддям заподіяння тілесного ушкодження; судимість за аналогічний або інший насильницький злочин; антигромадська поведінка, яка виявляється у схильності до насилля, жорстокості, агресивних дій та ін. Вивчення оточення потерпілого дозволяло визначити коло осіб, які перебували у ворожих стосунках з ним. За пошкодженнями визначали можливе знаряддя злочину, а потім оперативні підрозділи встановлювали особу, у якої були аналогічні предмети, або встановлювали осіб, які бачили у когось подібне. Оскільки до таких злочинів особа готується, вона може виготовляти знаряддя нападу. Це можуть побачити сторонні особи (на підприємстві, в гаражі, майстерні тощо) і повідомити про це оперативного працівника або представників інших правоохоронних органів.

---

¹⁹⁵ Фадеєв В. И. Расследование инсценировок преступных событий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Вінниця, 2008. С. 43.

Побудова версій зазвичай пов'язана з визначенням фактичних даних, наявності або відсутності яких дозволяє підтвердити або спростувати версію, а також джерел, які можуть бути носіями такої інформації. Всебічність і повнота розслідування забезпечується, коли при плануванні висуваються усі можливі версії, що засновуються на усьому обсязі вихідної інформації.

Перевірка окремої версії передбачає одержання відповідей на комплекс запитань. Для цього потрібно встановити коло джерел, які можуть містити таку інформацію, дослідити їх наявними кримінально-процесуальними та оперативно-розшуковими засобами і одержати потрібну інформацію. Джерелами відомостей можуть бути сліди, предмети, документи й інші об'єкти матеріального світу, що зазнали впливу злочинної діяльності і зберегли їх до певного часу в незмінному стані. Тому у плані розслідування передбачається, які і в якій послідовності слідчі дії потрібно провести, для з'ясування яких обставин слід застосувати оперативно-розшукові заходи або залучити осіб, що володіють спеціальними знаннями у певних галузях знань. Мета планування, як правильно зазначає Г. А. Хань, полягає у визначенні напрямку і змісту діяльності слідчого на всіх етапах розслідування, забезпечення цілеспрямованості, повноти, об'єктивності, всебічності і швидкості, економії часу, сил і засобів¹⁹⁶.

У плані розслідування мають знайти відображення обставини, які входять до предмета доказування. Поряд з обставинами, що відносяться до встановлення події (факту заподіяння тілесного ушкодження, місця, часу, обстановки і способу заподіяння ушкоджень, знаряддя злочину, наявності стану сильного душевного хвилювання тощо), вини обвинуваченого (ким заподіяно тілесне ушкодження, мотив і мета злочину, чи мав місце стан раптового сильного душевного хвилювання), характер і розмір шкоди заподіяної злочином (ступінь тяжкості тілесного ушкодження, характеру і розміру майнової шкоди). В плані відображуються дії по з'ясуванню обставин, пом'якшуючих і обтяжуючих відповідальність, обставин, що характеризують обвинуваченого, а також обставин, що сприяли вчиненню злочину.

Аналіз кримінальних справ цієї категорії показав, що обставини, які стосуються події злочину, характеру шкоди, заподіяної

---

¹⁹⁶ Хань Г. А. Теоретичні засади планування та організації розслідування злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2017. С. 8.

злочином, з'ясовуються по кожній справі. Водночас по окремих справах не з'ясовувався розмір заподіяної шкоди, обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, обставини, що характеризують обвинуваченого. Значна кількість кримінальних справ не містить відомостей про обставини, що сприяли вчиненню злочину. Зазначені недоліки обумовлюються тим, що в планах розслідування не завжди передбачається встановлення розміру заподіяної шкоди, а також обставин, що сприяли заподіянню тілесних ушкоджень.

У плані розслідування по кримінальній справі мають знайти відображення слідчі дії, проведення яких потрібно для з'ясування визначених слідчим запитань. Насамперед планується проведення тих слідчих дій, зволікання з якими може потягти зміну або знищення слідів злочину і втрату можливості отримати докази у справі. Аналіз слідчої практики показав, що такими діями є допит потерпілого, який перебуває в тяжкому для життя стані, огляд місця події, обшук і виїмка з метою вилучення зброї та інших предметів, якими заподіяні тілесні ушкодження, одягу підозрюваного, на якому могли залишитися сліди крові потерпілого або інші нашарування, освідчування потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого. У подальшому планують проведення тих слідчих дій, які можуть сприяти отриманню відповідей на запитання про доведення вини особи у вчиненні злочину, призначення і проведення необхідних судових експертиз, формулювання завдань оперативним підрозділам для встановлення важливих для справи обставин застосуванням оперативно-розшукових заходів, направлення різноманітних запитів.

У плані розслідування слід передбачати заходи з відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної тілесними ушкодженнями. «Він покладає на органи дізнання, слідчого, прокурора під час провадження кримінальної справи обов'язок доказування характеру і розміру шкоди, завданої злочиним. Водночас для правильного вирішення позовних вимог у кримінальному процесі, окрім характеру і розміру шкоди, яка є предметом цивільного позову, необхідно доказати ще й низку інших обставин»¹⁹⁷.

Обсяг роботи з відшкодування шкоди, заподіяної тілесними ушкодженнями достатньо широкий та різнобічний. Послідовність і

---

¹⁹⁷ Ващук Б. Л. Предмет доказування в цивільному позові у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2017. С. 9.

повнота виконання такої роботи в повній мірі залежить від відображення усіх необхідних заходів по забезпеченню відшкодування заподіяної шкоди у плані розслідування конкретної кримінальної справи.

Аналіз практики показує, що у планах розслідування заподіяння тілесних ушкоджень визначальне значення належить оперативно-розшуковим заходам. Особливого значення це набуває у тих випадках, коли на початковому етапі розслідування особа, яка заподіяла тілесні ушкодження не встановлена, або сторони звинувачують одна одну у вчиненні таких дій. Оперативно-розшукові заходи можуть бути спрямовані на встановлення можливих свідків події, місць де злочинці позбулися зброї (викинули, знищили і залишилися її частини, заховали її).

Результативність і своєчасність розслідування залежить від визначення у плані конкретних строків проведення слідчих дій. Проведення слідчих дій з залученням однієї особи по можливості призначається на один день, щоб не відволікати від основної роботи.

Зокрема, В. С. Перлін слушно зазначає, що ці обставини обумовлюються предметом доказування, закріпленим у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, та конкретним складом злочину, визначеним положеннями кримінального закону. Насамперед, йдеться про з'ясування обставин, які у своїй сукупності вказували б на вчинення кримінального правопорушення. Адже наявність обставин, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, є підставою для внесення таких відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань¹⁹⁸.

Науковець О. В. Пчеліна підмічає, що обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінального правопорушення, є міжпредметною категорією, оскільки вивчається одночасно такими науками, як кримінальний процес і криміналістика. «При цьому в кожній із названих наук для позначення згаданих обставин використовується різна термінологія. Зокрема, в кримінальному процесуальному праві вказану категорію позначають як предмет доказування або обставини, які підлягають доказуванню у

---

¹⁹⁸ Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2018. С. 99–100.

кримінальному провадженні»¹⁹⁹. «У криміналістиці ж зустрічаються такі поняття, як предмет розслідування, обставини, що підлягають встановленню, або обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень»²⁰⁰.

З огляду на окреслені теорії, обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінального провадження про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, на нашу думку, доцільно об'єднати у три групи:

1) обставини, що стосуються події кримінального правопорушення. До цієї категорії слід зараховувати: відомості про час вчинення злочину; відомості про місце вчинення злочину; відомості про спосіб вчинення злочину; відомості про спосіб приховання злочину; відомості про знаряддя злочину; відомості про сліди злочину;

2) особистісні обставини: відомості про особу потерпілого; відомості про особу злочинця; відомості про наявність зв'язку потерпілий – злочинець.

3) інші обставини: вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання; обставини, що виключають кримінальну відповідальність чи є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності; обставини, що виключають факт учинення підозрюваною особою іншого виду умисного вбивства (вбивства, передбаченого ч. 1, 2 ст. 115 КК України, ст. 117, 118, 119 КК України)²⁰¹.

Так, обставини першої групи є визначальними, тому що у разі відсутності події кримінального правопорушення, кримінальне провадження підлягає закриттю (ч. 1 ст. 284 КК України). Після

---

¹⁹⁹ Беззубенко М. В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 черв. 2020 р.). Львів : Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 41–44.

²⁰⁰ Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2017. С. 267.

²⁰¹ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 81.

виявлення умисного вбивства важливим є з'ясування передусім часу та місця вчинення вбивства, адже, як уже зазначалося, місце виявлення трупа не завжди є місцем вчинення вбивства. З'ясування способу та знарядь вчинення вбивства є необхідним для формування версій про умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання. На підтвердження версії про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, слугує відсутність стадії готування до вчинення злочину.

Також не менш важливим є встановлення даних про спосіб безпосереднього вчинення та приховування злочину. Таким чином, ми дійшли висновку, що обставини першої класифікаційної групи є вихідним елементом для встановлення обставин другої та третьої групи. Перш за все, слідчому слід з'ясувати демографічні та особисті дані потерпілого та підозрюваного, до яких належать: дані про прізвище, ім'я та по батькові; вік, місце народження і місце проживання. Велике значення мають їхній фізичний і психічний розвиток, габітологічні ознаки: зріст, статура, наявність особливих прикмет зовнішності, особливості ходи, жестикуляції, міміки, голосу і мови; анатомічні дефекти, наявність хронічних фізичних і психічних захворювань; особливості характеру й емоційної сфери (жорстокість, запальність, наполегливість, мстивість і ін.). Крім даних, що індивідуалізують особу, необхідно встановити відомості, які характеризують їх соціальний статус: походження; професію, вид діяльності, місце роботи; якщо не працює, то в зв'язку з чим, як давно, які засоби існування; родинний стан, наявність і вік дітей; чи працюють, і де саме їхні батьки; з ким із родичів проживає, у яких відносинах знаходиться; чи служив в армії: якщо так, то де, коли, у яких частинах, на яких посадах. Здобуті нами дані будуть формувати погляд слідчого на наявність чи відсутність специфічного зв'язку «потерпілий – злочинець», який в подальшому дасть відповідь на безліч запитань та допоможе слідчому підтвердити чи спростувати версію про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання²⁰².

Найбільш важливим під час характеристики обставин другої групи слід звернути увагу на дії потерпілого та підозрюваного до, під час та після вчинення злочину. Так, діями потерпілого до і під час

---

²⁰² Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 81.

вчинення умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є дії, що зумовили виникнення специфічного емоційного стану у підозрюваного, внаслідок чого останній вчинив убивство. Такими діями є протиправне насильство, тяжка образа та систематичне знущання. Вказані дії належать до обстановки досліджуваного виду кримінального правопорушення, про що опрацьовувалося у попередніх розділах.

Дії підозрюваного, зумовлені емоційними станами, що виникають внаслідок такої неправомірної поведінки потерпілого, для нашого дослідження становлять значно більший інтерес. З огляду на те, що серед обставин, які необхідно з'ясувати під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, є загальні, притаманні для усіх кримінальних проваджень, то під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, найважливішою обставиною, що підлягає детальному з'ясуванню є специфічний емоційний стан, який домінував у свідомості підозрюваного²⁰³.

Вченими, які досліджували емоції з позиції кримінального права, висловлюються численні думки щодо віднесення їх до складових елементів складу злочину. Розвиток конфліктної ситуації між людьми зазвичай супроводжується зростанням рівня емоційної напруги учасників конфлікту. Залежно від індивідуальних особливостей особи така ситуація сприяє виникненню сильного конфліктного емоційного стану, зокрема, афекту, стресу, фрустрації, конфлікту, що характеризується високою емоційною напругою та суттєво обмежує здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Виникненню стану сильного душевного хвилювання у особи, яка вчиняє умисне вбивство, передують емоційні стани. Повернемося до згаданого нами твердження про те, що у психології для позначення сильних емоційних реакцій людини використовуються такі терміни, як: гнів, страх, афект, фізіологічний афект, стрес, фрустрація.

Також ученими виділено такий емоційний стан людини, як конфлікт, що визначається як важковирішувана суперечність, що пов'язана з гострими емоційними переживаннями і протистояннями. Це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремого індивіда, в міжособистісних взаємодіях чи міжособистісних відносинах індивідів або групи людей,

---

²⁰³ Там само. С. 82.

які пов'язані з гострими негативними емоціями, переживаннями²⁰⁴. Сторони у конфлікті, як правило, перебувають у ситуації вибору, часто пов'язаного із великим ризиком. І часто вибір, який робиться в ситуації сильного психічного напруження, буває неадекватним²⁰⁵.

Не менш важливим є встановлення обставин третьої групи. Так, слідчому слід з'ясувати характер і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як одну з обов'язкових обставин, що підлягають доказуванню у будь-якому кримінальному провадженні. Серед обставин, що обтяжують покарання під час вчинення умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання, найчастішими є: вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, спричиненому вживанням наркотичних засобів або психотропних речовин; вчинення злочину з особливою жорстокістю; тяжкі наслідки, завдані злочинцем. Обставиною, що найчастіше трапляється серед обставин, що пом'якшують покарання, є поява з каяттям, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину.

Аналіз кримінальних справ про тілесні ушкодження та наявних методик розслідування дозволяє виділити на початковому етапі такі загальні ситуації:

1. Особа, яка проводить розслідування по справі, на початковому етапі володіє достатньою інформацією про потерпілого і нападника, є свідки – очевидці. 2. Тілесні ушкодження заподіяні в присутності свідків, але відомості про нападника ні потерпілому ні свідкам не відомі. 3. Тяжкі тілесні ушкодження заподіяно без свідків. Кожна із цих ситуацій вирішує специфічний напрямок подальшого розслідування, що потребує належної організації дій слідчих та оперативних працівників, їх планування.

Отже, розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, здійснюється згідно з принципом періодизації. Перший етап розслідування зазначеного виду податкових злочинів розпочинається з моменту отримання відомостей про імовірне скоєння вказаного кримінального правопорушення й триває до моменту внесення таких відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

---

²⁰⁴ Радчук В. М., Тельман А. Г. Психологія конфліктів : навч.-метод. посіб. Чернівці : Рута, 2004. С. 5.

²⁰⁵ Еникеев М. И. Общая и юридическая психология : учеб. пособие для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2005. С. 204.

2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання та відповідні їм алгоритми дій слідчого

На думку видатного вченого-криміналіста С. П. Мітрічева, аналіз слідчої ситуації є найважливішим елементом індивідуалізації розслідування²⁰⁶.

Справді, у будь-якій сфері людської діяльності існує певна сукупність фактичних обставин, між якими існує причинний, часовий чи просторовий зв'язок, і внаслідок цього зв'язку утворюється цілісна система елементів під назвою ситуація. Слушно зауважує Т. С. Волчецька: «варто вивчати структурну основу ситуацій, а також досліджувати особливості основних компонентів, що складають основу будь-якої ситуації, також необхідно знайти методологічно-правильний підхід до наукового вивчення, дослідження і пізнання ситуації, до аналізу практичних шляхів і способів керування ситуаціями»²⁰⁷.

У 1967 р. вперше визначення «слідчої ситуації» було введено у криміналістичний науковий обіг О. Н. Колесніченком, який пропонував розуміти під цим концептом положення, стан розслідування, обумовлений наявністю доказів, інформаційного матеріалу і виниклими конкретними завданнями їх збирання та перевірки²⁰⁸.

На початкових етапах розвитку криміналістики поняття слідчої ситуації не виділялося, а його окремі елементи входили у визначення понять «вихідні дані», «типові випадки», «обставини, що підлягають установленню» тощо. За словами вчених, у криміналістичній літературі, крім поняття «слідча ситуація», іноді як синоніми використовують такі поняття: «кримінальна ситуація», «ситуація розслідування», «ситуація на місці події» та багато інших,

---

²⁰⁶ Матвієнко В. В. Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 1999. С. 15.

²⁰⁷ Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия. К; Калининград : Изд-во КГУ, 1997. С. 42.

²⁰⁸ Колесніченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харьков, 1967. С. 16.

проте саме слідча ситуація найбільш повно відповідає вкладеному в ній змісту²⁰⁹.

Основним критерієм загальної класифікації слідчих ситуацій Л. Я. Драпкін вважає їх складність, тому поділяє слідчі ситуації на прості і складні, зазначаючи, що залежно від кількості, характеру і змісту формуючих факторів, усі складні слідчі ситуації можна диференціювати на п'ять класифікаційних груп: проблемні, конфліктні, тактичного ризику, організаційно неупорядковані і комбіновані (змішані) ситуації²¹⁰.

На основі проведеного нами дослідження можна визначити два підходи до розуміння сутності поняття «слідча ситуація».

Прихильники першого підходу (В. К. Гавло, М. О. Селіванов, В. О. Образцов, В. Г. Танасевич, О. Я. Баєв, А. Ф. Облаков, І. Ф. Герасимов) розглядають слідчу ситуацію переважно як обстановку та стан розслідування, які склалися на певному етапі кримінального провадження. Слідча ситуація визначалася як сукупність реально існуючих умов і обставин, що утворюють конкретну обстановку, в якій відбувається розслідування, діють слідчий і інші учасники процесу, інформація про ситуацію утворює характеристику слідчої ситуації²¹¹.

Прихильники другого підходу вважають, що слідча ситуація формується переважно під впливом зібраної в матеріалах провадження інформації, що характеризує стан розслідування. Такої позиції дотримувалися Л. Я. Драпкін²¹² та В. О. Коновалова²¹³. Важливим для розвитку криміналістичної науки у цьому напрямі є розроблені Т. С. Волчецькою основні терміни криміналістичної ситуалогії, у контексті яких пропонується слідчу ситуацію розглядати як «ступінь поінформованості слідчого про злочин, а також стан процесу розслідування, що склався на будь-який визначений момент часу,

---

²⁰⁹ Денисюк С. Ф., Шепитько В. Ю. Обыск в системе следственных действий (Тактико-криминалистический анализ) : науч.-практ. пособие. Харьков : Консум, 1999. С. 79.

²¹⁰ Драпкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. С. 74.

²¹¹ Клочков В. В. Проблемы теории следственной ситуации // Следственная ситуация : сб. науч. тр. Москва : Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступлений, 1984. С. 75.

²¹² Драпкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. С. 12.

²¹³ Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування. Харків : Факт, 2001. С. 73.

аналіз і оцінка якого дозволяють слідчому прийняти найбільш доцільні рішення»²¹⁴.

Погоджуючись із думкою прихильників другого підходу, вважаємо доцільним слідчу ситуацію у методиці розслідування окремих видів злочинів розглядати як сукупність відомостей про кримінальне правопорушення, якими оперує слідчий на різних етапах провадження досудового розслідування. Щодо класифікацій слідчих ситуацій, то теж існують неоднозначні позиції вчених. Так, залежно від суб'єкта, який зобов'язаний оцінювати і вирішувати ту чи іншу ситуацію, дослідниками виділено слідчу, оперативно-розшукову, експертну та судову ситуацію²¹⁵. З-поміж зазначених, найбільш вагоме значення для нашого дослідження має слідча ситуація та властиві їй особливості.

Основним критерієм загальної класифікації слідчих ситуацій Л. Я. Драпкін вважає їх складність, тому поділяє слідчі ситуації на прості і складні, зазначаючи, що залежно від кількості, характеру і змісту формуючих факторів, усі складні слідчі ситуації можна диференціювати на п'ять класифікаційних груп: проблемні, конфліктні, тактичного ризику, організаційно неупорядковані і комбіновані (змішані) ситуації²¹⁶.

Р. С. Белкін, аналізуючи різні класифікаційні системи слідчих ситуацій, дійшов висновку, що обґрунтованим є їх поділ на типові і специфічні; початкові, проміжні і кінцеві; безконфліктні і конфліктні (з подальшим їх розподілом). У підсумку усе це – окремі класифікації, оскільки в їх основі лежить якась одна ознака ситуації. Як вважає зазначений автор, підставою для загальної класифікації слідчих ситуацій має слугувати її якісна (відповідно до можливості досягнення цілей розслідування) характеристика. З цього погляду всі слідчі ситуації поділяються на сприятливі та несприятливі для розслідування²¹⁷.

Зміст наступного етапу розслідування був визначений Р. С. Белкіним лише узагальнено – це етап, на котрому вирішується

---

²¹⁴ Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия. К; Калининград : Изд-во КГУ, 1997. С. 81.

²¹⁵ Там само. С. 48.

²¹⁶ Драпкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. С. 74.

²¹⁷ Криминалистика : учеб. пособие / под общ. ред. А. И. Винберга. Київ : Госюриздат, 1959. С. 139.

проблема подальшого збирання доказів, їх перевірки та оцінки. Це завдання вирішується за допомогою інших, окрім початкових, слідчих дій. Суттєвим є те, що згаданий автор також використовував поняття початкових і невідкладних слідчих дій як синоніми²¹⁸.

У літературі існують пропозиції виділяти в процесі розслідування не два, а більше етапів розслідування (п'ять-шість). Проте більшість учених погоджуються, що доцільним є використання триетапної структури, оскільки вона є найбільш зручною для застосування у криміналістичній методиці. Про це свідчить більшість підручників з криміналістики, серед них є такі, що видані останніми роками, де традиційно виділяють: початковий, наступний та завершальний етапи розслідування²¹⁹.

Початковий етап починається з моменту отримання відомостей про кримінальне правопорушення органами досудового розслідування чи прокурором, внесення їх до ЄРДР та проведення усіх можливих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій для встановлення особи злочинця (осіб злочинця) та повідомлення їй (їм) про підозру²²⁰.

Наступний етап охоплює повідомлення особі про підозру, застосування до неї заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, запобіжних заходів, допиту її як підозрюваного та виконання всіх можливих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, які спрямовані на формування доказової бази.

Завершальний етап включає вирішення питання про зміну підозри та підготовку для відкриття матеріалів кримінального провадження, їх відкриття, збір характеризуючих даних на підозрювану особу, а також складання обвинувального акта (клопотання про застосування до особи примусових заходів виховного

---

²¹⁸ Герасимов И. Ф. Этапы раскрытия преступлений // Следственные ситуации и раскрытие преступлений. Свердловск: Київ : [б. и.], 1975. С. 332–334.

²¹⁹ Батюк О. В., Благута Р. І., Гумін О. М. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. С. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 15–16.

²²⁰ Беззубенко М. В. Особливості тактики допиту підозрюваного у злочинах ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *KELM*. 2020. № 5. С. 189 (Республіка Польща).

чи медичного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності).

Не менш важливе значення у процесі розробки методики розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, має процес висування слідчих версій, адже на всіх етапах з моменту одержання відомостей про кримінальне правопорушення і до прийняття кінцевого рішення орган досудового розслідування, прокурор оперують ймовірними знаннями та припущеннями про подію, що знаходить відображення у версіях. В. М. Глібоко, А. Л. Дудніков та В. А. Журавель стверджують, що розумова і процесуальна діяльність слідчого відбувається в умовах, коли невідомі природні причинні зв'язки, знищені або замасковані сліди, зв'язок між речами і подіями нерідко постає в перекрученому вигляді, сутність явищ у деяких випадках є викривленою²²¹.

Типові версії є результатом наукового узагальнення і не можуть охопити індивідуальні особливості злочинів відповідного виду, тому просте механічне використання слідчим таких версій не сприяє ефективності розслідування.

Щодо розслідування умисних вбивств професор В. О. Коновалова справедливо зазначає, що кожне вчинене вбивство має свої особливості, і тому загальні схеми, які б вони не були досконалі, не можуть замінити індивідуального підходу до вирішення розумових завдань у стандартних ситуаціях, виконуючи тільки допоміжну функцію²²². При побудові системи версій у кримінальному провадженні про вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, схеми повинні враховувати конкретні обставини злочину, типові характеристики ситуації розслідування.

На думку дослідниці, у кримінальному судочинстві версії виконують кілька функцій: аналітичну, пізнавальну, прогностичну, організаційну²²³. Кожна з названих функцій має свою мету, яка досягається складною розумовою діяльністю. Найбільш важливою, на

---

²²¹ Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 08.10.2001 № 397. С. 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text>.

²²² Волчечкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия. Калининград : Изд-во КГУ, 1997. С. 9.

²²³ Богомоллова С. Н. Следственные действия. Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. Київ : Юристь, 1999. С. 146–175.

нашу думку, є остання з них, яка полягає в тому, що правильне висування версій забезпечує цілеспрямованість і об'єктивність дій слідчого, які проводяться не хаотично і стихійно, а плануються, спираючись на кожну версію, у рамках єдиної системи²²⁴.

Щодо питання класифікації слідчих версій, то для її побудови дослідники визначають цілу низку критеріїв. Зокрема, російським ученим А. А. Корчагиним запропоновано такі підстави для класифікації слідчих ситуацій: залежно від обставин, що підлягають з'ясуванню: загальні та часткові (окремі) версії; залежно від суб'єкта висування: слідчі, оперативно-розшукові, експертні та судові; що стосується визначеності: типові (орієнтуючі) та конкретні (є детальна інформація про вчинення злочину); за складністю: прості (пояснюють окремих факт) та складні (пояснюють групу фактів і їх зв'язок); за етапом висування: версії перевірки, початкові та наступні; залежно від значення для встановлення істини: основні та контрверсії²²⁵.

Слід звернути увагу на версії «захисту», які були виділені вищевказаним дослідником. Так, згідно з думкою вченого, слідчий серед обставин, що підлягають встановленню, зобов'язаний вести активний пошук доказів, які як підтверджують, так і спростовують вину підозрюваного. До таких належать: версія правильності, алібі, версія про вчинення злочину іншою особою, версія про нещасний випадок, версія про місце необхідної оборони та версія про те, що мало місце вчинення злочину в стані сильного душевного хвилювання²²⁶. Власне такі версії слід використовувати слідчому протягом усього процесу розслідування кримінального провадження про умисне вбивство, тобто із версіями про хуліганські, корисливі чи політичні мотиви слід висувати версії про необхідну оборону та вбивство в стані сильного душевного хвилювання. Деякі науковці заперечують можливість використання версій на початковому етапі розкриття неочевидних злочинів. Так, В. Ф. Робозеров зазначає: «щодо

---

²²⁴ Богомяков Ю. С. К вопросу об ограниченной вменяемости в теории советского уголовного права // Эффективность борьбы с преступностью и совершенствование законодательства в свете Конституции : сб. ст. / Башк. ун-т. Уфа : [б.и.], 1980. С. 6.

²²⁵ Корчагин А. А. Криминалистическая методика предварительного расследования и судебного разбирательства по делам об убийствах (проблеми теории и практики). К. : Юрлитинформ, 2013. С. 512.

²²⁶ Корчагин А. А. Криминалистическая методика предварительного расследования и судебного разбирательства по делам об убийствах (проблеми теории и практики). К. : Юрлитинформ, 2013. С. 248–262.

неочевидних зло чинів, з урахуванням дефіциту інформації про злочин і злочинця, версії не можуть бути основою планування розслідування, оскільки в початковий період неможливо чітко визначити завдання, послідовність і терміни проведення слідчих дій, їх сполучення з оперативно-розшуковими заходами, порядок використання науково-технічних засобів, допомоги громадськості»²²⁷.

Дійсно, на початку розслідування вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, слідчий здебільшого володіє мінімальною, найчастіше суперечливою інформацією, як про подію, її учасників, так і характер, локалізацію матеріальних слідів та носіїв ідеальних слідів, а тим більше і про наявність чи відсутність власне стану сильного душевного хвилювання під час вчинення вбивства, що створює істотні труднощі під час розробки версій. Однак повністю заперечувати організаційне значення версій на початковому етапі розслідування неочевидних злочинів в цілому і вбивств, вчинених в стані сильного душевного хвилювання, зокрема не можна, оскільки це пов'язано з недооцінкою значення типових версій. Такі версії мають відмінну від конкретних версій фактичну базу формування, у зв'язку з чим посідають особливе місце в пізнавальній діяльності слідчого, судді, експерта²²⁸.

На те, що слідча версія становить основу планування, зазначає Р. С. Белкін, підкреслюючи, що «версії визначають напрямок розслідування, є його організаційним началом і ядром планування дій слідчого»²²⁹. Вчений зазначає, що мета планування розслідування (інколи її називають завданням планування) полягає у визначенні напрямку та змісту діяльності слідчого на усіх її етапах, забезпеченні її цілеспрямованості, повноти, об'єктивності, всебічності та швидкості, економії часу, сил і засобів, ефективного застосування прийомів роботи з доказами²³⁰.

---

²²⁷ Робозеров В. Ф. Раскрытие преступлений совершенных в условиях неочевидности. Ленинград : Ин-т усоверш. следств. работников при Прокуратуре, 1990. С. 24.

²²⁸ Синчук В. Л. Функції типових версій у методики розслідування вбивств // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 22–23 квіт. 2004 р.). Київ – Харків : Юрінком Інтер, 2004. С. 200.

²²⁹ Белкин Р. С. Курс криминалистики: частные криминалистические теории. Т. 1–3. Т. 2. Київ : Юристь, 1997. С. 366.

²³⁰ Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики : учеб. пособие. Волгоград : ВСИШ МВД, 1993. С. 39.

Використовуючи названу класифікацію у три етапи розслідування кримінального провадження про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, проведемо аналіз типових слідчих ситуацій, що виникають на вказаних етапах розслідування. Ситуації початкового етапу розслідування виникають з моменту надходження до органів поліції заяв чи повідомлень про кримінальне правопорушення від фізичних чи юридичних осіб, а також в результаті виявлення таких службовими особами чи іншими громадянами²³¹. Так, типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування будь-якого типу умисного вбивства є:

- труп не виявлено, є повідомлення про безвісти зниклу особу, що могло бути наслідком вчинення дій насильницького характеру;
- виявлено труп без видимих ознак насильницької смерті;
- виявлено труп з вираженими ознаками насильницької смерті.

Вважаємо, що на початковому етапі розслідування кримінального провадження про умисне вбивство слідчим, як правило, не буде висуватися версія про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання. Ця версія може знайти підтвердження на наступному та завершальному етапах розслідування.

Розглянемо детальніше типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, беручи за основу критерій для класифікації – рівень інформаційної насиченості.

Типова слідча ситуація 1. Особа потерпілого та особа злочинця не встановлені.

Виходячи з аналізу кримінальних справ (проваджень) про умисні вбивства, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, зазначена типова слідча ситуація виникає у 12 % випадків. Охарактеризувати її можна як вихідну, проблемну і несприятливу. Вона формується при надходженні повідомлень про виявлення трупа службовими особами або випадковими свідками (очевидцями). Основним завданням слідчого при виникненні такої слідчої ситуації є встановлення особи потерпілого, тому що тільки після цього з'являється можливість проведення слідчих (розшукових) дій та

---

²³¹ Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики : учеб. пособие. Волгоград : ВСШ МВД, 1993. С. 64.

організаційних заходів, спрямованих на встановлення та затримання особи злочинця²³².

У вказаному випадку слід погодитися з А. М. Чорним, який у дисертаційному дослідженні «Особливості розслідування вбивств з корисливих мотивів» робить висновок, що у всіх традиційних методиках розслідування вбивств відомості про особу потерпілого є вихідним матеріалом для побудови моделі злочину, у якій головним стрижнем виступає закономірна залежність: потерпілий – злочинець. Однак, якщо особа потерпілого не встановлена, такий зв'язок на початковому етапі розслідування відсутній²³³. На нашу думку, під час вчинення вбивства в стані сильного душевного хвилювання, зв'язок потерпілий – злочинець є невід'ємним та вихідним компонентом розслідування, адже висувати версію про вбивство в стані сильного душевного хвилювання можливо лише у випадку застосування до злочинця протизаконного насильства, систематичного знущання та тяжкої образи з боку потерпілого. Це може слугувати підтвердженням зв'язку потерпілий – злочинець. Програма розслідування в ситуації, за якої відсутні відомості про особу потерпілого і злочинця, охоплює комплекс таких заходів: 1) огляд місця події – дії повинні бути спрямовані на пошук, фіксацію слідів кримінального правопорушення, можливих знарядь вчинення кримінального правопорушення чи слідів приховування злочину;

2) огляд трупа (проводиться за його наявності) – для встановлення особи потерпілого, фіксації на його тілі слідів кримінального правопорушення, зокрема тілесних ушкоджень;

3) внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР – проводиться невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту подання заяви про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, або невідкладно після завершення проведення огляду місця події;

4) здійснення необхідних заходів забезпечення кримінального провадження: тимчасовий доступ до речей та документів –

---

²³² Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 65.

²³³ Чорний А. М. Особливості розслідування вбивств з корисливих мотивів : автореф. дис ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2010. С. 11–12.

проводиться виймка речей потерпілого та злочинця для призначення низки експертиз; тимчасове вилучення майна – проводиться у разі виявлення у злочинця знаряддя вчинення кримінального правопорушення; арешт майна – накладається арешт на речі підозрюваного та потерпілого для проведення ряду слідчих оглядів та експертиз, а також з метою забезпечення реалізації цивільного позову, якщо такий заявлений потерпілим;

5) отримання зразків для експертизи – проводиться з метою подальшого призначення та проведення експертного дослідження;

6) залучення експерта та спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій – проводиться з метою використання їхніх спеціальних знань, зокрема для проведення слідчого огляду, допиту, освідування, а також проведення низки експертиз: криміналістичних (дактилоскопічної, трасологічної, експертизи матеріалів тощо), судово-медичних, комплексних та інших;

7) встановлення свідків та очевидців злочину – проводиться шляхом надання письмових доручень оперативним підрозділам, а також інспекторові превентивної діяльності поліції з метою поквартирного обходу мешканців прилеглої території до місця вчинення кримінального правопорушення; перевірка на причетність до вчинення вбивства окремого кола осіб;

8) допит вказаних осіб, з метою встановлення особи потерпілого, особи злочинця, їх зв'язку, обставин вчинення кримінального правопорушення, характеризуючи даних про осіб;

9) встановлення та допити осіб з кола родичів та близького оточення потерпілого та злочинця – проводиться з метою встановлення осіб потерпілого та злочинця, характеристики останніх, а також встановлення зв'язку потерпілих – злочинців та його впливу на вчинене кримінальне правопорушення;

10) допит інспектора превентивної діяльності поліції, як свідка – проводиться з метою встановлення особи потерпілого чи особи злочинця, їх зв'язку, а також збору характеризуючих даних про останніх;

11) негласні слідчі (розшукові) дії – проводяться з метою встановлення місця перебування злочинця та потерпілого, їхніх останніх контактів;

12) пред'явлення трупа чи речей для впізнання – проводиться для встановлення особи потерпілого чи особи злочинця, а також отримання чи перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні.

Якщо в результаті вказаних заходів буде здобутий позитивний результат, і особу потерпілого вдасться встановити, тоді наступне планування розслідування буде спрямоване на встановлення особи злочинця та зв'язку потерпілий – злочинець. За умови наявності такої інформації необхідно здійснити його затримання, особистий огляд, та у разі виявлення достатніх підстав – повідомити про підозру²³⁴.

Вказаний вид типової ситуації має три підвиди:

Слідча ситуація 1.1. Особу потерпілого не встановлено, але є наявний його труп; особу злочинця не встановлено, проте його затримано на місці вбивства чи неподалік його вчинення.

Слідча ситуація 1.2. Особу потерпілого не встановлено і відсутній його труп, особу злочинця не встановлено, проте його затримано на місці вбивства чи неподалік його вчинення.

Слідча ситуація 1.3. Особу потерпілого не встановлено, проте наявний його труп, особу злочинця не встановлено і не затримано.

Прикладом ілюстрації зазначеної слідчої ситуації є вирок Красногвардійського РС м. Дніпропетровська від 22.10.2013 р., яким гр. І. було засуджено за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, сина своєї співмешканки гр. Н., який протягом останніх десяти років вчиняв фізичне та психічне насильство щодо своєї матері та її співмешканця. Так, 21.02.2013 р., ввечері, коли син співмешканки знову, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вчиняв насильство щодо матері, гр. І., взяв у руки молоток та завдав ним удару по голові Н, унаслідок якого настала смерть останнього. Наступного дня гр. І. за допомогою сокири розчленував труп Н. і викинув у сміттеві баки одного з районів м. Дніпропетровська²³⁵. Таким чином, на початковому етапі розслідування у розпорядженні слідчого був наявний труп, особу якого не було встановлено, а також відсутні дані щодо особи злочинця та його місця перебування.

Типова слідча ситуація 2. Особу потерпілого встановлено, проте не встановлено особу злочинця.

Вказана слідча ситуація виникає при вчиненні умисних вбивств у стані сильного душевного хвилювання у 21 % випадків. Вона також характерна для початкового етапу розслідування і є

---

²³⁴ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 66.

²³⁵ Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровськ від 22.10.2013р. № 34343749. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

вихідною, проблемною і несприятливою. Така ситуація складається на основі даних, які містяться в заявах і повідомленнях свідків, близьких родичів та осіб з кола знайомих потерпілого, службових осіб, що виявили труп. Основними тактичними завданнями цієї слідчої ситуації є встановлення особи злочинця, а також встановлення й аналіз зв'язку потерпілий – злочинець, який доцільно встановлювати через родичів і найближче оточення потерпілого²³⁶.

Спосіб вчиненого вбивства, характер слідів, залишених злочинцем на місці події, а також обстановка в цілому можуть містити інформацію про особу, яка скоїла кримінальне правопорушення. Це твердження є закономірним і дотичним до розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. Власне, на нашу думку, якщо в результаті огляду на трупі була наявна велика кількість ран від ударів одного предмета, то слідчим може бути висунена версія про вчинення умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання. У цьому контексті доречно звернути увагу на висновок А. А. Корчагіна: «о состоянии сильного душевного волнения может свидетельствовать неоправданная логически множественность ударов, обычно случайным орудием, попавшимся под руку»²³⁷. Результати узагальнення судово-слідчої практики щодо розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної нами категорії також підтверджують висловлену позицію. Так, під час характеристики кримінальних справ (проваджень), які розглядалися у судах України, було встановлено, що злочинці під час вчинення вбивства, перебуваючи у стані сильного душевного хвилювання, понад у 87 % випадках завдавали удари по тілу потерпілого два і більше рази (до 55 максимально). Програма розслідування під час виникнення зазначеної типової слідчої ситуації буде такою:

- 1) огляд місця; 2) огляд трупа (проводиться за його наявності);
- 3) внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР;
- 4) організація проведення заходів, спрямованих на встановлення свідків та очевидців злочину, а також особи, що його вчинила;
- 5) допит виявлених свідків з метою встановлення особи злочинця,

---

²³⁶ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 67.

²³⁷ Корчагин А. А. Криминалистическая методика предварительного расследования и судебного разбирательства по делам об убийствах (проблеми теорії і практики). К. : Юрлитинформ, 2013. С. 260.

зв'язку потерпілий – злочинець, а також обставин вчинення кримінального правопорушення; 6) пред'явлення трупа, фотознімків, речей для впізнання; 7) застосування заходів забезпечення кримінального провадження: тимчасовий доступ до речей та документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна й інших; 8) отримання зразків для експертизи; 9) залучення експерта та спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; 10) допити осіб, з кола родичів та близького оточення потерпілого; 11) негласні слідчі (розшукові) дії.

Зусилля слідчого у вказаній ситуації мають бути спрямовані на з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення, встановлення особи злочинця та збирання доказів його причетності до вчиненого. У разі отримання позитивного результату необхідно вирішити питання про затримання злочинця, його огляд, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, повідомлення про підозру та вчинення інших процесуальних дій²³⁸.

Вказаний вид слідчої ситуації має три підвиди:

Слідча ситуація 2.1. Особу потерпілого встановлено і відсутній його труп, особу злочинця не встановлено, проте його затримано на місці чи неподалік вчинення кримінального правопорушення.

Слідча ситуація 2.2. Особу потерпілого встановлено і наявний його труп, особу злочинця не встановлено і місце його перебування не відоме. Цю слідчу ситуацію проілюстровано у події, яка сталася у м. Полтаві. Згідно з вироком Ленінського РС м. Полтави, яким 11.01.2012 р. було засуджено громадянку М. за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, унаслідок систематичного знущання з боку потерпілого. Так, 30.10.2009 р. її чоловік на подвір'ї власного помешкання, будучи незадоволений діями своєї дружини, яка зачинила собаку у вольєрі, наніс останній удар рукою по спині, схопив її за волосся та, супроводжуючи дії нецензурною лайкою, потягнув її до вольєра, погрожуючи при цьому розправою над нею за допомогою собаки, проте жінка, захищаючи своє життя, вирвалася від нього, забігла до літньої кухні, де взяла сокиру. Після того, усвідомивши суспільно небезпечний характер своїх дій та передбачивши їх суспільно- небезпечні наслідки,

---

²³⁸ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 68.

перебуваючи у стані сильного душевного хвилювання, викликаного систематичним знущенням і спричиненням моральних страждань з боку потерпілого, погрозою застосування насильства, які вона сприймала як реальну загрозу своєму життю, перебуваючи в збудженому стані, що виник у неї раптово, з метою умисного позбавлення життя її чоловіка, нанесла останньому із значною силою не менше 20 ударів лезом кухонної сокири та 2 удари обухом по голові, які спричинили смерть потерпілого. Після зазначених дій жінка з метою приховування вчиненого злочину розчленувала труп вбитого та, помістивши частини тіла в поліетиленові пакети, вивезла з будинку і викинула до баків для сміття, розташованих в м. Полтаві²³⁹. Бачимо, що на початковому етапі розслідування у слідчого був наявний труп потерпілого та його особа була встановлена, а особа злочинця була не відома.

Слідча ситуація 2.3. Особу потерпілого встановлено, а також наявний його труп, особу злочинця не встановлено, проте його затримано на місці чи неподалік від місця вчинення кримінального правопорушення.

Типова слідча ситуація 3. Особу потерпілого не встановлено, але встановлено особу злочинця.

Вказана слідча ситуація має місце у 7 % випадків під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання та характеризує себе як вихідна і несприятлива. Виникає вона при затриманні особи безпосередньо на місці або неподалік вчинення вбивства, а також у зв'язку з появою із каяттям про вчинення умисного вбивства. Слід також зазначити, що вказана ситуація виникає тоді, коли злочинцем було вжито заходів щодо приховання трупа (розчленування, підпал тощо). Основним завданням під час вказаної ситуації є встановлення жертви кримінального правопорушення, а також з'ясування наявності зв'язку потерпілий – злочинець.

Програма розслідування кримінального провадження при виникненні такої типової слідчої ситуації буде охоплювати такі заходи:

- 1) огляд місця події; 2) огляд трупа (проводиться за його наявності); 3) внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР; 4) встановлення свідків та очевидців злочину, а також особи

---

²³⁹ Вирок Ленінського районного суду м. Полтави від 11.02.2012 р. № 21141997. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

потерпілого; 5) допит виявлених свідків з метою встановлення особи потерпілого, зв'язку потерпілий – злочинець, а також обставин вчинення кримінального правопорушення; 6) пред'явлення трупа, речей та фотознімків для впізнання; 7) застосування заходів забезпечення кримінального провадження: тимчасовий доступ до речей та документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна та інші; 8) отримання зразків для експертизи; 9) залучення експерта та спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; 10) допити осіб, з числа родичів та близького оточення підозрюваного; 11) негласні слідчі (розшукові) дії; 12) у разі встановлення особи, щодо якої є підстави вважати, що саме вона вчинила вбивство, затримати таку, провести її обшук та повідомити про підозру²⁴⁰.

Цей вид слідчої ситуації має два підвиди:

Слідча ситуація 3.1. Особу потерпілого не встановлено, а також немає його трупа, проте встановлено особу злочинця і його затримано.

Наприклад, вироком Дубенського РС Рівненської області від 18.05.2011 року, яким гр. І. було засуджено за ст. 116, ч. 3 ст.185 КК України, під час провадження досудового розслідування було встановлено особу злочинця, якого було затримано і який визнав вину у вчиненому вбивстві, проте особу потерпілого встановлено не було та відсутній труп. Досудовим розслідуванням встановлено, що громадянин І. за попередньою змовою з групою осіб протягом певного періоду разом зі своїми однолітками вчиняли ряд крадіжок майна. Проте через деякий період часу їхні особи було встановлено та затримано останніх. Під час проведення слідчих (розшукових) дій громадянин І. визнав свою вину у вчиненому та повідомив, що інкриміновані йому злочини затримані разом із ним особи вчиняли під тиском громадянина А., який вимагав від них вчиняти злочини та погрожував розправою. Так, одного дня він та двоє його друзів зустрілися із громадянином А., який, вимагаючи гроші від останніх, погрожував застосуванням пневматичного пістолета. Побоюючись за своє життя, громадянин І. за допомогою розкладного ножа, який зберігав для самозахисту, завдав останньому 52 удари по тілу, унаслідок чого настала смерть. З метою приховання злочину він разом з одним із хлопців, які були очевидцями злочину, закопали тіло

---

²⁴⁰ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 70.

неподалік місця його вчинення, а пістолет та зброя вчинення злочину викинули у водойму неподалік вказаного місця. Проводячи слідчий експеримент із підозрюваним І., було виявлено тіло потерпілого та зброя вчинення злочину. Під час провадження досудового розслідування встановлено, що громадянин І. в момент вчинення вбивства А. перебував у стані значного емоційного напруження, а також у судовому засіданні було встановлено стан сильного душевного хвилювання в останнього²⁴¹.

Слідча ситуація 3.2. Особу потерпілого не встановлено, але наявний його труп, особу злочинця встановлено і не затримано.

Слідча ситуація 3.3. Особу потерпілого не встановлено, проте наявний його труп, особу злочинця встановлено і його затримано.

Типова слідча ситуація 4.

Особу потерпілого встановлено, також є дані про особу злочинця.

Окреслена слідча ситуація має місце у 60 % випадків. Вона характерна як для початкового, наступного та завершального етапів розслідування. Визначати її слід як вихідну, сприятливу, проміжну або кінцеву. У методичному значенні вона є найбільш простою для розслідування, тому що є достатньо інформативною для забезпечення виконання завдань кримінального судочинства. Основним завданням такої ситуації є встановлення місцезнаходження підозрюваної особи і перевірка її на причетність до вчиненого вбивства. Наведена слідча ситуація складається при одержанні вихідних даних про злочин з таких джерел, як: заяви і повідомлення власне самого вбивці, осіб з кола знайомих чи близьких родичів потерпілого чи злочинця, працівників медичних установ і правоохоронних органів²⁴².

Першочерговими заходами слідчого під час виникнення такої типової слідчої ситуації мають бути: 1) провести огляд місця події; 2) провести огляд трупа (проводиться за його наявності); 3) внести відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР; 4) встановити свідків та очевидців злочину, а також особу, що його вчинила; 5) допитати виявлених свідків; 6) пред'явити труп, фотознімки чи речі для впізнання; 7) у разі встановлення особи, щодо якої є підстави

---

²⁴¹ Вирок Дубенського РС Рівненської області від 18.05.2011 р. № 16277867. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

²⁴² Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 71

вважати, що саме вона вчинила вбивство, затримати її та провести обшук останньої; 8) застосувати заходи забезпечення кримінального провадження, зокрема: тимчасовий доступ до речей та документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна та інші; 9) отримати зразки для експертизи; 10) залучити експерта та спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; 11) допитати осіб з кола родичів і близького оточення потерпілого; 12) негласні слідчі (розшукові) дії; 13) провести повідомлення особі про підозру.

Зазначена типова слідча ситуація має три підвиди:

Слідча ситуація 4.1. Особу потерпілого встановлено і наявний його труп, особу злочинця встановлено, проте його не затримано.

Слідча ситуація 4.2. Особу потерпілого встановлено, проте відсутній його труп, особу злочинця встановлено і його затримано.

Слідча ситуація 4.3. Особу потерпілого встановлено і наявний його труп, особу злочинця встановлено і його затримано.

З'ясуємо більш докладно слідчі ситуації, характерні для наступного етапу розслідування кримінального провадження про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання. Так, слідчий невідкладно, але не пізніше 24 год з моменту отримання повідомлення про кримінальне правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості про скоєне до ЄРДР. Проведеним нами анкетуванням слідчих також встановлено, що у 100 % випадках виявлення трупа з ознаками насильницької смерті відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР вносилися за ст. 115 КК України, та починалося провадження про умисне вбивство. Отже, у нашому випадку кримінальне провадження про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, зазвичай має первинну кваліфікацію за ст. 115 КК України. Узагальнення вироків у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, дозволяє констатувати, що під час судового розгляду у понад 63 % випадків кваліфікація дій обвинуваченого була перекваліфікована зі ст. 115 КК України на ст. 116 КК України²⁴³.

Узагальнивши слідчу та судову практику у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, було встановлено, що на наступному етапі

---

²⁴³ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 72.

розслідування після повідомлення особі про підозру можуть виникати такі типові слідчі ситуації:

Типова слідча ситуація 1. Підозрюваний не визнає себе винним і заперечує свою причетність до вчинення кримінального правопорушення (4 % випадків).

Типова слідча ситуація 2. Підозрюваний не визнає себе винним у вчиненні умисного вбивства, проте визнає вину у вчиненні умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання (21 %).

Типова слідча ситуація 3. Підозрюваний повністю визнає свою вину та розкаюється у вчиненому (43 %).

Типова слідча ситуація 4. Підозрюваний не взмозі нічого повідомити, оскільки подій злочину не пам'ятає (32 %).

Першочерговими діями слідчого при виникненні зазначених ситуацій на наступному етапі розслідування будуть:

1) затримання підозрюваного та застосування до нього заходів забезпечення кримінального провадження;

2) надання доручень оперативним працівникам на встановлення свідків кримінального правопорушення;

3) допити свідків – проводяться з метою встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення та отримання даних щодо можливої причетності підозрюваного до вчиненого вбивства;

4) одночасні допити двох і більше раніше вже допитаних осіб за участю підозрюваного проводиться з метою усунення суперечностей у показаннях. Можливе проведення низки допитів зі свідками кримінального правопорушення; з родичами потерпілого та іншими особами;

5) слідчий експеримент за участю підозрюваного, а також свідків вчинення вбивства;

6) негласні слідчі (розшукові) дії;

7) призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи підозрюваного – з метою встановлення наявності чи відсутності стану сильного душевного хвилювання у підозрюваного в момент вчинення вбивства. Часто під час учинення умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання особа не пам'ятає події вчинення вбивства. Прикладами є повідомлення підозрюваним про «запаморочення», «потемніння в очах», «втрату свідомості». Завданням слідчого на наступному етапі розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є збір доказів, що підтверджували би вину особи, якій повідомлено про

підозру, або навпаки – виправдовували її, адже на наступному етапі розслідування слідчий повинен формулювати версії «захисту», які описані вище. Програмами розслідування у цьому випадку будуть складатися із допитів свідків і призначення судових експертиз. Також на наступному етапі розслідування кримінального провадження про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, після повідомлення особі про підозру слідчий здійснюватиме розслідування в рамках перевірки версії про наявність специфічного емоційного стану підозрюваного в момент інкримінованих йому дій. Таке припущення підтвердить або спростує висновок судової комплексної психолого-психіатричної експертизи²⁴⁴.

Отже, наступний етап розслідування кримінального правопорушення про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, закінчується тоді, коли у слідчого наявний висновок комплексної психолого-психіатричної експертизи про емоційний стан підозрюваного в момент вчинення вбивства. На підставі цього джерела доказів слідчий може прийняти процесуальне рішення про зміну підозри та перекваліфікацію діяння винного зі ст. 115 КК України на ст. 116 КК України.

Власне з моменту прийняття рішення про перекваліфікацію кримінального провадження починається завершальний етап розслідування.

Для завершального етапу розслідування досліджуваного нами виду кримінального правопорушення характерні такі види типових слідчих ситуацій.

Типова слідча ситуація 1. У особи злочинця згідно з висновком експерта встановлено наявність стану сильного душевного хвилювання (57 %).

Типова слідча ситуація 2. У особи злочинця згідно з висновком експерта встановлено відсутність стану сильного душевного хвилювання (42 %).

Типова слідча ситуація 3. Особа злочинця згідно з висновком експерта є неосудною (1 %). На вказаному етапі також відбувається процес відкриття матеріалів кримінального провадження.²⁴⁵

---

²⁴⁴ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 73.

²⁴⁵ Там само. С. 78.

Отже, під час формування типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування кримінального провадження про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, ми можемо стверджувати, що на початковому етапі розслідування кваліфікація кримінального правопорушення завжди буде за ст. 115 КК України. Окрім цього, прослідковується динаміка зміни типових слідчих ситуацій залежно від дій слідчого, схема цієї структури буде формуватися за двома напрямками: залежно від наявності трупа потерпілого та залежно від затримання особи на місці вчинення злочину чи неподалік його вчинення.

2.3. Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Тактичні операції

У попередніх підрозділах дисертаційного дослідження нами було висвітлено особливості початку досудового розслідування та початкового етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Тому вважаємо за необхідне з'ясувати значення та межі наступного етапу розслідування вказаних злочинів, виокремити тактичні завдання, типові слідчі ситуації, характерні для цього етапу, а також відповідні їм алгоритми дій слідчого. Окрім того, необхідно з'ясувати сутність і зміст тактичних операцій, які проводяться під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання.

Типова слідча ситуація – це наукова абстракція, утворена на підставі апріорних знань, є результатом узагальнення й аналізу емпіричного матеріалу, у ній відображено найбільш загальні риси, що характеризують перебіг і стан розслідування на певному етапі (вихідному, початковому, наступному)²⁴⁶.

Розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, як зазначалося раніше, здійснюється, базуючись на принципі періодизації. Це пояснюється тим, що поділ процесу розслідування на етапи має

---

²⁴⁶ Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. Київ : Мегатрон XXI, 2000. С. 106.

суттєве методичне значення, бо кожен етап має певну специфіку в обов'язі та методах цієї криміналістичної діяльності. Тому для здійснення більш вдалого розслідування злочину на всіх його етапах у методиці розслідування усі дії слідчого розробляються, зважаючи на особливості етапів²⁴⁷.

Вчений Р. С. Белкін також указує на те, що початковий і наступний етапи розслідування характеризуються притаманними для кожного з них специфічними завданнями, які можна вирішити за допомогою особливих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. З приводу наступного етапу, то науковець зазначає, що відбувається вже збирання, перевірка й оцінка доказів з метою встановлення всіх обставин справи²⁴⁸.

Отже, як цілком слушно підмічає В. М. Шевчук, наступний етап розслідування вирізняється наявністю більшого обсягу доказової інформації, розгорнутого плану тощо. При цьому вчений апелює твердженнями, висловленими І. О. Возгріним і Є. П. Іщенко з приводу характеру наступного етапу розслідування. Зокрема, вказується, що він за тривалістю та значенням вважається найбільш об'ємним і вирішальним, вимагає найповнішого використання криміналістичних методичних рекомендацій. Окрім того, він характеризується вирішенням проблемних ситуацій щодо основних структурних елементів предмета доказування (подія і спосіб вчинення злочину, винна особа). Доказова інформація, зібрана до цього часу, дає можливість достатньо впевнено відповісти на ті запитання, що визначаються її проблемністю на початковому етапі розслідування. На цьому етапі розслідування інформація, якою володіє слідчий, вирізняється значним обсягом, а її зміст – конкретністю, впорядкованістю, надійністю, різноманіттям джерел²⁴⁹.

Заслугує також на увагу думка В. О. Малярової щодо того, що наступний етап розслідування злочинів – це основний період

---

²⁴⁷ Москаленко Г. В. Поняття та особливості етапів розслідування злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 49. С. 379.

²⁴⁸ Белкин Р. С. Криминалистика / под ред. А. И. Винберга. К., 1959. С. 238.

²⁴⁹ Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2003. С. 280–281; Іщенко Е. П. Криминалистика: краткий курс. К. : Юрид. фирма «КОНТАКТ» ; ИНФРА-М, 2003. С. 203; Шевчук В. Вплив етапу розслідування на розробку тактичних операцій. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 50.

роботи слідчого. Він починається після виконання початкових невідкладних дій із переходом до більш планомірної роботи у кримінальному провадженні, яка полягає передусім у здійсненні всебічної оцінки зробленої у кримінальному провадженні роботи²⁵⁰.

У контексті наведеного варто зазначити, що наступний етап розслідування злочинів загалом і умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, зокрема дійсно є невід'ємним елементом окремої криміналістичної методики.

Так, на цьому етапі встановлюються всі раніше не з'ясовані обставини вчиненого злочину, а також перевіряються та підкріплюються доказами вже отримані обставини. На важливість вказаного етапу розслідування під час розслідування корисливо-насильницьких злочинів указує й В. В. Тіщенко. Останній до характерних рис наступного етапу розслідування відносить: наявність і постійну обробку (аналіз, синтез, перевірку і оцінку) інформації, яка надходить і містить як докази, так і контрдокази (наприклад, посилення на алібі, перекладання своєї провини на іншого тощо); підвищення кількості та якості криміналістично значущої інформації, яка надходить, що дозволяє перейти від евристичного, проблемного, багатоверсійного типу мислення до дискурсивного, побудованого на логічних висновках, які робляться з отриманої доказової інформації; залучення до слідчо-криміналістичної діяльності нових учасників (свідків, спеціалістів тощо); виявлення та розслідування нових епізодів злочинної діяльності, співучасників; розробка розгорнутого плану розслідування злочину; прийняття великої кількості тактичних і процесуальних рішень, які потребують обґрунтувань, підкріплених фактичними даними; проведення численних слідчих дій, що потребують значних організаційних зусиль; прийняття низки остаточних рішень стосовно кримінальної справи в цілому та щодо кожного її епізоду, учасників злочину, знайденого майна, речових доказів²⁵¹.

---

²⁵⁰ Малярова В. О. Етапізація процесу розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Право і Безпека*. 2013. № 3 (50). С. 88–89.

²⁵¹ Тіщенко В. Криміналістичне значення подальшого етапу розслідування корисливо-насильницьких злочинів. *Право України*. 2003. № 3. С. 132

З приводу критеріїв розмежування початкового та наступного етапів розслідування злочинів, то поширеною є позиція, згідно з якою повідомлення особі про підозру (раніше пред'явлення обвинувачення) є початком наступного етапу. Водночас зустрічається і протилежна згаданий позиція. Вчені зазначають неправильними спроби межею наступного етапу визначати повідомлення про підозру через неможливість зафіксувати момент завершення початкового етапу розслідування в загальному вигляді, пов'язавши його категорично з певним процесуальним рішенням у справі (кримінальному провадженні). Момент початку наступного етапу може бути свого роду «плаваючим», оскільки початковий етап може закінчитися як з накопиченням достатньої для повідомлення про підозру інформації, так і раніше – коли для цього виникнуть необхідні умови²⁵². Зокрема, однією з таких умов може бути затримання підозрюваного у вчиненні злочину, виявлення якого-небудь важливого доказу чи групи доказів²⁵³.

Відповідно, початковий етап завершується виконанням завдань, зумовлених цим етапом, а наступний (подальший) етап є періодом провадження всіх інших слідчих (розшукових) дій, скерованих на ґрунтовне та системне збирання й дослідження доказів у провадженні²⁵⁴. О. Г. Філіпов, визначаючи межі наступного етапу розслідування злочинів, стверджує, що на подальшому етапі темп роботи слідчого дещо зменшується. Моментом між початковим і подальшим етапами часто стає момент, коли слідчий, виконавши невідкладні слідчі дії та зібравши значний доказовий матеріал, розпочинає його аналіз і складання розгорнутого плану розслідування по справі. Але ця межа, зазначає вчений, є умовною²⁵⁵.

---

²⁵² Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие : в 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Київ : Юристъ, 1997. С. 259–260.

²⁵³ Чечель Г. И. Виктимологические аспекты профилактики умышленных убийств // Актуальные вопросы государства и права на современном этапе. Томск, 1983. С. 117.

²⁵⁴ Когутич І. І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. № 1. С. 235–236.

²⁵⁵ Криминалистика : учебник для студентов высших учеб. заведений / под общ. ред. А. Г. Филипова. Київ : Высшее образование, 2009. С. 511.

Ми ж поділяємо думку О. В. Пчеліної з приводу того, що критерієм для поділу початкового та наступного етапів розслідування злочинів варто обрати напрям розслідування, котрий обумовлюється обсягом вирішення ситуаційно зумовлених тактичних завдань розслідування злочинів²⁵⁶.

А. Мазур пропонує під час визначення межі етапів розслідування керуватися саме вирішеними завданнями розслідування та слідчою ситуацією, а не «прив'язуватись» до певного процесуального рішення, як і до вирішення якогось одного завдання. Це може позначитись на повноті й ефективності розслідування. Звісно, вченим акцентується увага на необхідності враховувати, що не завжди проведення всіх потрібних, на думку слідчого, дій приведе до вирішення поставлених перед розслідуванням завдань. При цьому невирішення поставлених завдань може бути зумовлене і виникненням несприятливої слідчої ситуації. У цьому випадку невирішені завдання підлягають «перенесенню» на подальший етап розслідування та вирішуються слідчим уже за допомогою ширшого арсеналу засобів і методів²⁵⁷.

Враховуючи викладене, пропонуємо здійснювати виокремлення наступного етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, за таким критерієм, як напрям розслідування, обумовлений обсягом вирішення ситуаційно зумовлених тактичних завдань розслідування зі встановлення особи злочинця. Через це на наступному етапі розслідування вказаного виду злочину вирішуються насамперед завдання, які полягають в одному випадку у пошуку злочинця чи розшуку вже встановленого підозрюваного, а в другому – збиранні додаткових фактичних даних, що викривають уже

---

²⁵⁶ Пчеліна О. В. Щодо початкового етапу розслідування злочинів у сфері службової діяльності // Реформування інститутів права і держави: теоретичні та практичні підходи : зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф.«Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 20 квіт. 2016 р.) ; матеріали круглого столу «Філософсько-правова концепція правового простору» (м. Тернопіль, 18 берез. 2016 р.) Київ : АртЕК», 2016. С. 95–98. URL: file:///C:/Users/irina/Downloads/ZAzItfaU6QjRm2CH3KDQCKdZzuc_GQ8.pdf.

²⁵⁷ Мазур А. Межі початкового етапу розслідування. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 439.

затриманого злочинця, повідомлення йому про підозру, встановлення в усій повноті причин та умов, що сприяли вчиненню злочину²⁵⁸.

Як зазначає М. І. Данилюк, якщо злочинець затриманий, то починається робота з затриманою особою. Встановлюються усі обставини події злочину, причетні до неї особи, елементи предмета доказування. Якщо особу злочинця не встановлено (чи невідоме її місцеперебування), то слідчий повинен систематизувати, проаналізувати й оцінити вже зібрані докази, скласти розгорнутий план розслідування злочину, визначити шляхи подальшого пошуку доказів (особливо тих, що стосуються особи злочинця), провести слідчі дії і оперативно-розшукові заходи з метою розкриття злочину²⁵⁹.

Окрім того, на цьому етапі розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, вирішуються ще такі тактичні завдання, як:

- встановлення зв'язків між злочинцями (замовник – виконавець, замовник – посередник – виконавець);
- збирання інформації, що характеризує особу підозрюваного;
- виявлення всіх епізодів злочинної діяльності кожного з підозрюваних;
- збирання доказової бази, достатньої для обвинувачення злочинців у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, та подолання протидії розслідуванню злочину.

Що ж стосується типових слідчих ситуацій наступного етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, то останні виокремлюються залежно від повноти наявних відомостей про особу злочинця та займаної позиції підозрюваного.

Зокрема, за першим критерієм слід вирізняти такі типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування:

- всі співучасники встановлені, їм повідомлено про підозру;
- всі співучасники встановлені, але не всім повідомлено про підозру;
- не всі співучасники встановлені, повідомлено про підозру тільки одному (виконавцеві чи посереднику).

---

²⁵⁸ Данилюк М. І. Подальший етап розслідування корупційних злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. Вип. 1 (2). С. 296.

²⁵⁹ Там само.

Залежно від обраної позиції, яку займає підозрюваний у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, на наступному етапі розслідування можуть скластися такі слідчі ситуації:

- всі підозрювані співпрацюють зі слідством;
- підозрювані співпрацюють зі слідством не повною мірою;
- підозрювані відмовляються від співпраці зі слідством;
- не всі підозрювані бажають співпрацювати зі слідством.

Відповідно, з метою вирішення тактичних завдань на наступному етапі розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, з урахуванням слідчих ситуацій, що склалися, пропонується проводити такий алгоритм дій:

- допит підозрюваного;
- за необхідності проведення одночасних допитів двох чи більше раніше допитаних осіб;
- направлення запитів за місцем проживання, роботи з метою отримання характеризуючої інформації;
- перевірка підозрюваного на наявність непогашених судимостей;
- проведення інших експертиз.

Також на наступному етапі можуть проводитися повторні обшуки, допити свідків, призначатися додаткові судові експертизи. У випадку, коли не всі співучасники умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, установлені, проводяться оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення особи злочинця, її місцезнаходження та затримання; допити підозрюваних (установлених співучасників); допити свідків.

Також аналізуються отримані відомості з роздруківок дзвінків уже встановлених злочинців і даних про місце перебування абонента; проводяться негласні слідчі (розшукові) дії – аудіо-, відеоконтроль, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тощо.

Проте через складний механізм скоєння умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, а також несприятливий і/чи конфліктний характер слідчих ситуацій у слідчого можуть виникнути труднощі з вирішення поставлених перед ним тактичних завдань розслідування. У зв'язку з цим як спосіб розв'язання такої проблеми є проведення в рамках розслідування вказаних умисних тяжких тілесних ушкоджень,

заподіяних у стані сильного душевного хвилювання не поодиноких дій, а комплексу заходів.

Тобто йдеться про типові для розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, тактичні операції. Висвітлення особливостей останніх пропонує розпочати зі з'ясування їх сутності, значення та змісту.

Тактичні операції є криміналістичним засобом, який використовується для вирішення складних тактичних завдань розслідування. В такому випадку необхідно проводити, як зазначає М. Г. Куп'янський, слідчі (розшукові) дії в комплексному поєднанні²⁶⁰. Однак таке застосування має здійснюватися виключно в умовах необхідності й обґрунтованості такої діяльності²⁶¹. Тобто тактична операція є нічим іншим, як засобом вирішення завдань пізнавального, процесуального, кримінально-правового, організаційного, тактико-психологічного, матеріально-технічного характеру, котрі мають різний ступінь спільності, різний характер і мету²⁶², засобом тактичного впливу на ситуацію з метою зміни її в кращий бік, засобом вирішення слідчої ситуації²⁶³.

Водночас слід розуміти, що тактична операція знаходиться у тісному зв'язку з іншими елементами криміналістичної методики, зокрема, розглянутими нами етапами, тактичними завданнями та слідчими ситуаціями розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. На такий взаємообумовленості акцентує увагу й В. М. Шевчук у наукових статтях, присвячених дослідженню впливу етапів і слідчих ситуацій розслідування на розробку тактичних операцій. Зокрема, вчений зазначає, що періодизація розслідування відіграє важливе значення для

---

²⁶⁰ Куп'янський М. Г. Розслідування серійних сексуально-садистських убивств (організаційно-тактичні засади) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2016. С. 120.

²⁶¹ Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2017. С. 303.

²⁶² Шевчук В. М. Значення тактичних завдань для формування тактичних операцій. *Юридична наука*. 2014. № 3. С. 7.

²⁶³ Шевчук В. М. Слідчі ситуації та їх вплив на розробку тактичних операцій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2013. № 6–3. Т. 2. С. 128.

розроблення тактичних операцій і підготовки ефективних рекомендацій з їх проведення²⁶⁴.

Що стосується поняття «тактична операція», то в криміналістиці зустрічається різноманіття його трактувань. Зокрема, В. Ю. Шепітько визначає її як алгоритми, програму дій слідчого, оперативного працівника, інших осіб щодо завдань, які виникають, і слідчих ситуацій²⁶⁵. В. М. Шевчук пропонує під тактичною операцією розуміти систему процесуальних і непроцесуальних дій та заходів, об'єднаних єдиною метою для вирішення окремого тактичного завдання, розв'язання якого в інший спосіб є неефективним або взагалі неможливим²⁶⁶. Р. Л. Степанюк тлумачить тактичну операцію як комплекс слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування у певній слідчій ситуації²⁶⁷. З наведеного можна помітити, що панівні думки щодо сутності тактичної операції зводяться до її комплексного характеру, оскільки йдеться про одночасне узгоджене застосування об'єднаних єдиною ціллю заходів – слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, процесуальних та організаційних заходів. Іншою відмінною рисою тактичних операцій є те, що вона обумовлена тактичними завданнями, слідчими ситуаціями й етапами розслідування.

З урахуванням вищенаведеного вважається, що тактичними операціями при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є комплекс слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, інформаційно-пошукових, процесуальних та організаційних заходів, спрямованих на вирішення ситуативно зумовленого тактичного завдання на певному етапі розслідування вказаних кримінальних правопорушень.

---

²⁶⁴ Шевчук В. Вплив етапу розслідування на розробку тактичних операцій. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 48

²⁶⁵ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. С. 179.

²⁶⁶ Шевчук В. М. Теоретичні основи формування та реалізації тактичних операцій у криміналістиці : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2013. С. 9.

²⁶⁷ Степанюк Р. Л. Типові тактичні операції в методиці розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері. *Право і Безпека*. 2012. № 1 (43). С. 205.

Водночас поділяємо думку, що залежно від ситуацій розслідування деякі з тактичних операцій можуть мати наскрізний характер і вирішуватися як на початковому, так і на наступному етапі розслідування. Це залежить від вирішення (або невирішення) тактичних завдань на певному етапі розслідування, тобто неможливо ту чи іншу тактичну операцію чітко прив'язати до етапу розслідування злочину, оскільки здійснення такої операції зумовлено відповідною слідчою ситуацією й певним проміжком часу процесу розслідування, в ході якого вирішується проміжне тактичне завдання. Це стосується і тактичних операцій, які можуть бути спрямовані на виявлення злочинця, розшук викраденого, забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, профілактики злочину та ін.²⁶⁸

Отже, проаналізувавши наукові підходи до визначення типових тактичних операцій при розслідуванні злочинів, а також матеріали судової та слідчої практики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, вбачається можливим виокремити характерні для розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, типові тактичні операції. Зокрема, це «Збирання первинної інформації», «Встановлення очевидців», «Встановлення особи, яка вчинила злочин», «Перевірка зв'язків злочинця», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця», «Встановлення співучасників», «Вивчення особи підозрюваного», «Подолання протидії» й інші.

Отже, розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, здійснюється за певних умов, які різняться для кожного з його етапів і переслідують певні тактичні завдання. Для вирішення останніх слідчим проводиться відповідний алгоритм дій. Проте в окремих випадках потрібно використовувати як засіб доказування узгоджений комплекс як слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, так і оперативно-розшукових, процесуальних та організаційних заходів, який прийнято називати тактичними операціями. Для досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень характерними є такі тактичні операції, як «Збирання первинної інформації», «Розшук відомих злочинців», «Встановлення особи, яка вчинила злочин», «Перевірка

---

²⁶⁸ Шевчук В. М. Слідчі ситуації та їх вплив на розробку тактичних операцій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2013. № 6–3. Т. 2. С. 127

зв'язків злочинця», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця», «Встановлення співучасників», «Вивчення особи підозрюваного», «Подолання протидії».

Висновки до розділу 2

Констатовано, що джерелами інформації про вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання бувають заяви потерпілих; повідомлення близьких родичів; повідомлення з медичних установ; повідомлення зі ЗМІ; а також безпосереднє виявлення ознак злочину слідчим та оперативним працівником під час іншого кримінального провадження тощо.

Обґрунтовано, що при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, слідчому необхідно встановлювати такі обставини: чи відбулося заподіяння тілесного ушкодження; час і місце вчинення злочину; яке тілесне ушкодження заподіяне, чи не було воно небезпечним для життя у момент завдання; спосіб заподіяння ушкодження; знаряддя, яким було заподіяне ушкодження; чи не скоєно діяння в стані необхідної оборони або крайньої необхідності; чи не заподіяне тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони; чи не відбувалися систематичне завдання побоїв або інші насильницькі дії, що носять характер мордування або катування.

Наголошується, що процес досудового розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, обумовлений слідчою ситуацією, від якої залежать перелік основних тактичних завдань, а також шляхи та засоби їх виконання, тобто комплекси слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій.

Виокремлено, що типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є такі: кримінальне провадження розпочато за заявою потерпілої особи про вчинення щодо неї тілесних ушкоджень відомою їй особою; кримінальне провадження розпочато за заявою потерпілої особи про вчинення щодо неї тілесних ушкоджень незнайомою особою, яку не затримано; кримінальне провадження розпочато за повідомленням медичних установ про доставлення особи з тілесними ушкодженнями кримінального характеру.

Висвітлено особливості розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, на початковому етапі з урахуванням характерних для нього слідчих ситуацій і тактичних завдань, що підлягають вирішенню на кожному із етапів досудового розслідування.

Запропоновано виокремити слідчі ситуації наступного етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, залежно від джерела й обсягу інформації, яка перебуває у слідчого; займаної позиції учасників кримінального провадження (зокрема, підозрюваного). Відповідно до цього визначено типові алгоритми дій слідчого.

З'ясовано, що на подальшому етапі розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, типові слідчі ситуації доцільно визначити залежно від позиції підозрюваного: підозрюваний визнає свою вину в повному обсязі; підозрюваний визнає свою вину частково; підозрюваний не визнає своєї вини у вчиненні злочину.

Розкрито, що відповідно до кожної слідчої ситуації обирається певний алгоритм дій слідчого та тактичні операції («збирання первинної інформації», «встановлення очевидців», «встановлення особи, яка вчинила злочин», «встановлення потерпілого», «перевірка зв'язків потерпілого», «розшук злочинця», «затримання злочинця», «вивчення особи підозрюваного»). Їх проведення на практиці здійснюється найчастіше.

Розділ 3.

Особливості тактики окремих слідчих дій під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

3.1. Огляд місця події під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

З кримінальної процесуальної точки зору «огляд місця події є єдиною слідчою (розшуковою) дією, яка у невідкладних випадках може бути проведена до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду» (ч. 3 ст. 217 КПК України). У ч. 1 ст. 237 КПК України зазначається, що слідчий, прокурор можуть проводити огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Так, у разі необхідності провести огляд в житлі чи іншому володінні особи слідчий за погодженням із прокурором або прокурор самостійно звертається до слідчого судді з клопотанням²⁶⁹.

Слідчий огляд є однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. При кваліфікованому його проведенні можна одержати найбільш повну й достовірну інформацію про кримінальне правопорушення та особу, що його вчинила, встановити обставини й механізм події, що відбулася. Від результатів цієї слідчої (розшукової) дії залежить успішність розслідування даного виду кримінального провадження.

---

²⁶⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

На думку професора М. П. Макаренка, огляд є наріжним каменем слідчих дій²⁷⁰.

Вчений В. Ю. Шепітько тлумачить огляд як слідчу дію, що полягає в безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також даних, які мають значення для справи²⁷¹.

Науковець Р. С. Белкін зазначає, що огляд як спосіб безпосереднього сприйняття слідчим матеріальних слідів злочину і злочинця історично був однією з небагатьох слідчих дій, що використовувалася для збирання й дослідження доказів²⁷².

На думку М. В. Салтевського, це процесуальна діяльність уповноважених осіб щодо безпосереднього застосування методів і засобів криміналістичної техніки і тактики для виявлення, фіксації, дослідження та вилучення з матеріальних джерел інформації, а також встановлення інших обставин, що мають значення для справи²⁷³.

Слідчий огляд має свої різновиди. Так, одним із основних видів слідчого огляду та невідкладних слідчих (розшукових) дій під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є огляд місця події. Про значення огляду місця події Н. Ш. Хазієв зазначив, що при дослідженні слідів на місці події загалом є можливість встановити низку ознак про потерпілого та злочинця, механізм взаємодії злочинця і потерпілого зі знаряддями та перешкодами, описати дії, безпосередньо пов'язані з учиненням злочину. Групування слідів, залишених на місці вчинення злочину, дасть змогу використати їх для складання комплексної криміналістичної інформації щодо особи злочинця²⁷⁴.

Із зазначеного помітно, що науковці визначають сутність огляду шляхом характеристики природи та мети цієї дії. У першу

---

²⁷⁰ Макаренко Н. П. Техника расследования преступлений. Харьков, 1925. С. 20.

²⁷¹ Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений : учебник для юристов / под ред. В. Ю. Шепитько. Харьков : Одиссей, 2001. С. 56.

²⁷² Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики : учеб. пособие. Волгоград : ВСШ МВД, 1993. С. 144.

²⁷³ Салтевський М. В. Криміналістика (в сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. С. 334.

²⁷⁴ Хазиев Ш. Н. Криминалистическое моделирование неизвестного преступника по его следам : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Москва, 1984. С. 7.

чергу вказується на застосування тактичних прийомів дослідження матеріальних об'єктів як безпосередньо шляхом сприйняття, так і за допомогою технічних. Ціль огляду полягає насамперед у з'ясуванні обставин події та невідомих елементів механізму вчиненого злочину. Тобто огляд як слідча (розшукова) дія полягає, передусім, у вивченні матеріальних джерел інформації. Тому в криміналістиці можна зустріти термін «невербальні слідчі (розшукові) дії», який указує на те, що під час їх проведення застосовуються тактичні прийоми в опосередкованій формі, коли між суб'єктом і об'єктом пізнання поміщають інструментарій (технічний засіб), що зчитує інформацію про пізнаваний об'єкт, а суб'єкт сприймає її, логічно обробляє та формує уявний образ або фіксує його на матеріальному носії²⁷⁵.

Вчена В. О. Коновалова зазначає, що огляд місця події має певну специфіку, яка вирізняє його з-поміж інших слідчих дій, а саме: 1) метою огляду місця події є виявлення невизначеного кола доказів, характер яких зумовлений особливостями злочину, способом його вчинення і приховування; 2) виявляючи ту чи іншу інформацію, слідчий повинен з'ясувати питання про її відношення до розслідуваного злочину та доказове значення²⁷⁶.

На думку В. Ю. Шепітька, «безпосереднє сприйняття слідчим обстановки місця події й виявлених речових доказів стає тим вихідним матеріалом, ознайомлення з яким дозволяє відновити подію злочину, а в окремих випадках і особу злочинця»²⁷⁷. Таке сприйняття має не тільки загальні закономірності психологічного механізму його здійснення, а й специфічні риси, до яких може бути віднесена професійна вибірковість сприйняття, точна і швидка оцінка сприйнятого, здатність до виявлення речових доказів. Специфіка сприйняття відбитків злочину визначає тактику огляду місця події й ті тактичні прийоми (їх системи), які можуть бути використані²⁷⁸.

У криміналістичній літературі огляд місця події вважається однією з найбільш складних слідчих (розшукових) дій. Так, формулюючи поняття місця події, О. М. Васильєв вказує, що це

---

²⁷⁵ Салтевський М. В. Криміналістика (в сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. С. 327.

²⁷⁶ Коновалова В. Е. Психологія в расследовании преступлений. Харьков : Вища школа, 1978. С. 49–50

²⁷⁷ Шепітько В. Ю. Тактика огляду місця події: конспект лекції. Харків : УДЮА, 1994. 20 с.

²⁷⁸ Там само. С. 4.

«ділянка місцевості чи приміщення, де було вчинено злочин, а також місце, де були виявлені наслідки злочину, його концентровані матеріальні сліди»²⁷⁹.

І. Є. Биховський зазначає: «Місце, де було вчинено злочин, завжди буде місцем події, паралельно місце події – це місце, де було виявлено що-небудь, що порушило звичний порядок речей, нормальний спосіб життя, це порушення знов-таки свідчить про злочин»²⁸⁰. Із наведених тлумачень можна зробити висновок, що місце події й місце злочину збігаються в тому випадку, коли злочин учинено там, де знайдено його сліди.

Важливість огляду місця події відзначається й у працях А. В. Іваниці, де стверджується, що «вказана дія є вихідною точкою в розкритті злочину. Це пояснюється інформаційною значущістю даної слідчої дії для визначення характеру події, отримання великої доказової інформації при вивченні слідової картини події, визначення способу вчинення злочину та кількості присутніх осіб»²⁸¹.

Під час проведення вказаної дії підлягає вирішенню велика за обсягом кількість завдань. Зокрема, ще В. П. Колмаков зазначав, що основне завдання огляду полягає не тільки в безпосередньому сприйнятті, а й у цілеспрямованому вивченні властивостей, станів і ознак матеріальних об'єктів, пов'язаних із подією, що розслідується²⁸².

Згідно з теорією криміналістичної тактики завданнями огляду є:

- 1) виявлення слідів злочину та речових доказів;
- 2) з'ясування обставин події;
- 3) виявлення, дослідження, фіксація та вилучення джерел матеріальних відображень; висунення версій про подію злочину та його учасників;
- 4) отримання даних про осіб, які могли бути очевидцями злочину, для підготовки та проведення організаційно-розшукових заходів і подальших слідчих (розшукових) дій. До конкретних (окремих) завдань нерідко зараховують установлення можливості

---

²⁷⁹ Криміналістика : учебник / под ред. А. Н. Васильева. Київ : Изд-во МГУ, 1980. С. 289.

²⁸⁰ Быховский И. Е. Осмотр места происшествия. Київ : Юрид. лит., 1973. С. 7.

²⁸¹ Іваниця А. В. Порядок дій слідчого на початковому етапі розслідування вбивств через необережність. *Форум права*. 2012. № 3. С. 236.

²⁸² Колмаков В. П. Следственный осмотр. Київ : Юрид. лит., 1969. С. 103.

одержання даних про обставини злочину із джерел, що перебувають за межами місця події, наприклад: хто міг чути, звідки можна було бачити, які сліди залишилися на тілі (одязі) злочинця тощо²⁸³.

Процесуальною підставою проведення огляду житла чи іншого володіння особи є ухвала слідчого судді. Таке клопотання підлягає задоволенню, якщо буде достатнім обґрунтування необхідності його проведення: виявлення відомостей про обставини кримінального правопорушення, пошук знарядь кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення тощо. З іншого боку проведення огляду на місцевості такого дозволу не потребує.

При огляді закон надає право слідчому, прокурору або за їх дорученням залученому спеціалісту проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, оглядати й вилучати речі та документи тощо, які мають значення для кримінального провадження. Засобами фіксації отриманих в результаті дослідження таких об'єктів фактичних даних є вербальний опис у протоколі, графічне відображення у вигляді планів і схем, підготовка інших додатків, передбачених КПК України²⁸⁴.

Під час слідчого огляду також важливе значення має послідовність його проведення. Як зазначає Є. І. Макаренко, послідовність огляду зумовлюється певними обставинами у кожному конкретному випадку і повинна зберігатися до кінця, забезпечуючи огляд усіх об'єктів, які мають значення для кримінального провадження²⁸⁵.

Вагома роль у виявленні та розслідуванні умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, належить тактиці проведення огляду місця події. Ще дотепер окремі проблеми цієї тактики недостатньо розроблені. У наукових роботах немає чіткого визначення системи тактичних прийомів, необхідність застосування яких зумовлена ситуативною обстановкою місця події.

---

²⁸³ Салтевський М. В. Криміналістика (в сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. С. 334.

²⁸⁴ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 109.

²⁸⁵ Макаренко Є. І., Негодченко О. В., Тертишник В. М. Огляд місця події : навч. посіб. Дніпропетровськ Київ : ДЮІ МВС України, 2001. С. 52.

До загальних тактичних прийомів під час огляду місця події належить:

- 1) зіставлення первинних даних та обстановки на місці події;
- 2) аналіз окремих слідів на місці події;
- 3) моделювання події, що сталася;
- 4) зіставлення змодельованої події з реальною картиною місця події;
- 5) аналіз ознак знищення слідів;
- 6) залучення до огляду осіб, які повідомили про злочин²⁸⁶.

Огляд місця події під час розслідування умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання умовно можна поділити на три етапи: підготовчий, робочий, завершальний. Підготовчий етап огляду місця події починається з моменту прийняття слідчим рішення про його проведення.

Прийнявши таке рішення, слідчому необхідно вирішити такі питання:

- 1) яким повинен бути склад учасників огляду (кого слідчий вважає за необхідне залучити до його проведення)? На нашу думку, у процесі огляду місця події повинні бути присутні: поняті (не менше двох незацікавлених у результатах провадження осіб); прокурор, оскільки його участь при виявленні умисних вбивств в умовах неочевидності є обов'язковою; слідчий-криміналіст; експерти (криміналіст, біолог, судовий медик) та інші спеціалісти;
- 2) які технічні засоби потрібні для огляду (відео-, фотокамери та ін.)?
- 3) які тактичні прийоми можна використати?

На початку робочого етапу слідчий оглядає місце події загалом з метою орієнтування на місці події, вирішення питання про вихідний пункт і спосіб огляду, вибір позиції для проведення орієнтувального та оглядового фотографування²⁸⁷.

Так, головною особливістю огляду на робочому етапі є специфіка визначення його меж. Як свідчить слідча практика, помилки у визначенні меж огляду допускалися саме під час механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, хоча саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яку потрібно ретельно оглянути. Через необґрунтоване

---

²⁸⁶ Пряхін Є. В. Слідча тактика : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. С. 26.

²⁸⁷ Там само. С. 27.

звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть бути об'єкти, безпосередньо пов'язані зі злочиним. Тактика огляду має певні особливості, які залежать від конкретної слідчої ситуації або від того, що оглядається: місце вчинення злочину чи місце події²⁸⁸.

Поряд з іншими криміналістами М. В. Салтевський запропонував класифікацію методів огляду залежно від засобів дослідження та послідовності їх використання. Ця типологія передбачала рекомендації щодо способів пересування під час огляду: ексцентричний спосіб – рух по спіралі від центра до периферії; концентричний – рух від периферії до центра; фронтальний – дослідження об'єктів, розташованих на одній лінії; секторний – вивчення території за секторами; вузловий – об'єкт розмежується на ділянки, вузли, квадрати²⁸⁹.

Сучасна криміналістична література рекомендує нові методи огляду залежно від характеру відбиття (відображення) на місці події обставин злочину. При цьому можуть бути вирішені ситуації, коли подія злочину:

- а) має справжнє відбиття;
- б) має неповне відбиття;
- в) не знаходить свого істинного відбиття;
- г) має помилкове відбиття²⁹⁰.

Протягом робочого етапу слідчий складає протокол огляду.

На завершальному етапі слідчий, оцінивши отримані докази, продовжує їх фіксацію та вилучення, а також:

- 1) завершує оформлення протоколу огляду, складає плани, схеми;
- 2) за необхідності дає розпорядження про дактилоскопіювання трупа і вирішує питання про направлення його в морг;
- 3) упакує вилучені з місця події об'єкти;

---

²⁸⁸ Семенов В. В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2004. С. 70–71.

²⁸⁹ Салтевський М. В. Тактические основы организации и производства следственных действий и получение информации от вещей // Специализированный курс криминалистики: учебник / отв. ред. М. В. Салтевский. Киев : НИИРЮ КВШ МВД, 1987. Гл. 18. С. 236–237.

²⁹⁰ Шепітько В. Ю. Тактика огляду місця події: конспект лекції. Харків : УДЮА, 1994. С. 7.

4) вживає заходів для збереження тих об'єктів, що мають доказове значення, але їх неможливо чи недоцільно вилючити з місця події;

5) ознайомлює учасників слідчої (розшукової) дії з протоколом і додатками, а також отримує засвідчення протоколу підписами присутніх осіб;

6) вживає заходів щодо вирішення заяв та зауважень, які надійшли від учасників огляду²⁹¹.

Серед прийомів фіксації слідів та інших речовин слід назвати:

1) фотографування;

2) відеозапис;

3) вимірювання об'єкта;

4) опис об'єкта;

5) схематичне відображення об'єкта;

6) оброблення об'єкта, на якому виявлено слід, з метою закріплення цього сліду і збереження його стану та ознак;

7) зняття копії (зліпка) зі сліду²⁹².

Отже, вміле проведення огляду місця події дає можливість одержати цінну орієнтуючу і доказову інформацію, необхідну для встановлення обставин, що підлягають доказуванню. Крім того, отримані при огляді відомості допомагають висувати обґрунтовані версії; планувати шляхи їхньої перевірки; визначати напрями досудового розслідування.

Разом із оглядом місця події неабияке значення має огляд трупа потерпілого внаслідок вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. Огляд трупа, передбачений ст. 238 КПК України, і є слідчою (розшуковою) дією, яку проводить слідчий або прокурор за обов'язковою участю судово-медичного експерта або лікаря, на місці виявлення трупа чи в паталогоанатомічному морзі з метою виявлення ознак, що дозволяють встановити особу потерпілого, місце, час, обставини і причини смерті, а також виявити ознаки, що вказують на особу злочинця²⁹³.

---

²⁹¹ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 110.

²⁹² Пряхін Є. В. Слідча тактика : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. С.28.

²⁹³ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 111.

Огляд трупа може бути окремою слідчою (розшуковою) дією або ж такий огляд проводять одночасно і в межах огляду місця, в ході якого було виявлено труп. Якщо таким місцем є житло чи інше володіння особи, то проведення слідчого огляду повинно виконуватись у порядку, встановленому відповідними статтями КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. На місці виявлення трупа під час статичної стадії його огляду заборонено вносити зміни до зовнішнього вигляду трупа, виймати з тіла чи одягу, що є на ньому, сторонні предмети чи обмивати ділянки тіла з пошкодженнями.

Такі дії можуть негативно вплинути на встановлення справжньої причини смерті. І тому огляд трупа на місці його виявлення є фактично попереднім оглядом за участю спеціаліста, після якого труп підлягає обов'язковому направленню до судово-медичної установи для проведення експертизи з метою встановлення причини смерті й інших обставин, які мають значення для кримінального провадження. Видається труп лише з письмового дозволу прокурора і тільки після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті²⁹⁴.

Таким чином, «огляд місця події є невід'ємною слідчою (розшуковою) дією, в ході проведення якої відбувається отримання вихідної інформації про подію кримінального правопорушення, яка дозволяє в подальшому обрати напрям досудового розслідування»²⁹⁵. Під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, слідчий переважно стикається з проведенням огляду місця події. Починаючи з підготовки до огляду місця події, слідчий насамперед повинен обов'язково залучити до його проведення інспектора-криміналіста. Іншим, не менш важливим аспектом підготовки до вказаної слідчої (розшукової) дії є матеріально-технічне забезпечення, яке включає в себе не тільки вибір необхідних засобів пошуку, фіксації та вилучення

---

²⁹⁴ Там само. С. 112.

²⁹⁵ Беззубенко М. В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 черв. 2020 р.). Львів : Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 41–44.

слідів кримінального правопорушення, а й забезпечення їх достатньої кількості. Зокрема, йдеться про засоби огороження території місця події, додаткового освітлення, фото- та відеозйомки, пакувальний матеріал, засоби для здійснення інших заходів тощо.

3.2. Особливості тактики допиту підозрюваних і свідків під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

Під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, основна маса доказової інформації отримується в результаті спілкування слідчого з учасниками механізму вчинення вказаного злочину. Під час бесіди, яка проводиться з дотриманням процесуальних вимог і тактичних рекомендацій, орган досудового розслідування отримує показання, які є доказами в кримінальному провадженні. Відповідно, основний масив інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення слідчий отримує в результаті проведення такої вербальної слідчої (розшукової) дії, як допит. У зв'язку з цим при формуванні методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, особлива увага приділяється тактиці допиту, адже останній проводиться як на початковому, так і на наступному етапах розслідування.

Механізм вчинення будь якого злочину і, в тому числі, умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, найкраще відомий особам, які були його безпосереднім учасниками, тобто злочинцям. Тому саме інформація отримана від цих осіб допомагає встановити більшу частину обставин, розібратися в тому, що сталося, визначитися із винною особою та забезпечити її кримінальне покарання. Така інформація може бути отримана від вказаних суб'єктів як у процесі опитування до початку досудового розслідування, так і в процесі допиту після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Однак, якщо інформація отримана у процесі першого виду спілкування слідчого із учасниками злочину не має доказового значення, а виступає підставою для відкриття кримінального провадження та початку досудового розслідування, то другий дозволяє отримати важливі докази, які будуть використовуватися для вирішення справи у суді та призначення

винній особі покарання. Тому допити при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, можуть вважатися особо інформативними та важливими слідчими (розшуковими) діями²⁹⁶.

Для того щоб встановити особливості тактики допиту, будь-то підозрюваного чи свідка, потрібно спочатку з'ясувати сутність, завдання, значення та порядок проведення допиту в кримінальному провадженні, а вже потім виокремлювати його властивості залежно від процесуального статусу допитуваної особи, слідчих ситуацій і тактичних завдань розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання.

Допит є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться в усіх кримінальних провадженнях. Під час допиту можуть виникати труднощі, особливо якщо допитуваними є неповнолітні особи, люди похилого віку, жертви статевих злочинів чи осудні особи з тимчасовими розладами психіки. До цієї категорії осіб з упевненістю можна зарахувати і осіб, що вчинили умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання, адже підозрювана особа перебуває у стані підвищеного емоційного напруження, що зумовлює складність відтворення обставин події. Допит є однією з форм отримання доказової інформації через фіксацію показань, процесуальний засіб формування і перевірки доказів, проте на законодавчому рівні поняття допиту як слідчої (розшукової) дії не наведено, а також не сформульовано мети його проведення, як, наприклад, при регламентації огляду чи обшуку. У криміналістичній та кримінально-процесуальній літературі поняття допиту як слідчої (розшукової) дії тлумачиться по-різному. Один із основоположників криміналістичної науки Ганс Грос писав: «... допитувані особи – це скелет, а їхні показання кров і плоть попереднього слідства»²⁹⁷.

З погляду науковців-криміналістів, допит – це слідча дія, яка полягає в регламентованому кримінально-процесуальними нормами

---

²⁹⁶ Беззубенко М. В. Особливості тактики допиту свідків у злочинах ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 18–19 січня 2019 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 19–21.

²⁹⁷ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. : Изд-во Народного комиссариата внутренних дел, 1930. С. 46.

інформаційно-логічному процесі спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямованому на отримання інформації про відомі факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні²⁹⁸.

З позиції вітчизняних вчених процесуалістів, допит – це процесуальна дія, суть якої полягає в тому, що слідчий отримує від допитуваної особи відомості про подію злочину, осіб, які його вчинили, характер і розмір заподіяної шкоди, причини й умови, що сприяли вчиненню злочину, а також про інші обставини, що мають значення для кримінального провадження²⁹⁹.

У криміналістиці під допитом пропонують розуміти передусім слідчу (розшукову) дію, яка полягає в отриманні доказової інформації шляхом спілкування слідчого з допитуваною особою. Зокрема, М. І. Порубов розглядає допит як «процесуальну форму спілкування, спрямовану на отримання інформації»³⁰⁰. При цьому В. Ю. Шепітько, визначаючи сутність допиту, робить акцент на характері такого спілкування – регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування між особами, які беруть участь у цій слідчій (розшуковій) дії. Метою такого спілкування є отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі³⁰¹ [

У криміналістичній літературі більшість учених залежно від тих чи інших підстав класифікують допит за різними ознаками, проте, на нашу думку, найбільше класифікаторів запропоновано К. О. Чаплинським, який виділяє допит за такими критеріями: залежно від етапу досудового розслідування; за слідчою ситуацією, що склалася; за процесуальним становищем допитуваного; за суб'єктом проведення; за змістом, послідовністю, місцем і часом проведення; за віковими особливостями та психофізичним станом допитуваного; за колом

---

²⁹⁸ криміналістика : підруч. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / [В. М. Глібо, А. Л., Дудніков, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2001. С. 252.

²⁹⁹ Благута Р. І., Сергієнко О. О., Устюгова О. Є. Кримінальний процес України : навч. посіб. Львів : Бібл'юс, 2010. С. 241.

³⁰⁰ Порубов Н. И. Научные основы допроса на предварительном следствии : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. К, 1977. С. 9–10.

³⁰¹ Глібо В. М. та ін. Криміналістика: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2001. С. 252; Шепітько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монографія. Харьков : Гриф, 2002. С. 373.

учасників; за приналежністю допитуваного до певної категорії осіб; за якістю отриманих відомостей; за використанням науково-технічних засобів і процедурними особливостями проведення допиту тощо³⁰².

Допит проводиться в порядку, передбаченому ст. 223–226 КПК України та є чітко обумовленою процесуальними нормами та соціальними ролями формою спілкування між людьми. Власне вона, як зауважує А. Р. Ратінов, унеможливує психологічну близькість людей, породжує додаткові комунікативні бар'єри, що не сприяє досягненню істини у кримінальному провадженні. Зазначені перешкоди властиві переважно спілкуванню з підозрюваними й обвинувачуваними особами, що зумовлено оборонною домінантою в поведінці правопорушника³⁰³.

На думку В. Т. Безлепкіна, допит передбачає собою регламентований законодавством усний діалог між посадовою особою, в провадженні якої знаходиться кримінальна справа, та свідком, підозрюваним та обвинуваченим, що проводиться з метою отримання фактичних даних (усних відомостей), які мають доказове значення³⁰⁴. Тобто вчений розуміє допит як процес спілкування. З цього приводу варто наголосити, що така позиція та трактування категорії «допит» у криміналістиці є переважаючою³⁰⁵.

Водночас існують й інші думки з приводу допиту. Так, окремі вчені розглядають його як сукупність пізнавальних і засвідчувальних операцій, виконуваних слідчим, прокурором, начальником слідчого відділу по кримінальному провадженню, яка знаходиться у провадженні або у зв'язку з виконанням окремого доручення з метою

---

³⁰² Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій. Дніпропетровськ/Київ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ ; Ліра ЛТД, 2010. С. 130.

³⁰³ Ратінов А. Р. Судебная психология для следователей. Київ : Высш. шк. МООП, 1967. С. 196.

³⁰⁴ Безлепкин В. Т. Уголовный процесс России. Общая часть и досудебные стадии (курс лекций). Київ : Изд-во Междунар. ун-та бизнеса и управления, 1998. С. 256; Удалова Л. Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України : монографія. Київ : Вид. Паливода А. В., 2006. С. 75.

³⁰⁵ Беззубенко М. В. Особливості тактики допиту підозрюваного у злочинах ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *KELM*. 2020. № 5. С. 193–195 (Республіка Польща).

отримати і зафіксувати показання про обставини, що мають значення для розслідуваного провадження³⁰⁶.

Під час виконання пізнавальних операцій слідчий, застосовуючи розроблені криміналістикою та апробовані слідчою практикою тактичні прийоми, схиляє особу, якій можуть бути або повинні бути відомі обставини, безпосередньо або опосередковано пов'язані з розслідуваною подією, дати про них показання, вислуховує інформацію, що повідомляється, і фіксує її згідно із законом для того, щоб надалі вона могла бути використана як доказ³⁰⁷.

Автори А. М. Гусаков, А. О. Філющенко визначають допит як слідчу дію, яка полягає в одержанні слідчим згідно з кримінально-процесуальним законом істинних показань від особи, яка володіє відомостями, які мають значення для розслідування³⁰⁸. У наведеному трактуванні вчені обмежуються зазначенням мети та об'єкта допиту, залишаючи поза увагою форму отримання відомостей. При цьому науковці зазначають, що загальним тактичним завданням допиту є отримання повних і правдивих показань і зведення до мінімуму можливостей мимовільних перекручень³⁰⁹.

Також, характеризуючи сутність допиту, варто звернути увагу на те, що під час його проведення слідчий може не тільки отримати словесну інформацію, але й безпосередньо спостерігати за манерою поведінки та реакцією допитуваного. Тобто відбувається своєрідний інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть участь у допиті³¹⁰.

Таким чином, з урахуванням вищенаведених позицій науковців до трактування поняття «допит» вважаємо, що під останнім варто розуміти закріплений нормами кримінального процесуального

---

³⁰⁶ Криміналістика : учебник / под ред. Е. П. Ищенко. Київ : КОНТРАКТ, ИНФРА-М, 2006. С. 408.

³⁰⁷ Уголовный процесс : учебник / под ред. В. П. Божьева. Москва : Спарк, 1998. С. 306; Удалова Л. Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України : монографія. Київ : Вид. Паливода А. В., 2006. С. 76.

³⁰⁸ Гусаков А. Н., Филущенко А. А. Следственная тактика (в вопросах и ответах) : учеб. пособие. Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1993. С. 94.

³⁰⁹ Драпкин Л. Я. Разрешение проблемных ситуаций в процессе расследования : учеб. пособие. Свердловск, 1985. С. 64.

³¹⁰ Кузьменко А. С. Розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Дніпро, 2018. С. 196.

законодавства інформаційно-психологічний процес спілкування слідчого з особою, яка володіє відомостями про обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування злочину, з метою отримання повних і правдивих показань.

Відповідно, проведення допиту є трудомісткою діяльністю, яка потребує завчасної і якісної підготовки. Окрім того, варто пам'ятати, що допитати особу не означає просто з нею побесідувати. Йдеться про складний психологічний процес, який полягає в налагодженні співпраці з допитуваною особою, пошуку можливості заручитися підтримкою в досягненні цілей допиту. Ось чому важливо обрати правильну тактику допиту, адже правильний вибір тактичних прийомів з урахуванням особистості допитуваного, можливостей і всіх обставин провадження, а також правильне їх застосування сприяє отриманню правдивих і повних показань, викриттю допитуваних у брехні чи усуненню добросовісної омані, дозволяє перевірити достовірність показань в ході допиту при найменших затратах часу та сил слідчого³¹¹.

Для успішного проведення допиту і отримання позитивних результатів слідчі повинні володіти знаннями про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми допиту, що розроблені у криміналістиці. Названі знання дозволять слідчому: розібратися в поведінці підозрюваного, «лжесвідка»; вибрати тактичні прийоми, за допомогою яких можна встановити мету та мотиви злочину, усунути фактори, що заважають допитуваній особі розказати правду; визначитися з лінією поведінки щодо допитуваного³¹².

Без сумніву допит, як і будь-яка інша дія, буде більш результативнішим у випадку належної підготовки до його проведення. Тому ми повністю погоджуємося з В. С. Перлінім, який наголошує на тому, що слідчий повинен відповідально підійти до своєї діяльності на вказаному етапі, а не легковажно покладатися на свій досвід, нескладність кримінального провадження, можливість зорієнтуватися на місці чи інші обставини. Підготовка до допиту включає в себе певний алгоритм нескладних і послідовних дій, вжиття яких

---

³¹¹ Порубов Н. И. Научные основы допроса на предварительном следствии : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. К, 1977. С. 18.

³¹² Там само. С. 13.

обов'язково полегшить провадження допиту навіть за конфліктної та/чи несприятливої слідчої ситуації³¹³.

Отже, допит полягає у спілкуванні слідчого або іншої уповноваженої особи із допитуваною особою. На перший погляд нічого складаного, однак саме вказана слідча дія вважається однією із найскладніших. Складність допиту визначається кількома обставинами:

- 1) характеристиками допитуваної особи;
- 2) характеристиками особи, яка проводить допит;
- 3) видом і механізмом вчиненого злочину.

Зокрема, К. О. Чаплинський пропонує підготовку до допиту поділити на три рівні:

- пізнавальний (вивчення матеріалів кримінальної справи (кримінального провадження) та особи злочинця, ознайомлення з оперативно-розшуковою інформацією);

- прогностичний (визначення кола осіб, які підлягають допиту, та послідовності їх проведення);

- синтезуючий (визначення місця і часу проведення слідчої дії, способу виклику на допит, складання плану допиту).

При цьому вчений зазначає, що підготовка до допиту включає в себе:

- повне, всебічне та ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи);

- визначення предмета допиту та сформованої слідчої ситуації;

- визначення кола осіб, які підлягають допиту;

- визначення послідовності проведення допитів;

- вивчення особи злочинця;

- збирання оперативної інформації про допитувану особу (склад злочинної групи) та вчинених нею злочинів;

- підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному;

- визначення часу проведення допиту;

- визначення способу виклику на допит;

- визначення місця проведення допиту;

- визначення низки тактичних прийомів, що застосовуватимуться під час допиту;

---

³¹³ Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2018. С. 147.

- визначення необхідних науково-технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка;
- визначення учасників проведення допиту;
- забезпечення сприятливих умов для проведення допиту з урахуванням необхідності гарантування безпеки його учасників;
- вивчення спеціальної літератури або використання допомоги фахівців (спеціалістів);
- планування допиту³¹⁴.

Говорячи про підготовку до допиту під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, варто зазначити, що вона повинна бути ретельною, оскільки проведення допитів є одним із основних способів збирання доказової інформації в кримінальних провадженнях цієї категорії.

Саме скудність матеріальних слідів указаних злочинів змушує слідчих ретельно фіксувати ідеальні сліди, які містяться в пам'яті осіб, переважно підозрюваного. Через це перед слідчим стоїть важливе та водночас складне завдання – провести допити на високому рівні, щоб отримати правдиві свідчення з боку обидвох сторін кримінального провадження, які переслідують кардинально відмінні, прямо протилежні інтереси. Тому підготовка до допиту під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, повинна здійснюватися шляхом:

- ознайомлення з матеріалами кримінального провадження;
- збирання відомостей, що характеризують особу допитуваного;
- встановлення послідовності, в якій варто проводити допити;
- визначення предмета допиту;
- визначення часу, місця та учасників допиту;
- запрошення допитуваного та залучених осіб;
- організація техніко-криміналістичного забезпечення допиту;
- планування допиту, в рамках якого прогнозується ймовірна лінія поведінки учасників допиту, та визначаються відповідні тактичні прийоми допиту.

Робочий етап допиту полягає в безпосередньому проведенні вказаної слідчої (розшукової) дії. Вказаний етап проходить в декілька стадій, зокрема: ідентифікації особи, яка прибула на допит; встановлення соціально-демографічних даних допитуваної особи;

---

³¹⁴ Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ ; Київ : РВВ ДДУВС, 2006. С. 143–144.

виконання вимог законодавства; вільної розповіді; постановки запитань; заключна стадія³¹⁵.

На думку Д. В. Затенацького, сприяння відновленню в пам'яті допитуваної особи забутого нею матеріалу має назву мнемонічна допомога, яка заснована на збудженні відповідних нервових зв'язків або асоціацій³¹⁶. Основними прийомами мнемонічної допомоги є пожвавлення асоціацій за суміжністю, подібністю, контрастом, логічними зв'язками та структурно-функціональною об'єднаністю³¹⁷.

Поряд із зазначеним також виокремлюють стадії формування і передачі інформації, яку планується отримати в ході проведення допиту. Зокрема, А. М. Гусаков та А. О. Філющенко виділяють такі чотири стадії: первинне сприйняття та накопичення інформації; збереження сприйнятої та відображеної інформації в пам'яті допитуваної особи; передача інформації слідчому; сприйняття переданої інформації слідчим і її фіксація в протоколі допиту³¹⁸.

З наведеного помітно, що як отримання (сприйняття) певної інформації, так і її передача (відтворення) під час допиту є суцільно психологічними процесами особи. Це, своєю чергою, вказує на те, що, проводячи допит, слідчий повинен не тільки знати особливості правової психології, а й застосовувати ці знання. Більше того, тактичні прийоми допиту розробляються криміналістичною наукою виключно з урахуванням як типових ситуацій цієї слідчої (розшукової) дії, вимог кримінального процесуального законодавства, так і напрацювань науки «психологія» в частині психологічного впливу на особу.

Зокрема, всі без винятку вчені наголошують на необхідності встановлення психологічного контакту з допитуваною особою задля отримання правдивих і повних показань. Для цього важливо під час проведення допиту правильно обрати прийоми та способи встановлення психологічного контакту з допитуваним; методи і прийоми правомірного психологічного впливу для одержання

---

³¹⁵ Криміналістика : учебник / под ред. А. Н. Васильева. Київ : Изд-во МГУ, 1980. С. 297–299.

³¹⁶ Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації). Харків : Право, 2010. С. 35.

³¹⁷ Еникеев М. И. Основы юридической психологии : учеб. для вузов. К. : Приор, 2001. С. 153.

³¹⁸ Гусаков А. Н., Филущенко А. А. Следственная тактика (в вопросах и ответах) : учеб. пособие. Свердловск-Київ : Изд-во Урал. ун-та, 1993. С. 95.

правдивих показань, що мають значення для розкриття та розслідування злочинів; надати допитуваному допомогу у відтворенні події³¹⁹. Адже, як відомо, правильно обрана тактика допиту забезпечує об'єктивність та достовірність показань, успішність розслідування злочинів³²⁰.

Аналіз криміналістичної літератури показав, що, окрім встановлення психологічного контакту, поширеними тактичними прийомами допиту є:

- використання фактору раптовості;
- зміна темпу допиту;
- створення напруги;
- використання деталізуючих і контрольних запитань;
- роз'яснення негативних наслідків у разі відмови від давання показань;

показань;

- використання доказів;
- використання протиріч між допитуваними особами;
- приховання поінформованості слідчого від допитуваних осіб;
- приховання цілей допиту;
- роз'яснення необхідності надання правдивих відомостей;
- використання міжособистісних відносин співучасників злочину;

злочину;

- встановлення психологічного контакту;
- спостереження за поведінкою допитуваної особи;
- актуалізація забутого у пам'яті допитуваних осіб;
- створення уявлення про поінформованість слідчого;
- викриття неправдивих свідчень;
- застосування науково-технічних засобів;
- викладання показань у формі вільної розповіді;
- постановка запитань³²¹.

---

³¹⁹ Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ. Київ : РВВ ДДУВС, 2006. С. 161.

³²⁰ Коновалова В. Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых. Харьков : Изд-во Харьков. гос. ун-та им. А. М. Горького, 1956. С. 13.

³²¹ Быховский И. Е., Глазырин Ф. В., Питерцев С. К. Допустимость тактических приемов при допросе : учеб. пособие. Волгоград : ВСШ МВД, 1989. С. 30; Доспулов Г. Г. Психология допроса на предварительном следствии. Київ : Юрид. лит., 1976. С. 78; Карнеева Л. М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования : учеб. пособие. Волгоград : ВСШ МВД, 1976. С. 58; Комарков В. С. Тактика допроса : учеб. пособие. Харьков : ХЮИ, 1975. С. 17; Сафин Н. Ш. Допрос

У контексті нашого дослідження пропонуємо наголошувати на класифікації допиту, побудовану за таким критерієм, як процесуальне становище суб'єкта, і з'ясуємо більш докладно тактику допиту підозрюваного та свідка.

При підготовці до допиту слідчий має ретельно вивчити наявні матеріали провадження, щоб мати змогу правильно спланувати проведення слідчої (розшукової) дії. Неабияку роль у підготовці до проведення допиту є складання його плану. Попереднє планування проведення допиту не тільки надає слідчому можливість формувати логічні запитання, не залишити без уваги важливі деталі, а у психологічному аспекті відчувати себе впевненіше. При підготовці до допиту підозрюваного в умисному вбивстві в стані сильного душевного хвилювання не слід забувати й про важливу роль у його результативності питань, пов'язаних з вивченням слідчим особистості допитуваних, рис їх характеру. Наприклад, урахування особливостей характеру й поведінки особи, що допитується, її життєвих інтересів і проблем, характеристики взаємовідносин з рідними, близькими та іншими особами, що дозволить слідчому встановити психологічний контакт і, навпаки, їх ігнорування призводить до загострення обстановки допиту і навіть до відмови від спілкування³²².

Під час допиту підозрюваного в умисному вбивстві, вчиненому в стані сильного душевного хвилювання, можна виділити такі типові запитання:

- 1) Чи страждаєте Ви на будь-яке психічне чи фізичне захворювання; чи, можливо, зверталися коли-небудь до лікаря психіатра чи нарколога?
- 2) Чи вживали Ви незадовго, під час або після вчинення злочину, алкоголь, наркотичні засоби чи психотропні речовини?
- 3) Що відбувалося в день вчинення кримінального правопорушення до настання кримінальної події?
- 4) Що передувало кримінальному правопорушенню?

несовершеннолетнего подозреваемого в советском уголовном судопроизводстве (процессуальный и криминалистический аспекты). Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1990. С.129; Следственные действия. Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. К. : Юрист, 1999. С. 100; Чаплинский К. О. Тактика проведения окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ. Київ : РВВ ДДУВС, 2006. С. 163.

³²² Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту. Київ : Правник, 1997. С. 6.

5) Чи мало місце систематичне знущання, протиправне насильство чи тяжка образа з боку потерпілого, якщо так, то в чому це полягало?

6) Коли та з чого почався конфлікт, як продовжувався та як закінчився?

7) Які знаряддя Ви використовували для вчинення злочину, чи готували їх заздалегідь?

8) Якими були ваші дії після вчинення злочину?

9) Чи мали Ви умисел приховати сліди злочину? Якщо так, то чи зробили Ви це, та яким чином це відбувалося?

Показання підозрюваного записуються до протоколу від першої особи та, якщо це можливо, дослівно. Допитаному можуть надати можливість написати показання власноручно. Показання допитуваного записуються у протоколі в тій послідовності, в якій він їх викладає під час вільної розповіді. Потім, за необхідності, ставляться запитання. Поставлені запитання і відповіді у протоколі записують дослівно³²³.

Після завершення допиту протокол зачитується вголос, у разі наявності заяв, зауважень, уточнень чи доповнень – вони заносяться до протоколу, після чого протокол підписує допитувана особа, особи, які присутні на допиті, та слідчий (обов'язково рекомендується, щоб допитувана особа власноручно записала, що протокол вона прочитала особисто або його прочитав слідчий уголос, з її слів він записаний правильно, скарг, заяв і зауважень немає). Під час допиту підозрюваного вважаємо за доцільне застосовувати звуко- або відеозапис. Відбиті на аудіо-, відеоносіях відображення ідеальних слідів набувають якісно іншого стану, що дозволяє їх зберігати, передавати, аналізувати, оцінювати, причому не лише з формально-змістовної, але й психологічної точки зору³²⁴. Важливою перевагою цих науково-технічних засобів є те, що з їхньою допомогою можлива фіксація вербальної, наочно-образної, звукової, зорової інформації, а також емоційного стану відображених осіб, що важливо для оцінки

---

³²³ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 136.

³²⁴ Карлов В. Я. Использование криминалистической техники в расследовании преступлений : науч.-практ. пособие. Київ : Экзамен, 2006. С. 134.

об'єктивності отриманої інформації³²⁵. Сполучення звукозапису і відеозображення синхронно відображає дію та мову, збагачуючи цим зміст повідомлення (наприклад, даючи можливість урахувати не лише зміст слів, але також і «мову жестів»)³²⁶. Наприклад, під час проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи на рішення експерта про наявність стану сильного душевного хвилювання у підозрюваного в момент вчинення вбивства можуть впливати міміка та жестикуляція підозрюваного, що спостерігаються під час перегляду відеозапису³²⁷.

На думку М. Ф. Сокирана, вибір того або іншого тактичного прийому допиту підозрюваного під час розслідування кримінальних проваджень має ґрунтуватися на оцінці особистісної специфіки допитуваного, обставин злочину й обстановки допиту. Сукупність цих умов дасть змогу слідчому вибрати той прийом, що буде ефективним і водночас не призведе до неприпустимих наслідків – приниження честі та гідності допитуваного, здійснення на нього психологічного тиску або інших порушень кримінально-процесуального законодавства³²⁸.

Не менш важливим джерелом здобуття доказів у кримінальних провадженнях про умисні вбивства, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, є показання свідків, допит яких має свої особливості. Законодавець у кримінальному процесуальному законодавстві дає визначення поняття свідка. Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 65 КПК України свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань. Процесуальний порядок допиту свідків під час досудового розслідування регламентований ст. 224–227 КПК України та не може проводитися у нічний час (з 22 год до 6 год), тривати понад 8 год, із

---

³²⁵ Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації). Харків : Право, 2010. С. 80.

³²⁶ Шейфер С. А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. Москва : Юрлитинформ, 2001. С. 194.

³²⁷ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 138.

³²⁸ Сокиран М. Ф., Бобрик К. Ю. Тактика допиту підозрюваних (обвинувачуваних) при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації. *Науковий вісник НАВС*. 2011. № 1. С. 172–179.

обов'язковою перервою у випадку його проведення понад 2 год³²⁹. Необхідною передумовою успішного проведення такого роду допиту є підготовка до нього, яка охоплює ряд конкретних заходів, серед яких слід виділити: вивчення матеріалів кримінального провадження, ознайомлення з даними про особу допитуваного, а також складання плану допиту. Так, перед допитом встановлюють особу свідка, повідомляють йому, з приводу якого кримінального провадження він викликаний, попереджають про обов'язок розповісти все відоме йому про подію чи певних осіб, а також про кримінальну відповідальність за відмову дати показання та за дачу завідомо неправдивих показань (ст. 384, 385 КК України). Слідчий з'ясовує його стосунки з підозрюваним і потерпілим, роз'яснює право не давати показань щодо себе, членів сім'ї, близьких родичів (ч. 1 ст. 63 Конституції України). Після вільної розповіді свідок відповідає на запитання слідчого. Запитання треба ставити у певній послідовності. Це дасть змогу отримати необхідну інформацію, витрачаючи менше часу та сил. При формулюванні запитання слід враховувати культурний рівень особи та її обізнаність з нормативно-правовими актами. Законодавець заборонив під час будь-якого прямого допиту, зокрема під час досудового розслідування, ставити навідні запитання, тобто запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї (ч. 6 ст. 352 КПК України)³³⁰.

Свідків умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, можна поділити на такі категорії:

1. Особи, які були безпосередньо на місці вчинення злочину, його приховання, або яким відомі факти вчинення злочину.
2. Особи, які можуть охарактеризувати особу злочинця чи потерпілого (до цієї категорії можна віднести рідних чи близьких родичів потерпілого чи особи злочинця, сусідів, співробітників, а також інспекторів превентивної діяльності поліції чи лікаря, що проводив лікування підозрюваного чи потерпілого).
3. Особи або працівники правоохоронного органу, які виявили труп чи сліди злочину, звернулися із повідомленням про вчинений злочин.

---

³²⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

³³⁰ Там само.

4. Особи, що залучалися до проведення слідчих (розшукових) дій (поняті, працівники правоохоронних органів, спеціалісти, експерти тощо)³³¹.

Перша категорія свідків для нас має велике значення, оскільки саме їхні показання в деяких випадках можуть слугувати найбільш ефективним джерелом доказів у цій категорії кримінальних проваджень. До цієї категорії можна віднести свідків, які були присутніми під час виникнення конфліктної ситуації або її розв'язання, та осіб, яким відома будь-яка інформація про його вчинення. Наведемо запитання, які можна поставити до категорії таких свідків³³²:

- 1) Чи знайомі Ви з потерпілим (підозрюваним)?
- 2) Як Ви опинилися на місці вчинення злочину?
- 3) Чи відбувався на вказаному місці конфлікт, яким чином розвивався та як завершився?
- 4) Якими були дії потерпілого?
- 5) Якими були дії підозрюваного?
- 6) Чи був ще хтось, окрім Вас, присутнім на вказаному місці?
- 7) Чи було помітно, що хтось із осіб, які брали участь у конфлікті, перебували у стані сп'яніння, якщо так, то хто саме, та яким чином було це було помітно?

Від другої категорії свідків ми можемо здобути інформацію, яка може позитивно чи негативно охарактеризувати особу потерпілого чи злочинця (соціальний стан, уподобання, та ін.), про наявність зв'язку потерпілий – злочинець, встановити, чи мало місце систематичне знуцання чи протиправне насильство з боку потерпілого³³³.

---

³³¹ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 139.

³³² Строк І. А. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування умисного вбивства, заподіяного в стані сильного душевного хвилювання // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 черв. 2020 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 42.

³³³ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 141.

Типові запитання слідчого до другої категорії свідків³³⁴:

1) Чи знайомі Ви з потерпілим, якщо так: то з якого часу, за яких обставин познайомилися, у яких відносинах перебуваєте?

2) Чи знайомі Ви з підозрюваним, якщо так: то з якого часу, за яких обставин познайомилися, у яких відносинах перебуваєте?

3) Чи відомо Вам про наявність будь-яких конфліктів між вказаними особами у минулому?

4) Чи відомо Вам про факти вживання алкоголю чи наркотичних речовин вказаними особами?

Типові запитання до третьої категорії свідків³³⁵:

1) Звідки Вам стало відомо про вчинення злочину?

2) Як Ви опинилися на місці, де знаходився труп?

3) Хто, окрім Вас, знаходився на місці виявлення трупа?

4) Що саме відомо Вам про обставини вчинення злочину?

5) Чи були Ви безпосередньо свідком вчинення протиправних дій чи дізналися про них від когось?

6) Куди саме та з якого приводу Ви звернулися із заявою чи повідомленням?

Остання класифікаційна категорія свідків у кримінальному провадженні про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, відіграє для процесу доказування допоміжну функцію. Зокрема, віднесені до цієї групи особи внаслідок виконання своїх службових функцій чи громадського обов'язку під час допиту можуть засвідчити перебіг слідчої дії, поведінку її учасників та інші особливості. Типові запитання до четвертої категорії свідків³³⁶:

1) Хто, коли та до якої саме слідчої (розшукової) дії Вас залучав?

2) Що Вам стало відомо під час проведення слідчої (розшукової) дії, до якої Вас було залучено?

3) Яким був перебіг слідчої (розшукової) дії та якою була поведінка її учасників?

---

³³⁴ Строк І. А. Особливості тактики допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 178.

³³⁵ Там само.

³³⁶ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 141.

На думку відомого криміналіста Ганса Гроса: «Свідок невмілому слідчому або нічого не розповість, або розкаже несуттєве, або зовсім неправильне, і той же свідок дасть досить правдиві, точні і докладні свідчення тому слідчому, який зуміє заглянути в його душу, зрозуміти його і зуміти з ним зійтись»³³⁷. Тому під час проведення різного типу допитів важливим є використання тактичних прийомів. Власне вибір тактичних прийомів суттєво залежить від особливостей ситуації, що складається при допиті. Сукупність цих особливостей завжди унікальна, неповторна та накладає свій відбиток на подальший хід досудового розслідування. Важливим є вибір цих прийомів під час розслідування умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання, що полягатиме здебільшого в актуалізації ідеальних слідів. Д. В. Затенацьким виділено такі тактичні прийоми актуалізації ідеальних слідів: постановка нагадувальних запитань; пред'явлення допитуваному речових і письмових доказів; демонстрація стимульного матеріалу; демонстрація предметів та об'єктів, не пов'язаних зі злочинном; використання зображувальних можливостей допитуваного; допит на місці події; оголошення показань інших осіб; оголошення результатів інших слідчих дій³³⁸.

Поділяючи думку дослідника, вважаємо, що під час проведення допиту в ході досудового розслідування кримінального провадження про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, слід застосовувати саме ці тактичні прийоми із використанням моделювання у вигляді: реконструкції; макетування; графічного відтворення ситуації або предмета.

Ще одним видом допиту, який слідчим може бути проведений під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є допит у режимі відеоконференції, процесуальна регламентація, проведення якого передбачено ст. 232 КПК України. Законодавцем визначено випадки, за наявності яких слідчим проводиться такий допит, до таких належать: неможливість безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; необхідність

---

³³⁷ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. : Изд-во Народного комиссариата внутренних дел, 1930. С. 45–46.

³³⁸ Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації). Харків : Право, 2010. С. 135.

забезпечення безпеки осіб; проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування; наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми³³⁹.

Беручи до уваги останню підставу, а також те, що підозрюваним вчинено вбивство, дехто зі свідків може побоюватися давати показання чи відмовитися від участі в одночасному допиті двох чи більше раніше допитаних осіб за участю підозрюваного. У такому разі за власної ініціативи чи за клопотанням однієї з сторін кримінального провадження, слідчий може провести такий допит. Тактичні прийоми, що використовуються слідчим під час проведення допиту в режимі відеоконференції, є такими самими, що використовуються для звичайного виду допиту особи або одночасного допиту двох чи більше вже допитаних раніше осіб³⁴⁰.

Отже, з метою попередження відмови допитуваного від раніше даних показань, а також необґрунтованих звинувачень слідчого в застосуванні ним щодо особи, яку допитують, протиправного впливу рекомендується застосовувати технічні засоби фіксації. Перевага надається застосуванню відеозапису, оскільки це дозволяє зафіксувати не тільки хід і результати допиту, а також поведінкову реакцію допитуваної особи³⁴¹.

Таким чином, тактика допиту підозрюваного та свідків передбачає комплекс наукових криміналістичних прийомів і засобів, що застосовуються слідчим до особи злочинця під час досудового розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання.

---

³³⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

³⁴⁰ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 142.

³⁴¹ Строк І. А. Особливості тактики допиту потерпілого у злочинах умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання // Теорія і практика сучасної юриспруденції : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7–8 груд. 2018 р.). Київ : ЦПНД, 2018. С. 78.

3.3. Слідчий експеримент під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання та його особливості

Відповідно до ст. 240 КПК України слідчий експеримент може проводитися у двох формах: 1) відтворення дій, обстановки та обставин події; 2) проведення дослідів чи випробовування.

Згідно з думкою українського вченого В. Ю. Шепітька, слідчий експеримент – це слідча дія, яка полягає в проведенні спеціальних дослідів із метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки й оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, які мають значення для розслідування кримінального провадження³⁴².

С. В. Пряхін вважає слідчий експеримент певною мірою схожим з науковим експериментом, суть якого полягає у виконанні досліджень, пов'язаних з перевіркою або встановленням певного факту, явища, що пов'язані з подією злочину³⁴³. Головною метою слідчого експерименту є встановлення, перевірка, уточнення й оцінка тих чи інших фактів, що мають значення для кримінального провадження; отримання нових доказів; встановлення й усунення суперечностей у показаннях підозрюваних, обвинувачених, свідків і потерпілих. Тактика проведення слідчого експерименту має бути направлена на: а) максимально точне відтворення умов досліджуваної події; б) забезпечення такої організації дослідів, за якої унеможлиблювалося надання доказового значення випадковим обставинам, які б викривлювали справжню картину злочину; в) забезпечення повноти й об'єктивності результатів експерименту для того, щоб попередити спроби вкласти їх у наперед намічену схему³⁴⁴.

Так, професор Р. С. Белкін визначив слідчий експеримент як пізнавальну слідчу (розшукову) дію, сутність якої полягає у проведенні досліджень, пов'язаних зі встановленням, перевіркою або

---

³⁴² Шепітько В. Ю. Криміналістика: енцикл. слов. (укр.-рос. і рос.-укр.) / за ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2001. С. 205.

³⁴³ Авраменко О. В., Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В. та ін. Слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / за заг. ред. Р. І. Благуті, С. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. С. 326.

³⁴⁴ Винберг А. И., Миньковский Г. М., Рахунов Р. Д. Косвенные доказательства в советском уголовном процессе. Київ : Юрид. лит., 1956. С. 125.

оцінкою слідчих версій про можливість або неможливість існування тих чи інших фактів, що мають значення для кримінального провадження³⁴⁵.

Слідчий експеримент – це окрема слідча дія, яка проводиться з метою перевірки можливості і способу вчинення (за певних умов) тих чи інших дій. Загалом експеримент (від лат. слова *experimentum* – іспит, дослідження) – це штучна систематична зміна умов явища, що перебуває під наглядом, та його зв'язків з іншими явищами. Слідчий експеримент потрібно відрізнити від експерименту як загальнонаукового методу дослідження, що використовується як пізнавальний прийом під час проведення окремих слідчих дій. Зазначена слідча дія є сильним психологічним засобом впливу на його учасників, оскільки отримані результати нерідко наочно свідчать про можливість або неможливість існування певного явища чи події, спростувати які підозрюваним (обвинуваченим) буває доволі складно. Тому слідчий експеримент є необхідним, а часто-густо незамінним способом перевірки та отримання нових доказів³⁴⁶.

На думку С. В. Пряхіна, слідчий експеримент – слідча дія, яка проводиться шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань з метою перевірки і уточнення відомостей, що мають значення для встановлення обставин кримінального провадження³⁴⁷.

Слідчий експеримент належить до похідних слідчих дій і проводиться, як правило, не на перших етапах досудового розслідування. Однак, на думку С. І. Новикова та Ш. Ш. Ярамиш'яна, несвоєчасне проведення цієї слідчої дії негативно позначається на якості досудового розслідування, особливо у тих випадках, коли перевіряються обставини, що пов'язані з видимістю, оглядовістю, обстановкою місцевості, яка швидко змінюється³⁴⁸. У таких випадках

---

³⁴⁵ Белкин Р. С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. К, 1964. С. 5.

³⁴⁶ Чаплинская Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект). *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1 (19). С. 44.

³⁴⁷ Авраменко О. В., Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В. та ін. Слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / за заг. ред. Р. І. Благуті, С. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. С. 276.

³⁴⁸ Новиков С. И., Ярамышьян Ш. Ш. Следственный эксперимент при расследовании дорожно-транспортных происшествий : учеб. пособие. Киев : КВШ МВД, 1986. С. 10.

слідчий експеримент слід проводити у системі першочергових слідчих дій.

Отже, слідчий експеримент — це пізнавальна слідча дія, суть якої полягає у проведенні досліджень, пов'язаних зі встановленням, перевіркою або оцінкою слідчих версій про можливість або неможливість існування певних фактів, що мають значення для кримінальної справи³⁴⁹.

Г. А. Абдумаджидов вказує, що основний зміст перевірки показань на місці полягає в тому, що раніше допитана особа надає усну інформацію та демонструє конкретний мікрорайон, приміщення, предмети, що там знаходяться, обстановку чи обставини, пов'язані з даними ним раніше показаннями. Водночас особа здійснює дії, що підтверджують її показання, спостерігаючи за якими, слідчий отримує інформацію, як правило, більш змістовну, ніж інформацію, отриману на допиті³⁵⁰.

На думку І. М. Лузгіна, суть експериментального методу дослідження фактів і явищ полягає у такому вивченні об'єкта, коли дослідник активно впливає на нього шляхом створення штучних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей, або шляхом зміни процесу у певному напрямі. Змістом цього методу є будь-які випробування, за допомогою яких виокремлюють явище, що цікавить, з різноманіття інших і пізнають його природу, сутність і походження, що дозволяє дійти достовірного висновку щодо можливості існування у схожих умовах аналогічного явища у минулому або майбутньому³⁵¹.

Вчена Л. Є. Калюжна розглядає перевірку показань на місці у двох аспектах: як тактичну операцію (тобто комплекс слідчих, оперативно-розшукових та інших процесуальних дій, проведених у визначеній послідовності з метою перевірки даних, отриманих під час допиту) та як окрему слідчу дію³⁵². Тобто для найбільш ефективного проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії необхідно

---

³⁴⁹ Белкин Р. С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. К, 1964. С. 5.

³⁵⁰ Абдумаджидов Г. А. Проблемы теории, законодательного регулирования и практики расследования преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. К, 1983. С. 22.

³⁵¹ Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования. Москва : Юрид. лит., 1973.

³⁵² Калюжна Л. Є. До питання про сутність, завдання та мету перевірки показань на місці. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 3 (10). С. 118.

здійснити низку інших: огляд місця події, допити різних категорій осіб тощо, одночасні допити.

Перевірка показань на місці, як зазначає В. Г. Лукашевич, – це досудова слідча дія, яка полягає у зіставленні показань і порівнянні змісту сліду пам'яті суб'єкта кримінального процесу (свідка, потерпілого, підозрюваного) з реальною обстановкою на місці³⁵³.

Від перевірки показань на місці слідчий експеримент відрізняється суттю і суб'єктом. Перевірка проводиться з особою, яка безпосередньо сприймала подію. Суб'єкт розкриває уявний спосіб шляхом демонстрації (показу) його на реальних предметах матеріальної обстановки на тому самому місці. Під час слідчого експерименту, навпаки, дослідні дії складають його суть і є методом одержання та перевірки інформації. Експеримент може бути проведено і за відсутності особи, чії показання перевіряються, при цьому у деяких випадках проведення його на тому самому місці, де відбувалася досліджувана подія, не є обов'язковим³⁵⁴.

До основних завдань слідчого експерименту належать:

- встановлення точного механізму вчинення злочину;
- перевірка висунутих слідчих версій;
- виявлення причин і умов, що сприяли або перешкоджали вчиненню злочину;
- перевірка й уточнення фактичних даних, одержаних за результатами проведених окремих слідчих дій;
- отримання нових доказів;
- встановлення та усунення розбіжностей у показаннях підозрюваних, обвинувачених, свідків і потерпілих;
- визначення меж поінформованості або необізнаності злочинців про подію злочину тощо.

Результати вивчення кримінальних справ дозволяють дійти висновку, що у правоохоронній практиці проводяться такі види слідчих експериментів:

- встановлення можливості спостереження або сприймання якого-небудь факту чи явища;

---

³⁵³ Лукашевич В. Г., Салтєвський М. В. Дидактические материалы к специализированному курсу криминалистики. Раздел «Научные основы криминалистической методики». Киев : КВШ МВД, 2010. С. 79.

³⁵⁴ Салтєвський М. В. Криміналістика : підручник у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. Методика і тактика. С. 225.

- встановлення можливості існування якого-небудь факту чи явища;
- встановлення наявності або відсутності у конкретної особи певних професійних вмій і навичок;
- встановлення можливості вчинення тих чи інших дій за визначений час;
- встановлення послідовності розвитку певної події та механізму злочину чи окремих його елементів;
- встановлення меж поінформованості особи про факти, що цікавлять слідство³⁵⁵.

Як свідчать результати узагальнення правоохоронної практики, є такі основні тактичні умови проведення слідчого експерименту.

1. Проведення слідчого експерименту в умовах, максимально наближених до тих, у яких відбувалися подія, факт або явище.

Усі експериментальні дії доцільно проводити за оптимальних умов у тих місцях, де відбувалася досліджувана подія. У цьому випадку слідчий повинен враховувати місце, час, період доби, погодні та кліматичні умови, освітлення, тривалість, темп і послідовність дій, обставини, які не підлягають відтворенню, тощо. Насамперед це стосується випадків перевірки можливості спостереження або сприймання якого-небудь факту (явища), існування якого-небудь факту (явища), здійснення якої-небудь дії за певних умов або встановлення послідовності розвитку певної події та механізму злочину чи окремих його елементів.

Слідчий має штучно створити обстановку, яка спонукатиме особу добровільно виконувати дії, що розкривають зміст відомої тільки їй інформації, зокрема, про підготовку, вчинення та приховання злочинів, наявність попередньої злочинної змови тощо³⁵⁶. Якщо обстановка, де планується провести експериментальні дії, зазнала суттєвих змін, не вдаються до її реконструкції. При цьому реконструюється не вся обстановка, а окремі її елементи, які є важливими для дослідів.

2. Використання під час експерименту тих самих приладів, механізмів, пристроїв і матеріалів, що використовувалися під час

---

³⁵⁵ Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект). *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1 (19). С. 44.

³⁵⁶ Салтєвський М. В. Криміналістика (в сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. С. 394.

злочинної події. Використовуючи під час проведення дослідницьких дій (випробувань) такі самі прилади, механізми, пристрої та матеріали, що і під час вчинення злочинів, слід пам'ятати, що недоцільно використовувати об'єкти, які є речовими доказами за кримінальною справою, через можливість їх знищення або пошкодження. За неможливості використання зазначених об'єктів у експерименті слідчий може застосувати предмети-аналоги або натурні макети. Такий прийом може певним чином вплинути на психологічні позиції злочинців і викликати у них переживання, аналогічні тим, які вони відчували під час вчинення злочинів, що сприятиме їх щирому зізнанню³⁵⁷.

На думку В. О. Коновалової та Ф. В. Хоменка, макетування створює емоційне налаштування і сприяє виникненню асоціативних зв'язків, які можна використати для з'ясування обставин, що мають значення у справі, а також робить результати більш переконливими³⁵⁸.

Категорично забороняється проводити експерименти з використанням об'єктів, небезпечних для життя та здоров'я громадян, пов'язаних із загрозою знищення (пошкодження) державного чи індивідуального майна громадян, порушенням громадського порядку або приниженням честі та гідності людини.

3. Неодноразове та поетапне (стадійне) проведення дослідів і повторення випробувальних дій у змінних умовах.

Усі дослідницькі дії повинні проводитися неодноразово і в різних умовах з метою забезпечення достовірності та унеможливлення отримання випадкових результатів (наприклад, під час встановлення можливості сприймати об'єкти мають бути продемонстровані різні об'єкти, щоб можна було переконатися у стійкості їх розпізнавання суб'єктом експерименту).

Отже, головною метою неодноразового повторення дослідницьких дій є отримання постійного та достовірного результату. Кількість повторень визначається слідчим залежно від характеру справи, тривалості кожного дослідження та ситуації, що склалася. Проводити дослідження необхідно поетапно, тобто всю досліджувану

---

³⁵⁷ Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект). *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1 (19). С. 44.

³⁵⁸ Коновалова В. Е. Психологическая характеристика следственного эксперимента. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1976. № 12. С. 10–16; Хоменко Ф. В. Застосування науково-технічних засобів при відтворенні обстановки та обставин події. *Радянське право*. 1968. № 11. С. 30–34.

подію поділити на певні етапи і за кожним етапом проводити окреме дослідження. Результати проведення усіх досліджень слід об'єднувати, що дозволить слідчому отримати уявлення про всю подію в цілому. Поетапне проведення слідчого експерименту можливе за умови, якщо це не впливає на загальний темп його проведення.

4. Обмежена кількість учасників слідчої дії та проведення необхідних експериментально-дослідницьких дій (випробувань), максимально схожих з тими, що мали місце насправді (за послідовністю, способом, характером, темпом тощо). Варто зазначити, що всі експериментальні дії та випробування, які застосовують під час слідчої дії, не повинні межувати з учиненням нового аналогічного злочину. Хоча, на думку Є. І. Макаренка, вони інколи можуть бути пов'язані зі спричиненням виправданого незначного матеріального збитку (наприклад, під час проведення експериментальних випробувань технічних виробів на міцність)³⁵⁹.

5. Залучення свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого до проведення експерименту. Проведення анкетування та опитування працівників слідчих підрозділів дозволяє дійти висновку, що підозрювані та обвинувачені залучалися до експериментальних дій у 89 % випадків. Також чіткіше відтворити ті чи інші обставини події може залучення свідків і потерпілих.

6. Проведення слідчого експерименту з кожним підозрюваним (обвинуваченим) окремо, тобто у тих випадках, коли виникає потреба проведення слідчого експерименту з кількома підозрюваними або обвинуваченими (наприклад, затримано кілька членів організованого злочинного угруповання), слідчий має провести дослідницькі дії з кожною особою окремо.

Не можна погодитися з думкою Н. І. Гуковської та В. Ю. Шепітька, які допускають проведення слідчого експерименту за участю усіх обвинувачених одночасно з урахуванням конкретних обставин справи³⁶⁰, адже проведення експериментальних дій за участю

---

³⁵⁹ Макаренко Є. І. Тактика слідчого експерименту : лекція. Дніпропетровськ Київ : Юрид. акад. МВС, 2004. 63 с.

³⁶⁰ Гуковская Н. И. Следственный эксперимент (пособие для следователей). К. : Госюриздат, 1958. С. 36; Криміналістика : підруч. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / [В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2001. С. 328.

кількох злочинців одночасно тягне за собою можливість узгодження ними своїх позицій і дій.

Крім того, пояснення одного учасника експерименту матимуть навідний характер стосовно інших. Зазначений тактичний прийом дозволяє запобігти попередній змові співучасників між собою та негативному впливу їх один на одного. Крім того, не рекомендується проводити досліди за участю слідчого або понятих. Якщо немає можливості залучити до проведення експерименту особу, яка вчинила злочин (вона, наприклад, перебуває у розшуку, переховується від слідства та суду, відмовляється співпрацювати зі слідством), можна залучити інших осіб (статистів), схожих за своїми анатомічними та функціональними ознаками з підозрюваними, а слідчий разом із понятими повинен спостерігати за проведенням дослідів.

Зазначені тактичні умови слідчого експерименту, на думку Р. С. Белкіна, охоплюють усю сукупність тактичних прийомів, які може застосовувати слідчий під час розслідування злочинів³⁶¹.

Згідно з загальними вимогами до проведення слідчих (розшукових) дій, відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України усі вони спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні. Поняття доказів є ширшим, ніж поняття «відомості, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення». Звідси некоректне формулювання законодавцем мети слідчого експерименту, як різновиду слідчої (розшукової) дії. Часто під час слідчого експерименту отримуються нові відомості про вчинені кримінальні правопорушення, а особливо під час проведення слідчого експерименту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання. Тому метою слідчого експерименту є перевірка, уточнення або отримання нових доказів.

Під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, слідчий експеримент як слідча (розшукова) дія має проводитися з підозрюваним та за наявності свідків, зі всіма свідками, які стали очевидцями події цього кримінального правопорушення.

Метою проведення слідчого експерименту з підозрюваним є перевірка можливості в певних умовах вчинити певні дії за певний

---

³⁶¹ Белкин Р. С. Теория и практика следственного эксперимента. Москва : Изд-во ВШ МВД, 1959. С. 80.

проміжок часу та перевірка настання наслідку у вигляді настання смерті потерпілого, а також важливим у досліді є встановлення причин, що сприяли вчиненню злочину, та перевірка дій потерпілого, які стали наслідком протиправних дій підозрюваного у вигляді умисного вбивства. Слід зважати на те, що під час проведення слідчого експерименту можуть бути встановлені нові факти цього кримінального правопорушення, які цікавлять слідство, а також встановлене місцезнаходження яких-небудь слідів злочину чи предметів, що можуть бути речовими доказами у провадженні.

Що стосується перевірки показань як джерела фактичних даних за участю підозрюваного в умисному вбивстві, вчиненому в стані сильного душевного хвилювання, то слід зазначити, що його значення під час розслідування такого роду кримінального провадження відіграє особливу роль, оскільки під час проведення слідчого експерименту за участю особи, яку підозрюють у вчиненні умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання, частими є випадки, коли вона під час допиту стверджує, що не може згадати обставини і деталі, які цікавлять слідство, оскільки специфічний стан, що вплинув на її свідомість під час вчинення злочину, міг «затмарити» її свідомість. Тому основною перевагою перевірки показань на місці є те, що особа, покази якої перевіряються, потрапляє в обстановку, де раніше відбувалася подія злочину, і за зоровими асоціаціями вона може пригадати набагато більше фактів, ніж у кабінеті слідчого. Таким чином можуть бути встановлені важливі обставини кримінального правопорушення, які до цього часу з'ясовані не були³⁶².

Слідчий експеримент у досліджуваних кримінальних провадженнях має свою тактику проведення, яку за загальними вимогами криміналістичної тактики поділяють на три етапи: підготовчий, робочий та завершальний, та може бути проведений із підозрюваним та свідками.

Підготовчий етап. Слід погодитися, що, перш ніж проводити такого роду слідчий експеримент, необхідна попередня підготовка, що складається з: а) прийняття рішення про провадження слідчого експерименту; б) визначення цілей, тобто які обставини можуть бути встановлені слідчим експериментом; в) визначення часу і місця

---

³⁶² Кунтій А. І. Тактика слідчого експерименту під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 393.

проведення експерименту; г) забезпечення умов, максимально наближених до тієї обстановки, що перевіряється; г) добору учасників слідчого експерименту; д) підготовки об'єктів, необхідних для постановки дослідів; е) складання плану експерименту і забезпечення охорони місця його проведення³⁶³.

Отже, на підготовчому етапі слідчий повинен з'ясувати у особи, що підлягає проведенню слідчого експерименту, чи бажає вона взяти у ньому участь. Так, якщо особа відмовляється від участі у слідчому експерименті, слідчий відбирає у такої особи письмову заяву про небажання її участі у провадженні слідчої (розшукової) дії. Якщо особа виявила бажання у його проведенні, то слідчий, перш ніж експериментувати з нею, повинен допитати її. Допит, проведений в умовах службового приміщення, буде мати первинний статус. Після того, як слідчий змодельовав обстановку на місці події, особу, з якою проводиться слідчий експеримент, слід допитати про обставини подій, які їй відомі. Власне такого роду допит особи вважатиметься основним, під час якого слідчий зможе встановити розбіжності у показаннях особи, даних до і на місці вчинення кримінального правопорушення, що може бути суттєвим для встановлення усіх обставин, що мають значення для кримінального провадження. Також перед початком слідчої (розшукової) дії, у тому разі, якщо при виконанні огляду обстановку місця події було зафіксовано неповно, слідчому необхідно здійснити повторний або додатковий огляд, під час якого доцільно визначити можливі фото-, відеозйомки та перевірити, чи не зазнала обстановка місця події суттєвих змін. У будь-якому випадку слідчому рекомендується попередньо відвідати місце (місцевість), де буде відбуватися слідча дія³⁶⁴.

Наступним на підготовчому етапі є встановлення кола учасників слідчого експерименту. Так, для проведення слідчого експерименту із підозрюваним досліджуваного нами злочину та отримання бажаного результату слід запросити обмежене коло осіб з тим, що підозрюваний не «замкнувся» в собі та давав правдиві показання. З цією метою до його проведення, окрім підозрюваного та його захисника, необхідно запросити двох незацікавлених осіб –

---

³⁶³ Криміналістика : підручник / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : АТІКА, 2001. 305–306.

³⁶⁴ Кунтій А. І. Тактика слідчого експерименту під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 394.

понятих, двох працівників оперативних підрозділів з метою дотримання умов безпеки слідчої (розшукової) дії, статиста, спеціаліста-криміналіста, спеціаліста у галузі судової медицини, психолога. Саме участь останнього, на думку автора, є найголовнішою та корисною справою з метою досягнення мети проведення вказаної слідчої (розшукової) дії.

Після визначення мети та кола учасників слідчого експерименту необхідно встановити місце і час його проведення, а також приготувати макети, які можуть використовуватися, як знаряддя вчинення злочину. Слід використовувати оригінали чи точні копії знарядь вчинення злочину. Законодавчо встановлено, що проведення слідчого експерименту допускається за умови, якщо при цьому не створюється небезпека для життя та здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхня чесність і гідність та не завдається шкода. Не можна використовувати в дослідних діях оригінали зброї (холодної чи вогнепальної), засобів господарського призначення (ножів, сокир, лопат), вибухових і отруйних речовин. У таких випадках використовуються моделі та манекени³⁶⁵.

Якщо обстановка, де планується провести експериментальні дії, зазнала суттєвих змін, то вдаються до реконструкції. Реконструкції слід піддавати не всю обстановку, а окремі елементи, важливі для дослідів. Слідчий експеримент слід проводити на місці вчинення злочину, приблизно в цей самий час та з додержанням умов освітлення та звукових умов, у час, коли настала кримінальна подія. Якщо необхідно перевірити показання кількох осіб на одному місці, такі перевірки здійснюються окремо з кожною особою. Перевірка показань за одночасною участю двох або більше допитаних осіб є недопустимою.

Робочий етап. Слідчий експеримент у формі відтворення дій, обстановки та обставин події, як правило, починається у кабінеті слідчого, де у присутності особи, що підлягає слідчому експерименту, та учасників слідчого експерименту особу запитують про її бажання в участі у слідчому експерименті, зачитують її права та обов'язки та роз'яснюють важливість слідчої (розшукової) дії, а також зміст ст. 63 Конституції України. В подальшому особа у формі вільної розповіді дає показання з приводу кримінальних подій та вказує, куди необхідно направитися учасникам експерименту для відтворення нею дій,

---

³⁶⁵ Там само. С. 395.

обстановки та обставин події, після чого всі учасники починають рух за описаним цією особою маршрутом³⁶⁶.

Необхідно, щоб особа, що бере участь у експерименті, йшла попереду усіх інших та самостійно вказувала шлях слідування учасникам процесуальної дії, звертаючи при цьому увагу на орієнтири місцевості, а також місця, пов'язані з обставинами події. Після прибуття на місце події особа вказує його загальні межі, коментує зміни в обстановці. Під час перевірки показань слідчий може ставити особі запитання стосовно окремих аспектів і деталей обстановки на місці, конкретних предметів і їх зв'язку з обставинами розслідуваного злочину. Всі пояснення та дії особи, показання якої перевіряються, заносяться до протоколу. Якщо допитаний вказує на нову ділянку місцевості або приміщення, де можуть бути ті чи інші сліди злочину, про які раніше він не повідомляв, необхідно припинити проведення слідчого експерименту, провести огляд місця події, а згодом поновити перевірку. Також якщо під час проведення експерименту особа бажатиме дати додаткові показання, слідча дія припиняється, та слідчим проводиться допит особи, після допиту слідчий експеримент відновлюється³⁶⁷.

З наведеного нами вище аналізу слідчо-судової практики у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, підозрюваний, в ході допиту у більшості випадках не пригадував своїх дій по вчиненню убивства. Так, підозрювані давали показання про «потемніння в очах», «затмарення пам'яті», «втрату свідомості» та інше. Тому, погоджуючись із думкою Є. В. Пряхіна, під час проведення слідчого експерименту із підозрюваним, який не пригадує своїх дій по вчиненню ним злочину, слідчому слід застосовувати тактичний прийом для отримання додаткової інформації, який ґрунтується на вченні психології про залежність спогадів від діяльності людини. Суть його полягає в тому, що особа на пропозицію слідчого відтворює на місці тільки те, що запам'ятала. В ході такого відтворення нерідко вдається настільки оживити пам'ять особи, що слідчий отримує дуже детальні відомості про, здавалося б, зовсім забуті факти. При цьому особа не тільки пригадує певні факти, але й коригує їх, відкидаючи все

---

³⁶⁶ Кунтій А. І. Тактика слідчого експерименту під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 395.

³⁶⁷ Там само. С. 396.

те, що не погоджується з реальною обстановкою, уточнює окремі відомості і дає обґрунтування тому, що повідомляла під час допиту³⁶⁸. Присутність на місці спеціаліста-психолога у цьому випадку є обов'язковою. Також під час перевірки необхідно ретельно спостерігати за тим, щоб дії допитаної особи були самостійними, а підказування та навідні запитання з боку інших учасників слідчої дії – повністю виключені.

Важливим є завершальний етап проведення слідчого експерименту – етап фіксації його результатів. Під час проведення слідчого експерименту слідчий складає протокол слідчого експерименту, у який вносить всі проведені ним та іншими учасниками слідчої (розшукової) дії результати. В кінці протокол підписується всіма його учасниками, та зазначаються заяви та зауваження, що поступили від його учасників. Варто виділити те, що досліджувана нами слідча (розшукова) дія повинна фіксуватися за допомогою відеокамери, оскільки результати її можуть бути корисними для експертів під час проведення комплексної судової психолого-психіатричної експертизи, адже за допомогою відеоперегляду експерти зможуть проаналізувати поведінку підозрюваного, його рухи та жестикуляцію, які можуть вплинути на результати експертизи, зокрема, для встановлення наявності чи відсутності стану сильного душевного хвилювання³⁶⁹.

Таким чином, під час розслідування кримінального провадження необхідно з'ясувати реальну можливість тієї або іншої події в умовах конкретної слідчої ситуації. Слідчий експеримент є найбільш трудомісткою і складною слідчою дією, оскільки у ньому бере участь велика кількість осіб.

У результаті дослідження та аналізуючи думки вчених, занадимо, що слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, яка провадиться шляхом відтворення дій, обстановки та обставин події і виконанням дослідів і випробувань, внаслідок чого можуть бути перевірені, уточнені та здобуті нові докази. У кримінальному провадженні про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, слідчий експеримент проводиться у формі

---

³⁶⁸ Пряхін Є. В. Слідча тактика : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. С. 96.

³⁶⁹ Кунтій А. І. Тактика слідчого експерименту під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 396.

дослідів, а також відтворення дій, обстановки та обставин події, а також перевірки показань із підозрюваним і свідками злочину. Перш ніж проводити слідчий експеримент, слідчому слід ретельно підготуватися, а результати його слід фіксувати за допомогою науково-технічних засобів, зокрема здійснювати відеофіксацію.

3.4. Призначення судових експертиз під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

Разом з отриманням інформації під час проведення слідчих (розшукових) дій, під час розслідування умисних вбивств, учинених у стані сильного душевного хвилювання, одним зі шляхів одержання фактичних даних є використання спеціальних знань у формі судової експертизи та залучення спеціаліста. У криміналістичній літературі серед учених немає одностайної думки з приводу визначення поняття «спеціальні знання».

Вчений Б. В. Романюк зазначає, що спеціальні знання – це сукупність науково обґрунтованих відомостей спеціального виду, якими володіють особи – спеціалісти у рамках будь-якої професії у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, а отже, відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального судочинства³⁷⁰.

Науковці В. К. Лисиченко та В. В. Циркаль спеціальні знання визначають як незагальновідомі у судочинстві наукові, технічні та практичні знання, набуті в результаті професійного навчання чи роботи за окремою спеціальністю особою, залученою в ролі спеціаліста чи експерта з метою сприяння слідству або суду у з'ясуванні обставин справи чи формування висновку з питань, для вирішення яких потрібне їх застосування³⁷¹.

---

³⁷⁰ Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. С. 57.

³⁷¹ Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике : учеб. пособие. Киев : КГУ, 1987. С. 22.

В. Д. Юрчишин під спеціальними знаннями розуміє сукупність науково обґрунтованих знань у галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла певної особи (спеціаліста) в межах будь-якої професії, які відповідно до норм кримінального процесуального законодавства є необхідними для повного, всебічного й об'єктивного встановлення обставин, що входять у предмет доказування та вирішення інших завдань кримінального процесу³⁷².

Не ставлячи за мету аналізувати та доповнювати загальні тактичні рекомендації проведення слідчих (розшукових) дій, які вже достатньо детально викладені в спеціальній літературі, зосередимо увагу на питаннях тактико-криміналістичного забезпечення розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Тим більше, що потреба у поступовій ревізії напрацьованих теорією та практикою тактичних рекомендацій обумовлюється постійним зростанням рівня професійності розкрадачів, підвищенням їх злочинної майстерності тощо. Цілком слушно на цій обставині акцентує увагу В. З. Багинський: «Докорінні перетворення у сфері економіки, реформування власності та низка інших причин соціально-правового характеру призвели до істотних змін у стані, структурі та динаміці злочинних посягань на відносини власності. Це призвело до того, що багато положень розроблених та опрацьованих раніше методик розслідування розкрадань застаріли та фактично не можуть бути застосовані тепер на практиці»³⁷³.

І. В. Віноградов, Г. І. Кочаров і М. О. Селіванов вважають, що діяльність експерта суттєво відрізняється від діяльності спеціаліста тим, що експерт є особливою процесуальною фігурою, а завданням експертизи є аналіз певних даних з метою встановлення нових фактів, що мають значення для досудового розслідування справи. Крім того, висновок експерта має доказове значення³⁷⁴.

---

³⁷² Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2006. С. 44.

³⁷³ Багинський В. З. Основні питання методики розслідування розкрадань (ст.ст. 84, 861 КК України), які відбуваються в умовах економічних перетворень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 1999. С. 1.

³⁷⁴ Віноградов И. В., Кочаров Г. И., Селиванов Н. А. Экспертизы на предварительном следствии : справоч. Пособие. Київ : Госюриздат, 1959. С. 10–15.

Розпочинаючи розгляд особливостей проведення слідчих (розшукових) дій в контексті досліджуваних злочинів, варто вказати, що при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, діяльність слідчого являє собою специфічну форму пізнання минулого (ретроспективний метод), особливості якої визначаються та обумовлюються метою такого пізнання, нормативною регламентацією процесу розслідування, засобами та методами пошуку, збирання та фіксації відомостей про злочинну діяльність з урахуванням тих унікальних і специфічних умов, які притаманні функціонуванню різних підприємств.

О. О. Закатов та В. О. Іванов проводять розмежування діяльності експерта і спеціаліста за метою застосування їх спеціальних знань. Спеціаліст дає консультації, допомагає слідчому виявити, закріпити, оглянути і попередньо дослідити сліди злочину й інші речові докази, а також застосовувати науково-технічні засоби. Метою експертизи, на їх думку, є отримання науково-обґрунтованого висновку за результатами проведення експертом спеціальних досліджень, що має доказову силу. Далі вони зазначають, що проведення експертизи є самостійною процесуальною дією, а використання допомоги спеціаліста носить допоміжний характер. Різний і процесуальний характер призначення експертизи та залучення спеціаліста³⁷⁵ [.

І. Л. Петрухін вважає, що спеціаліста слід відносити до специфічної групи свідків, бо він є освіченою особою, яка бере участь у проведенні слідчих дій, сприймає обставини, які мають значення для справи, на підставі спеціальних знань у науці, техніці, ремеслі, мистецтві за дорученням слідчого, але за непроцесуальною формою, яка встановлена для судової експертизи³⁷⁶.

Так, згідно з ч. 1 ст. 71 КПК України спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового

---

³⁷⁵ Закатов А. А., Іванов В. А. О повышении роли специалистов в расследовании преступлений. *Правовые и организационные вопросы предварительного расследования* : труды ВСШ МВД . 1977. Вып. 17. С. 80–82.

³⁷⁶ Петрухин И. Л. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. Київ : Юрид. лит., 1964. С. 57.

розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок³⁷⁷.

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи, і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ч. 1 ст. 69 КПК України)³⁷⁸.

Допомога спеціаліста потрібна для дослідження слідів, ознак, доступних безпосередньому спостереженню; він діє під прямим керівництвом слідчого; результат його діяльності не є самостійним джерелом доказів, а фіксується в процесуальному акті, складеному слідчим або приєднаний ним до справи – це головні відмінності спеціаліста від експерта³⁷⁹.

Участь спеціаліста й експерта в кримінальному процесі має багато спільного, зокрема, те, що вони залучаються за необхідності використання їх спеціальних знань. Але знання та навички спеціаліста використовуються лише для надання допомоги слідчому в безпосередньому виявленні, закріпленні та вилученні доказів, у проведенні судових дій і дослідженні доказів у суді, у застосуванні технічних засобів під час проведення слідчих (розшукових) і судових дій. Він може давати пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають під час провадження слідчих (розшукових) дій або під час судового слідства, що зазначено в ч. 2 ст. 71 КПК України. Результати його діяльності відображаються в протоколі слідчої (розшукової) дії та в протоколі судового засідання, а також у додатках до них у вигляді складених планів, схем, діаграм, графіків, виготовлених ним дактилокарт, зліпків, фотознімків, фонограм, кіно- та відеофільмів тощо. Проведення ж експертизи за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду – це самостійна діяльність експерта. Він має справу з уже зібраними доказами,

---

³⁷⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

³⁷⁸ Там само.

³⁷⁹ Надгорний Г. М. Проблема розмежування функцій експерта і спеціаліста // Державно-правова реформа в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (листопад 1997 р.). Київ : [б. в.], 1997. С. 318–321.

досліджуючи які, встановлює нові фактичні дані і складає висновок, який є докладним описом проведених експертом досліджень і зроблених за їх результатами висновками, обґрунтованими відповідями на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України)³⁸⁰.

Основна ж мета залучення спеціаліста – розширити практичні можливості слідчого, прокурора у виявленні, вилученні і фіксації доказів під час провадження слідчих (розшукових) дій для встановлення істини у кримінальному провадженні³⁸¹.

У процесі досудового розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, слідчим обов'язково призначаються судові експертизи. Судовою експертизою визнається дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини кримінального провадження, що знаходиться у розпорядженні органу досудового розслідування чи суду³⁸².

Різноманітність слідів, які виявляються під час розслідування вбивств, учинених у стані сильного душевного хвилювання, дозволяє говорити про потенційну можливість під час такого кримінального провадження проводити всі основні види експертиз: криміналістичні, судово-медичні, хімічні, комплексні судові психолого-психіатричні й інші. Так, під час узагальнення слідчо-судової практики у кримінальних справах (провадженнях) про умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання було встановлено, що слідчими призначалися ряд експертних досліджень, серед яких: судово-медична (100 %); судово-дактилоскопічна (65,2 %); судова трасологічна (46,9 %); судова медико-криміналістична (37,8 %); судова імунологічна (34,8 %); судова цитологічна (34,8 %); судова експертиза холодної зброї (30,3 %); судова балістична (4,5 %); судово-психологічна експертиза (6,1 %); комплексна психолого-психіатрична

---

³⁸⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

³⁸¹ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 150.

³⁸² Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

експертиза (93,9 %); судова наркологічна (22,7 %); судова біологічна (4,5 %), судова фізико-хімічна (3,0 %) ³⁸³.

Отже, судова балістична експертиза призначатиметься слідчим з метою вирішення питань ідентифікаційного та діагностичного характеру. Наприклад, для встановлення конкретного екземпляра зброї, з якого було здійснено постріл; для дослідження стріляних куль, гільз, слідів пострілу. Із застосуванням знань експерта-медика та криміналіста є можливість встановити, чи є ушкодження на трупі вогнепальним, і встановити відстань, напрям і вид зброї, з якої було вчинено постріл. Для цього слідчий призначатиме медико-криміналістичну експертизу.

Основним завданням експертизи холодної зброї є встановлення належності до холодної зброї ножів, кинджалів, кастетів і схожих за призначенням предметів, вилучених слідчим під час досудового розслідування. Крім того, експертизою може вирішуватися питання про спосіб виготовлення зазначених предметів, зокрема, чи використовувалося для їх виготовлення заводське обладнання.

Під час призначення судової трасологічної експертизи є можливість ідентифікації або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами-відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; діагностика (установлення властивостей, станів) об'єктів; ситуалогічні завдання (установлення механізму слідоутворення тощо). Трасологічною експертизою можна також установлювати факти, які належать до просторових, функціональних, структурних, динамічних і деяких інших характеристик процесу слідоутворення, а також особливостей слідоутворювальних об'єктів. Окрім цього, трасологічною експертизою у комплексі інших галузей можуть вирішуватися питання щодо дослідження нашарувань на одязі (взутті) – ґрунту, плям зелені, фарби, паливно-мастильних матеріалів тощо ³⁸⁴.

Також, у разі виявлення під час розслідування слідів біологічного походження, слідчий призначатиме біологічну експертизу, основними завданнями якої є: установлення належності об'єктів тваринного та рослинного походження до конкретного біологічного роду чи виду, а також виявлення мікрооб'єктів

---

³⁸³ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 150.

³⁸⁴ Там само. С. 155.

зазначеного походження в будь-якій масі або на предметах обстановки місця події; установлення спільної родової (групової) належності декількох порівнюваних об'єктів; установлення належності об'єктів біологічного походження до одного цілого; визначення біологічних характеристик стану об'єкта; установлення належності об'єктів рослинного походження до наркотичних засобів тощо.

Основним завданням дактилоскопічної експертизи є ідентифікація особи за слідами її рук, які залишені на місці події. Якщо версія про особу, що залишила слід, ще не висунута, а також якщо слідчий вважає за потрібне встановити, чи є на предметах обстановки місця події невидимі або слабовидимі сліди, перед експертом може постати питання про наявність такого роду слідів і їх придатність для ідентифікації особи. Експертиза слідів рук вирішує і низку неідентифікаційних завдань, пов'язаних з визначенням механізму слідоутворення, особливостями будови руки, яка залишила слід, деякими іншими характеристиками слідоутворювального об'єкта.

Якщо під час розслідування будуть виявлені сліди ніг людини або взуття з метою визначення особливостей пересування людини, розміру взуття, зросту людини, а також для ідентифікації людини за слідами босих ніг, шкарпеток, панчіх, взуття, слідчими буде призначатися експертиза слідів ніг людини та взуття³⁸⁵.

У процесі проведення експертизи механічних пошкоджень одягу встановлюються характер пошкоджень і механізм їх утворення, вирішуються питання, пов'язані з ідентифікацією (ототожненням) знаряддя за пошкодженнями, що є на цьому одязі, тощо. При виявленні на одязі слідів біологічного походження чи хімічних сполук слідчим можуть призначатися щодо одягу судово-хімічні, судово-біологічні, судово-медичні й інші експертизи. Слід зазначити, що дослідження пошкоджень одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень людині, належить до компетенції судово-медичної експертизи.

Під час призначення слідчим експертизи матеріалів, речовин і виробів є можливість виявлення на предметах обстановки місця події (предметах-носіях) мікрочастинок або мікрослідів певних матеріалів і речовин (частинок фарби, слідів паливно-мастильних матеріалів, слідів металізації, мікрОВОЛОКОН, частинок наркотичних засобів тощо), а також визначення роду (виду) матеріалів і речовин за класифікаціями, що існують у науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом,

---

³⁸⁵ Там само.

фізичними властивостями, призначенням тощо); установлення спільної родової (групової) належності матеріалів і речовин; установлення походження матеріалів і речовин з певного джерела.

Якщо під час проведення слідчого огляду будуть вилучені сліди транспортних засобів, слідчим призначатиметься однойменна експертиза, основними завданнями якої є ідентифікація (ототожнення) конкретної одиниці транспортного засобу за частинами та слідами, що залишені його частинами; діагностика (установлення властивостей та стану об'єктів) та ситуаційні завдання (установлення механізму слідоутворення, механізму взаємодії транспортного засобу з іншими об'єктами). Сліди транспортних засобів містять значний обсяг інформації, яка може бути використана для встановлення виду (типу), марки транспортного засобу, напрямку його руху тощо³⁸⁶.

Також слід зазначити, що під час розслідування досліджуваного нами виду кримінального правопорушення, слідчим обов'язково буде призначена судова експертиза для встановлення причин смерті (п. 1 ч. 2 ст. 242 КПК України); для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень (п. 2 ч. 2 ст. 242 КПК України); для визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо осудності, обмеженої осудності (п. 3 ч. 2 ст. 242 КПК України); а також для визначення розміру шкоди немайнового характеру, заподіяної кримінальним правопорушенням (п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України)³⁸⁷.

Обов'язковим є призначення під час розслідування умисних вбивств, учинених у стані сильного душевного хвилювання, судово-медичної експертизи трупа, проведення якої дасть нам відповіді на запитання про: а) наявність на трупі тілесних ушкоджень, ступінь їх тяжкості та локалізацію; б) у результаті якого виду травматичної дії (предмета) могли утворитися виявлені ушкодження; в) які ушкодження завдані за життя, які після смерті; г) як давно настала смерть, чи змінювалося розташування трупа після смерті й інші. Судово-медична експертиза також призначатиметься слідчим у разі виявлення під час освідування на тілі особи, що підозрюється у вчиненні умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, тілесних ушкоджень з метою визначення їх ступеня тяжкості, механізму утворення та давності їх спричинення.

---

³⁸⁶ Там само. С. 165.

³⁸⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Участь спеціалістів різного фаху під час проведення огляду місця події є необхідним і важливим фактором для досягнення мети його проведення, оскільки вагомим потенційним джерелом інформації про вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, є місце події, яке містить більш-менш повне відображення події злочину (сліди злочинця, потерпілого, речові докази). Аналіз місця події дає змогу моделювати механізм злочину й обставини його вчинення.

Під час розслідування вбивств у стані сильного душевного хвилювання, обстановка місця події нерідко має ускладнений характер, що може бути пов'язано і з подіями на цьому місці, які передували вбивству, і з діями злочинця чи інших осіб, які відбувалися після вчинення злочину (знищення слідів злочину, нашарування наступних змін, інсценування обставин іншої події тощо)³⁸⁸.

Так, широкі можливості використання своїх знань під час огляду місця події має спеціаліст-криміналіст. Виділяють основні напрямки такого використання:

1) дослідження матеріально-фіксованих слідів-відображень: а) слідів людини (рук, ніг, взуття, зубів тощо) – дає змогу висувати версії щодо ознак учасників події (їх статі, віку, зросту, ваги, особливостей ходи, стану здоров'я, специфічних прикмет та інших індивідуальних характеристик, їх поведінки на місці події); б) слідів знарядь, інструментів, холодної зброї – допомагає зробити попередні висновки про застосовані предмети й інструменти, механізм їх дії на об'єкт (перешкоду, жертву), напрямок їх руху, спосіб застосування; одержати певні орієнтовні дані про особу вбивці (його професію, вік, стать, зріст, комплекцію, фізичну силу, навички, наявність певного досвіду тощо); в) слідів транспортних засобів – надає інформацію, яка допоможе визначити вид, марку, модель автомобіля чи іншого транспортного засобу, його індивідуальні особливості; механізм події, напрям руху, можливості утворення ушкоджень, наявних на тілі потерпілого; г) слідів контактної взаємодії інших матеріальних об'єктів і тварин, що дозволяє з'ясувати механізм їх взаємодії, діагностувати напрямок, силу впливу, відтворити розвиток події в цілому;

2) дослідження слідів застосування вогнепальної зброї – надає можливість попередньо сформулювати припущення про напрямок,

---

³⁸⁸ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 167.

дистанцію пострілу, механізм злочину й місце розташування особи, яка стріляла, послідовність пострілів, ознаки застосованої зброї;

3) дослідження вузлів і петель – дає змогу діагностувати професійні навички їх виконавця, пов'язані із заняттям спортом, бойовою справою, видом трудової діяльності: морською, рибальською, будівельною, пожежною, монтажною, ткацькою справою, хірургічною практикою, кріпленням струн на музичних інструментах та ін.;

4) дослідження зовнішніх ознак слідів крові – дозволить попередньо визначити умови та механізм їх утворення, механізм самої події, що відбулась³⁸⁹.

Обов'язковим учасником огляду місця події під час розслідування умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання є фахівець у галузі судової медицини. За допомогою його знань ми можемо отримати відповіді про місце, час, наявність і локалізацію ушкоджень, спосіб і механізм їх утворення, а також про інші сліди на трупі та навколишній обстановці.

Якщо на трупі наявні гнилісні зміни, чи у випадку виявлення спотворених або скелетованих тіл жертв, коли встановлення їх ідентифікаційних ознак на місці події значно ускладнене або неможливе, до участі в проведенні зазначеної слідчої дії поряд із судовим медиком необхідно залучати спеціаліста у галузі медичної криміналістики – медика-криміналіста. Зусилля цього спеціаліста під час огляду трупа, його одягу та речей мають бути спрямовані на виявлення інформації про загиблого та висування версії про його особу. Крім указаних завдань, медик-криміналіст на місці події проводить: дактископіювання та виконує пізнавальну фотозйомку невпізнаних трупів; надає допомогу слідчому в заповненні впізнавальної картки на невпізнаний труп; організовує збір і підготовку необхідних матеріалів для скерування на дослідження черепа трупа з метою встановлення його вигляду при житті. Ця робота виконується відповідно до загальних правил огляду трупа на місці його виявлення³⁹⁰.

---

³⁸⁹ Алексейчук В. И. Экспресс-анализ на месте происшествия при расследовании убийств // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 квіт. 2004 р.). Київ – Харків : Юрінком Інтер, 2004. С. 247.

³⁹⁰ Миронов А. И. Осмотр места происшествия по делам об убийствах : учеб.-метод. пособ. Київ : МВД Науч.-исслед. ин-т, 1958. С. 21.

Наступним представником слідчо-оперативної групи повинен бути кінолог із собакою. Залучення такого спеціаліста для пошуку запахових слідів, що пов'язані з подією злочину, надає суттєву допомогу при розслідуванні злочину. Завдяки пошуковій собаці ефективність огляду збільшується у рази.

Залежно від ситуації може виникнути потреба в залученні інших фахівців з різноманітних галузей, зокрема: комп'ютерної, автомобільної чи вибухової техніки, хімії, фізики чи балістики.

Важливе місце в системі використання серед галузей спеціальних знань, які використовуються під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, належить групі спеціальних психологічних знань³⁹¹.

Використання психологічних знань необхідне не лише для правильної кваліфікації злочину, а й для висування та перевірки обґрунтованих слідчих версій, підвищення ефективності тактики проведення слідчих та оперативно-розшукових дій і методичних рекомендацій, встановлення конкретних причин та умов, що сприяли вчиненню цього правопорушення³⁹².

Особливу роль у використанні спеціальних психологічних знань під час розслідування займає призначення та проведення експертиз. Так, після повідомлення особі про підозру в рамках розслідування кримінального провадження про вчинення умисного вбивства необхідно встановити факт наявності або відсутності стану сильного душевного хвилювання у підозрюваного під час вчинення злочину, оскільки вітчизняним законодавством передбачено особливий привілейований склад умисного вбивства (ст. 116 КК України) та пов'язане з цим пом'якшення кримінальної відповідальності. При цьому важливо зазначити, що слідчий не володіє достатніми знаннями для вирішення ідентифікаційних, діагностичних, ситуаційних питань, пов'язаних із визначенням ймовірності існування фізіологічного афекту у суб'єкта злочину в момент заподіяння смерті іншій людині, встановленням факту раптовості виникнення такого стану внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання

---

³⁹¹ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 168.

³⁹² Сорокотягин І. Н., Глазырин Ф. В., Евдокимов Н. С. Использование специальных познаний при расследовании преступлений : учеб. пособ. / отв. ред. Ф. В. Глазырин. СвердловскКіїв : Ур ГУ, 1978. С. 11.

або тяжкої образи з боку потерпілого. Тому виникає потреба у ході досудового розслідування залучати осіб, які володіють відповідними психологічними та психіатричними знаннями, можуть провести необхідні експертні дослідження та дати кваліфіковані висновки. З огляду на вагоме значення комплексного використання спеціальних психолого-психіатричних знань для процесу доказування, а також враховуючи дискусійний характер обговорення у науковій літературі та проблемність застосування відповідних норм у слідчій практиці, очевидно є актуальність і важливість наукового дослідження окресленої тематики³⁹³.

Під час розслідування умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання слідчими призначаються комплексні судові психолого-психіатричні експертизи.

У ході КСППЕ експерти-психіатри, враховуючи виявлені психічні патології обстежуваного, здійснюють диференціальну діагностику на предмет виявлення патологічного афекту; експерти-психологи на підставі дослідження психічного статусу підекспертного (темпераменту, характеру тощо), встановлення обставин, що впливають на виникнення сильної емоції, даних про їх зовнішні прояви та динаміку перебігу, визначення особливостей поведінки і представлених наявних речових доказів, роблять висновок про те, чи переживала досліджувана особа афект, який саме та якого рівня. У загальному висновку констатується наявність чи відсутність фізіологічного афекту³⁹⁴.

Важливо зазначити, що у науковій літературі не існує єдиного підходу до визначення предмета дослідження КСППЕ. Слушною є думка Т. М. Приходько, яка вважає, що вирішення експертних питань психологічного змісту щодо осіб із патологією психіки не може бути в межах компетенції судово-психіатричної експертизи, оскільки остання апелює до застосування спеціальних медичних, а не психологічних знань. Тому наукове вирішення цих питань може бути забезпечено

---

³⁹³ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 168.

³⁹⁴ Шляхов А. Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. Київ : Юрид. лит., 1979. С. 120.

тільки розвитком і застосуванням «межової» галузі науки – патопсихології³⁹⁵.

Водночас деякі вчені пропонують розглядати КСППЕ не просто як ситуативне поєднання відповідних галузей знань для становлення фактів, які мають значення для кримінального провадження, а як окремий напрямок наукової та експертної діяльності, який методично забезпечується психіатрією, психологією та судовою експертологією і базується на положеннях чинного законодавства. Таку позицію обґрунтовує В. Я. Марчак, звужуючи при цьому предмет КСППЕ до кола психіатричних питань, тобто встановлення в особи психічного розладу та визначення його впливу на можливість особи усвідомлювати свої дії та керувати ними під час вчинення злочину. Об'єктами КСППЕ, за словами вченого, є підозрювані, обвинувачені та підсудні, щодо яких у слідства та суду виникли сумніви про їх осудність; матеріали досудового розслідування, медична документація, аудіовізуальні матеріали та інша інформація про психічний стан особи, щодо якої проводиться експертиза³⁹⁶.

У контексті пошуку шляхів оптимізації діяльності органів досудового розслідування важливо розглянути й криміналістичні організаційно-тактичні аспекти призначення КСППЕ, зокрема, з'ясувати особливості етапу підготовки матеріалів кримінального провадження для прийняття відповідного процесуального рішення. Слідчі повинні знати, що і в якому обсязі скеровується експертам для дослідження, дотримуватися певного алгоритму дій щодо збирання та фіксації даних, які характеризують психічний стан особи у період злочинної діяльності. Експерти, своєю чергою, повинні знати, що має бути в наданих матеріалах для подальшого забезпечення повноти експертного дослідження, можливості доказового обґрунтування експертних висновків³⁹⁷.

Організаційно-тактичне забезпечення КСППЕ набуває особливого значення під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, оскільки

---

³⁹⁵ Приходько Т. М. Проблеми зменшеної осудності у кримінальному праві. Одеса : Маяк, 1998. С. 17.

³⁹⁶ Балугина Т. С. Проблема следственных ситуаций в криминалистической литературе. *Правоведение*. 1983. № 1. С. 78–82.

³⁹⁷ Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту. Київ : Правник, 1997. С. 30.

призначенню експертизи передусе проведення інших слідчих (розшукових) дій за участю підозрюваного, стосовно якого, власне, й повинні залучатися судові експерти у галузі психологічних і психіатричних знань. При виникненні таких слідчих ситуацій видається доцільною тактична рекомендація, яка полягає у застосуванні відеофіксації слідчих (розшукових) дій, що проводяться за участю підозрюваного (їдеться, передусім, про допит, освідування, слідчий експеримент), оскільки в подальшому під час перегляду відеозаписів, які долучаються до матеріалів кримінального провадження у вигляді додатків до відповідних протоколів, експерти зможуть більш об'єктивно здійснити аналіз поведінки підекспертного, дослідити його рухи, міміку та жестикуляцію, визначити ймовірність симуляції психічних чи психологічних розладів тощо. На цьому ґрунті суб'єкти КСППЕ повинні сформулювати обґрунтовані висновки, у яких, крім стану осудності, факту фізіологічного афекту, повинні бути встановлені або спростовані причинно-наслідкові зв'язки емоційних реакцій підозрюваного з протиправними чи аморальними діями потерпілого, адже саме їх констатація дозволить суду зробити висновок про вчинення вбивства в стані сильного душевного хвилювання. Для вирішення експертам КСППЕ можуть бути поставлені такі основні питання³⁹⁸:

1. Чи страждав підозрюваний на будь-яке психічне захворювання на момент вчинення кримінального правопорушення? Чи знаходився він у будь-якому емоційному чи афективному стані? Якщо так, то які психологічні причини зумовили настання такого стану, у якій формі протікав афект та чи міг такий стан бути помітним для оточуючих?

2. Якою мірою встановлені дії потерпілого могли вплинути на психічний стан підозрюваного та якою мірою вони стали причиною його наступної поведінки?

3. Чи міг у підозрюваного (обвинуваченого) виникнути стан сильного душевного хвилювання під впливом протизаконного насильства, систематичного знуцання або тяжкої образи, заподіяних потерпілим третім особам?

---

³⁹⁸ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 169.

4. Чи міг підозрюваний під час вчинення злочину усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними? Чи проявлявся в нього тимчасовий розлад психічної діяльності?

5. Чи страждає підозрюваний психічним захворюванням на цей час? Якщо страждає психічними захворюваннями, то чи потребує примусового медичного лікування?

6. Чи міг підозрюваний, перебуваючи у стані сп'яніння на момент вчинення кримінального правопорушення, усвідомлювати свої дії та керувати ними (якщо у підозрюваного встановлено стан сп'яніння на момент вчинення злочину)?

7. Якими є індивідуально-психологічні особливості підозрюваного? Чи впливали ці особливості на його поведінку під час вчинення кримінального правопорушення і наскільки суттєво?

8. Чи має підозрюваний індивідуально-психологічні особливості, що суттєво вплинули на характер його показань у кримінальному провадженні (якщо підозрюваний визнавав свою вину у вчиненому, а після цього не визнає)?

9. Чи спроможний підозрюваний з урахуванням його вікових особливостей, емоційного стану, індивідуально-психологічних властивостей, рівня розумового розвитку та умов мікросоціального середовища усвідомлювати реальний зміст власних дій та повною мірою свідомо керувати ними та передбачати їх наслідки?

10. Чи здатний підозрюваний з урахуванням його емоційного стану, індивідуально-психологічних особливостей та рівня розумового розвитку правильно сприймати обставини, що мають значення для кримінального провадження і давати по них відповідні показання?

Якщо в процесі проведення слідчих (розшукових) дій за участю підозрюваного використовувалася відеозйомка, то для вирішення КСППЕ слід поставити додаткові питання³⁹⁹:

1. Які психологічні особливості має процес відтворення підозрюваною особою обстановки та обставин подій під час проведення (вказати дату) за її участю слідчої (розшукової) дії (вказати, якої саме) (за матеріалами відеозапису зазначеної слідчої (розшукової) дії)?

2. Яка психологічна характеристика комунікативної діяльності підозрюваної особи у процесі відтворення нею подій (вказати, яких саме) під час проведення (вказати дату) за її участю слідчої

---

³⁹⁹ Там само. С. 170.

(розшукової) дії (вказати, якої саме) (за матеріалами відеозапису зазначеної слідчої (розшукової) дії)?

3. Чи наявні у поведінці підозрюваної особи психологічні особливості, притаманні самостійному (несамостійному) відтворенню нею певних подій під час проведення (вказати дату) за її участю слідчої (розшукової) дії (вказати, якої саме) (за матеріалами відеозапису зазначеної слідчої (розшукової) дії)?

4. Чи є у відеозаписі слідчої (розшукової) дії (вказати, якої саме) проведеної (вказати дату) за участю підозрюваної особи ознаки здійснення на неї психологічного впливу з боку інших осіб, які брали участь у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії?

Отже, компетенцією експерта-психіатра є оцінка психічного здоров'я особи, діагностика психічних розладів і хворобливих станів, а компетенцією експерта-психолога є аналіз індивідуально-психологічних особливостей підекспертного, дослідження періоду психоемоційної напруги, якщо такий передував виникненню афективного стану

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, проводять: судово-медичну, судово-дактилоскопічну, судову трасологічну, судову медико-криміналістичну, судову імунологічну, судову цитологічну, судову експертизу холодної зброї, судову балістичну, судово-психологічну експертизу, комплексну психолого-психіатричну експертизу, судову наркологічну, судову біологічну, судову фізико-хімічну. Завдання окремих судових експертиз пов'язані між собою, а тому від правильності їх проведення, від повноти і грамотності поставлених на розсуд експерта питань залежить якість висновку.

Висновки до розділу 3

Запропоновано під час висвітлення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, виокремлювати вербальні (допити, освідування, пред'явлення для впізнання) та невербальні (слідчий огляд, огляд речей і документів, обшук, тимчасове вилучення майна, слідчий експеримент) дії.

Визначено, що одним із основних засобів збирання доказів під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є допит потерпілого та свідків.

Обгрунтовано, що під час допиту підозрюваного в умисних тяжких тілесних ушкодженнях, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, можна виділити такі типові запитання: «Чи страждаєте Ви на будь-яке психічне чи фізичне захворювання?», «Чи зверталися коли-небудь до лікаря психіатра чи нарколога?», «Чи вживали Ви незадовго, під час або після вчинення злочину, алкоголь, наркотичні засоби чи психотропні речовини?», «Що відбувалося в день учинення кримінального правопорушення до настання кримінальної події?», «Що передувало кримінальному правопорушенню?», «Чи відбувалося систематичне знущання, протиправне насильство чи тяжка образа з боку потерпілого?», «Якщо так, то в чому це полягало?» тощо.

Доведено, що під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, слідчий експеримент є добровільною слідчою (розшуковою) дією, яка повинна проводитися з підозрюваним та за наявності свідків, окремо зі всіма свідками, які стали очевидцями цього кримінального правопорушення. Отже, метою проведення слідчого експерименту з підозрюваним є перевірка можливості в певних умовах вчинити певні дії за певний проміжок часу та перевірка настання наслідку у вигляді заподіяння смерті особі, а також важливим у цьому досліді є встановлення причин, що сприяли вчиненню злочину.

Визначено, що доцільність проведення слідчого експерименту в ході розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є беззаперечною, що обумовлено характером скоєння кримінального правопорушення.

Встановлено, що слідчий експеримент у кримінальному провадженні про умисні тяжкі тілесні ушкодження, заподіяні у стані сильного душевного хвилювання, допомагає встановити послідовність дій, що будуть демонструватися; опір, який чинила жертва; характер дій потерпілого та підозрюваного; ушкодження, які могла заподіяти жертва підозрюваному; місце, де знаходилися знаряддя вчинення злочину та ін.

Констатовано, що під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, виникає необхідність використання спеціальних знань у вигляді залучення експерта для забезпечення ефективності, всебічності та достовірності.

Строк І. А., Южно О. О.

Основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

Охарактеризовано, що під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, може виникнути потреба у призначенні значної кількості судових експертиз, оскільки чимало слідів залишається як на місці події та одязі потерпілого, знаряддях (тілесні ушкодження, пошкодження одягу, нашарування крові на предметах тощо), так і на території, де відбулося кримінальне правопорушення (сліди ніг, знаряддя злочину).

Встановлено, що при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, проводять: судово-медичну, дактилоскопічну, трасологічну, медико-криміналістичну, судову експертизу холодної зброї, балістичну, судово-психологічну, судову наркологічну експертизи. Завдання окремих судових експертиз пов'язані між собою, а тому від правильності їх проведення, від повноти і грамотності поставлених на розсуд експерта питань залежить якість висновку.

Висновки

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі, що виявляється в розробленні основ методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. В результаті проведеного наукового дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Підкреслено, що криміналістична характеристика умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є науковою категорією, що має важливе теоретичне значення для побудови методики розслідування цього виду злочинів та практичне значення для процесу розслідування окремого злочину, оскільки дозволяє сформувати типові версії вчиненого та визначити шляхи і способи їх перевірки.

Встановлено, що зміст криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, становить сукупність типових відомостей про спосіб вчинення злочину, сліди умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, особу потерпілого та особу злочинця, обстановку. Кожен із вказаних елементів тісно пов'язаний з іншими та детермінує їх.

2. Доведено, що обстановка умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, охоплює конкретні об'єктивно-предметні умови, що передусім виявляються у специфічній поведінці потерпілого – протизаконному насильстві, систематичному знущанні чи тяжкій образі. Обставини місця та часу вчинення злочину індивідуалізують його та дають підстави висувати версії щодо особи злочинця, потенційних свідків події тощо.

Аргументовано, що обстановка вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, становить систему просторово-часових характеристик

місця події, яка використана злочинцем, наявність на місці події носіїв матеріальної та ідеальної інформації.

Наголошено, що обстановка умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання з її просторовими та часовими характеристиками – це той елемент криміналістичної характеристики, який на практиці переважно виникає ситуативно та не обирається й не готується заздалегідь, проте має важливе значення для розслідування злочину.

3. Під способом вчинення злочину, передбаченого ст. 123 КК України, пропонується розуміти систему умисних дій із вчинення злочину, спрямованого на заподіяння сильного фізичного болю чи морального страждання шляхом насильства. Аналіз об'єктивних і суб'єктивних факторів злочинної діяльності, спрямованої на здійснення умисних тяжких тілесних ушкоджень, дає підстави запропонувати класифікацію типових способів їх вчинення на таких підставах: за метою; за мотивом; за методами впливу та формою діяльності; залежно від суб'єкта безпосереднього впливу на злочинця (тяжка образа з боку потерпілого тощо); за часом настання наслідків.

Наголошено, що характеристика способів вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, включає в себе відомості про місце та роль цих діянь у системі протиправної діяльності, а також відомості про способи їх безпосереднього вчинення та приховування.

Слідова картина умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, охоплює сукупність матеріальних та ідеальних слідів, які можна згрупувати в такі комплекси: сліди на місці вчинення злочину та поза місцем його вчинення; сліди на знаряддях вчинення злочину; сліди на тілі злочинця та потерпілого.

Визначено, що слідова картина умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, – це сукупність відомостей про типові ознаки обстановки вчинення злочину, зокрема місце, час і умови, та сліди злочину.

4. Акцентовано увагу на тому, що відомості про особу злочинця і особу потерпілого дозволяють за умов дефіциту вихідної інформації про обставини вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, поперше, висунути версії стосовно особи злочинця та мотивів вчинення

кримінального правопорушення; по-друге, визначити шляхи і засоби перевірки цих версій і по-третє, визначити спрямування ходу розслідування в цілому.

Виокремлено морально-психологічні риси особи злочинця та потерпілого. Підкреслено, що злочинець та потерпілий зазвичай бувають знайомі або між ними існують соціально-побутові зв'язки. Встановлено, що особа потерпілого обирається злочинцем з урахуванням конкретної обстановки.

Аналіз результатів емпіричного дослідження дозволяє подати узагальнену характеристику особи злочинця, що вчинив умисні тяжкі тілесні ушкодження у стані сильного душевного хвилювання. Здебільшого це чоловік (87 %) в активному працездатному віці від 30 до 50 років (майже 49 %), що має повну загальну середню освіту (44 %), не має, як правило, судимості та прямо чи опосередковано знайомий з потерпілою особою (75 %).

5. Констатовано, що джерелами інформації про вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання бувають заяви потерпілих; повідомлення близьких родичів; повідомлення з медичних установ; повідомлення зі ЗМІ; а також безпосереднє виявлення ознак злочину слідчим та оперативним працівником під час іншого кримінального провадження тощо.

Обґрунтовано, що при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, слідчому необхідно встановлювати такі обставини: чи відбулося заподіяння тілесного ушкодження; час і місце вчинення злочину; яке тілесне ушкодження заподіяне, чи не було воно небезпечним для життя у момент завдання; спосіб заподіяння ушкодження; зброя, яким було заподіяне ушкодження; чи не скоєно діяння в стані необхідної оборони або крайньої необхідності; чи не заподіяне тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони; чи не відбувалися систематичне завдання побоїв або інші насильницькі дії, що носять характер мордування або катування.

6. Наголошується, що процес досудового розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, обумовлений слідчою ситуацією, від якої залежить перелік основних тактичних завдань та шляхи і засоби їх виконання, тобто комплекси слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Виокремлено, що типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є такі: кримінальне провадження розпочато за заявою потерпілої особи про вчинення щодо неї тілесних ушкоджень відомою їй особою; кримінальне провадження розпочато за заявою потерпілої особи про вчинення щодо неї тілесних ушкоджень незнайомою особою, яка не затримана; кримінальне провадження розпочато за повідомленням медичних установ про доставлення особи з тілесними ушкодженнями кримінального характеру.

Висвітлено особливості розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, на початковому етапі з урахуванням характерних для нього слідчих ситуацій і тактичних завдань, що підлягають вирішенню на кожному із етапів досудового розслідування.

7. Запропоновано виокремити слідчі ситуації наступного етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, залежно від джерела й обсягу інформації, яка перебуває у слідчого; займаної позиції учасників кримінального провадження (зокрема, підозрюваного). Відповідно до цього визначені типові алгоритми дій слідчого.

З'ясовано, що на подальшому етапі розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, типові слідчі ситуації доцільно визначити залежно від позиції підозрюваного: підозрюваний визнає свою вину в повному обсязі; підозрюваний визнає свою вину частково; підозрюваний не визнає своєї вини у вчиненні злочину.

Розкрито, що відповідно до кожної слідчої ситуації обирається певний алгоритм дій слідчого й тактичні операції («збирання первинної інформації», «встановлення очевидців», «встановлення особи, яка вчинила злочин», «встановлення потерпілого», «перевірка зв'язків потерпілого», «розшук злочинця», «затримання злочинця», «вивчення особи підозрюваного»). Їх проведення на практиці здійснюється найчастіше.

8. Констатовано, що особливості огляду місця події умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, обумовлені специфікою слідчих ситуацій та характером предмета огляду (громадські місця, частина місцевості, подвір'я тощо).

Встановлено, що основними завданнями огляду місця події під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є вивчення та фіксація обстановки місця події з метою встановлення характеру і механізму події; виявлення та вилучення слідів злочину; виявлення ознак, які характеризують осіб, які брали участь у вчиненні злочину; виявлення ознак, які характеризують особу потерпілого; одержання вихідної інформації для встановлення напрямів розслідування.

Підкреслено, що тактика проведення огляду місця події умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання визначається такими обставинами: видом злочину та способом його вчинення, видом об'єктів, що підлягають огляду, залишеними слідами, а також слідчими ситуаціями, що склалися.

Наголошено, що освідування особи (як потерпілого, так і підозрюваного) під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, під час якої може бути з'ясовано, чи є на тілі потерпілого чи підозрюваного особливі прикмети, які саме, їх локалізація; тілесні ушкодження, сліди злочину та їх локалізація; частинки тих чи інших речовин.

9. Запропоновано під час висвітлення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, виокремлювати вербальні (допити, освідування, пред'явлення для впізнання) та невербальні (слідчий огляд, огляд речей і документів, обшук, тимчасове вилучення майна, слідчий експеримент) дії.

Визначено, що одним із основних засобів збирання доказів під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є допит потерпілого та свідків.

Обґрунтовано, що під час допиту підозрюваного в умисних тяжких тілесних ушкодженнях, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, можна виділити такі типові запитання: «Чи страждаєте Ви будь-яким психічним чи фізичним захворюванням?», «Чи зверталися коли-небудь до лікаря психіатра чи нарколога?», «Чи вживали Ви незадовго, під час або після вчинення злочину алкоголь, наркотичні засоби чи психотропні речовини?», «Що відбувалося в

день вчинення кримінального правопорушення до настання кримінальної події?», «Що передувало кримінальному правопорушенню?», «Чи відбувалося систематичне знущання, протиправне насильство чи тяжка образа з боку потерпілого?», «Якщо так, то в чому це полягало?» тощо.

10. Доведено, що під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, слідчий експеримент є добровільною слідчою (розшуковою) дією, яка повинна проводитися з підозрюваним та за наявності свідків, окремо зі всіма свідками, які стали очевидцями цього кримінального правопорушення. Отже, метою проведення слідчого експерименту з підозрюваним є перевірка можливості в певних умовах вчинити певні дії за певний проміжок часу та перевірка настання наслідку у вигляді заподіяння смерті особі, а також важливим у цьому досліді є встановлення причин, що сприяли вчиненню злочину.

Визначено, що доцільність проведення слідчого експерименту в ході розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, є беззаперечною, що обумовлено характером скоєння кримінального правопорушення.

Встановлено, що слідчий експеримент у кримінальному провадженні про умисні тяжкі тілесні ушкодження, заподіяні у стані сильного душевного хвилювання, допомагає встановити: послідовність дій, що будуть демонструватися; опір, який чинила жертва; характер дій потерпілого та підозрюваного; ушкоджень, які могла заподіяти жертва підозрюваному; місце, де знаходилися знаряддя вчинення злочину та ін.

11. Констатовано, що під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, виникає необхідність використання спеціальних знань у вигляді залучення експерта для забезпечення ефективності, всебічності та достовірності.

Охарактеризовано, що під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, може виникнути потреба у призначенні значної кількості судових експертиз, оскільки чимало слідів залишається як на місці події та одязі потерпілого, знаряддях (тілесні ушкодження, пошкодження одягу, нашарування крові на предметах тощо), так і на

Строк І. А., Юхно О. О.
Основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень,
заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

території, де відбулося кримінальне правопорушення (сліди ніг, знаряддя злочину).

Встановлено, що при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, проводять: судово-медичну, дактилоскопічну, трасологічну, медико-криміналістичну, судову експертизу холодної зброї, балістичну, судово-психологічну, судову наркологічну експертизи. Завдання окремих судових експертиз пов'язані між собою, а тому від правильності їх проведення, від повноти і грамотності поставлених на розсуд експерта питань залежить якість висновку.

Список використаних джерел

1. Абдумаджидов Г. А. Проблемы теории, законодательного регулирования и практики расследования преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. К, 1983. 30 с.
2. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Львів, 2008. 19 с.
3. Авраменко О. В., Благути Р. І., Гуцуляк Ю. В. та ін. Слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / за заг. ред. Р. І. Благути, Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
4. Алексейчук В. И. Экспресс-анализ на месте происшествия при расследовании убийств // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 квіт. 2004 р.). Київ – Харків : Юрінком Інтер, 2004. С. 249–251.
5. Андреев О. О., Заяць Д. Д., Колесніков В. В. та ін. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій : навч. посіб. / за заг. ред. Д. Д. Заяця. Харків : ХНУВС, 2010. 192 с.
6. Антонян Ю. М. Криминология. Избранные труды. Київ : Логос, 2004. 448 с.
7. Астапкин Д. И., Астапкина С. М. Криминалистика : учеб. пособие. Київ : ИНФРА-М, 2002. 206 с.
8. Багинський В. З. Основні питання методики розслідування розкрадань (ст.ст. 84, 861 КК України), які відбуваються в умовах економічних перетворень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 1999. 20 с.
9. Баев О. Я. О структуре следственных ситуаций. *Криминалистические и процессуальные проблемы расследования*. 1983. С. 129–135.
10. Баев О. Я. Основы криминалистики : Курс лекций. Киев : Экзамен, 2011. 287 с.
11. Баев О. Я. Проблемы криминалистики и уголовного процесса (статьи разных лет). Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2006. 200 с.
12. Байлов А. В. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного

- хвилювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Харків, 2004. 20 с.
13. Балугина Т. С. Проблема следственных ситуаций в криминалистической литературе. *Правоведение*. 1983. № 1. С. 78–82.
  14. Батюк О. В., Благута Р. І., Гумін О. М. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 324 с.
  15. Бахин В. П. Допрос : лекція. Киев, 1999. 40 с.
  16. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту. Київ : Правник, 1997. 64 с.
  17. Беззубенко М. В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування ухиленнь від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 черв. 2020 р.). Львів : Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 41–44.
  18. Беззубенко М. В. Особливості тактики допиту підозрюваного у злочинах ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *KELM*. 2020. № 5. С. 192–196 (Республіка Польща).
  19. Беззубенко М. В. Особливості тактики допиту свідків у злочинах ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 18–19 січня 2019 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 19–22.
  20. Беззубенко М. В. Теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики ухиленнь від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *Юридична наука*. 2019. № 8. С. 121–127.

21. Беззубенко М. В. Типові способи ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *Юридична наука*. 2019. № 9. С. 187–196.
22. Беззубенко М. В. Час, місце, обстановка та типові сліди ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 144–152.
23. Безлепкин Б. Т. Уголовный процесс России. Общая часть и досудебные стадии (курс лекций). Київ : Изд-во Междунар. ун-та бизнеса и управления, 1998. 320 с.
24. Белкин Р. С. Криминалистика / под ред. А. И. Винберга. К, 1959. 330 с.
25. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. Київ : Мегатрон XXI, 2000. 334 с.
26. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие : в 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Київ : Юристь, 1997. 480 с.
27. Белкин Р. С. Курс криминалистики: частные криминалистические теории. Т. 1–3. Т. 2. КИЇВ : Юристь, 1997. 464 с.
28. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики : в 3. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Київ : Акад. МВД, 1979. 406 с.
29. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. Т. II. Киев, 1998. 410 с.
30. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики : учеб. пособие. Волгоград : ВСШ МВД, 1993. 200 с.
31. Белкин Р. С. Теория и практика следственного эксперимента. Москва : Изд-во ВШ МВД, 1959. 171 с.
32. Белкин Р. С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. К, 1964. 230 с.
33. Белкин Р. С., Белкин А. Р. Эксперимент в уголовном судопроизводстве. Киев : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 160 с.
34. Берназ П. В. Поняття «криміналістична характеристика злочину». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 34–38.

35. Благуга Р. І., Сергієнко О. О., Устюгова О. Є. Кримінальний процес України : навч. посіб. Львів : Біблос, 2010. 500 с.
36. Богомолова С. Н. Следственные действия. Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. Київ : Юристь, 1999. 501 с.
37. Богомягков Ю. С. К вопросу об ограниченной вменяемости в теории советского уголовного права // Эффективность борьбы с преступностью и совершенствование законодательства в свете Конституции : сб. ст. / Башк. ун-т. Уфа : [б.и.], 1980. С. 9–10.
38. Бородин С. В. Преступления против жизни. Санкт-Петербург : Юрид. Центр пресс, 2003. 467 с.
39. Букаева Н. И. Обстановка совершения преступления, получение и использование информации о ней при расследовании уголовных дел : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Тюмень, 2006. 222 с.
40. Бурчак Ф. Г., Лановенко И. П., Яковлев А. М. и др. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Киев : Наук. думка, 1985. 447 с.
41. Быховский И. Е. Осмотр места происшествия. КИЇВ : Юрид. лит., 1973. 204 с.
42. Быховский И. Е., Глазырин Ф. В., Питерцев С. К. Допустимость тактических приемов при допросе : учеб. пособие. Волгоград : ВСШ МВД, 1989. 48 с.
43. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. Київ : ЛексЭст, 2002. 72 с.
44. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. Київ : Изд-во Моск. ун-та, 1984. 143 с.
45. Ващук Б. Л. Предмет доказування в цивільному позові у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.
46. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та гол. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ Перун, 2003. 1140 с.
47. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пяковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. Київ : КНТ, 2009. 160 с.

48. Видонов Л. Г., Видонов В. Л К вопросу о криминалистической характеристике преступлений и закономерных связях между ее элементами. *Криминалистическая характеристика преступлений*. 1984. С. 94–97.
49. Винберг А. И., Миньковский Г. М., Рахунов Р. Д. Косвенные доказательства в советском уголовном процессе. Київ : Юрид. лит., 1956. 219 с.
50. Виноградов И. В., Кочаров Г. И., Селиванов Н. А. Экспертизы на предварительном следствии : справоч. Пособие. Київ : Госюриздат, 1959. 216 с.
51. Вирок Дубенського РС Рівненської області від 18.05.2011 р. № 16277867. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
52. Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровськ від 22.10.2013р. № 34343749. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
53. Вирок Ленінського районного суду м. Полтави від 11.02.2012 р. № 21141997. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
54. Висоцька В. В. Поняття способу вчинення злочину. *Правова держава*. 2018. № 13. С. 102–105.
55. Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2003. 475 с.
56. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2001. 426 с.
57. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : навч. посіб. Харків : Вид-во УВС, 2000. 336 с.
58. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия. К. ; Калининград : Изд-во КГУ, 1997. 250 с.
59. Волчецкая Т. С. Современные проблемы моделирования в криминалистике и следственной практике : учеб. пособие. Калининград : Калининград. ун-т, 1997. 95 с.
60. Гавло В. К. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений (Статья первая). *Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью : сб. науч. тр.* 1980. С. 122–123.
61. Гаврилин Ю. В., Шурухнов Н. Г. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений : курс лекций / под ред. Н. Г. Шурухнова. К. : Книжный мир, 2004. 468 с.

62. Герасимов И. Ф. Этапы раскрытия преступлений // Следственные ситуации и раскрытие преступлений. Свердловск-Київ : [б. и.], 1975. С. 10–16.
63. Герцик Р. В. Об'єкт кримінального правопорушення у структурі криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Ч. 2. С. 226–229.
64. Глібок В. М. та ін. Криміналістика: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2001.
65. Горбачевський В. Я. Вбивства на замовлення. Способи та засоби їх вчинення. *Науковий вісник Української академії внутрішніх справ*. 1997. № 2. С. 201–207.
66. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. : Изд-во Народного комиссариата внутренних дел, 1930. 144 с.
67. Гуковская Н. И. Следственный эксперимент (пособие для следователей). К: Госюриздат, 1958. 95 с.
68. Гусаков А. Н., Филющенко А. А. Следственная тактика (в вопросах и ответах) : учеб. пособие. Свердловск-Київ : Изд-во Урал. ун-та, 1993. 147 с.
69. Густов Г. А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений. *Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. тр.* 1984. С. 43–48.
70. Данилюк М. І. Подальший етап розслідування корупційних злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. Вип. 1 (2). С. 293–299.
71. Даньшин И. Н. К вопросу о понятии личности преступника. *Проблемы социалистической законности*. 1980. Вып. 6. С. 117–126.
72. Денисюк С. Ф., Шепітько В. Ю. Обыск в системе следственных действий (Тактико-криминалистический анализ) : науч.-практ. пособие. Харьков : Консум, 1999. 160 с
73. Джужа А. О. Кримінологічні засади віктимізації як різновид у профілактичній діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2011. Вип. 1. С. 52–57.

74. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М. Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти) : навч. посіб. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1994. 304 с.
75. Дзюба В. Т. Значення юридичних ознак потерпілого (жертви, постраждалого) при кримінально-правовій кваліфікації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 192–195.
76. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.
77. Дмитрієва Л. В. Методика розслідування зґвалтувань, вчинених неповнолітніми : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2017. 220 с.
78. Доспулов Г. Г. Психология допроса на предварительном следствии. КИЇВ : Юрид. лит., 1976. 112 с.
79. Драпкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. 168 с.
80. Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*. 1978. Вып. 69. С. 11–18.
81. Драпкин Л. Я. Разрешение проблемных ситуаций в процессе расследования : учеб. пособие. Свердловск, 1985. 72 с.
82. Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2019. 234 с.
83. Дундич Л. В. Поняття і структура механізму злочину. *Форум права*. 2008. № 1. С. 125–129.
84. Еникеев М. И. Общая и юридическая психология : учеб. пособие для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 320 с.
85. Еникеев М. И. Основы юридической психологии : учеб. для вузов. К. : Приор, 2001. 410 с.
86. Еникеев М. И. Юридическая психология : учебник. К. : НОРМА, 2001. 624 с.
87. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-березень 2020 року / Статистичні дані Офісу Генерального прокурора // Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 12.12.2020).
88. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2015 року / Статистичні дані Офісу Генерального

- прокурора // Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=112653&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 12.12.2020).
89. Железняк А. С. Криминалистика. Тактико-методические основы уголовного судопроизводства (досудебная стадия) : учеб. пособие. Київ : МГИУ, 2007. 126 с.
  90. Журавель В. А. Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2018. № 4 (55). С. 202–213.
  91. Журавель В. А. Проблеми ефективності організаційно-тактичних засобів розслідування злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 14. С. 200–208.
  92. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.
  93. Закатов А. А., Иванов В. А. О повышении роли специалистов в расследовании преступлений. *Правовые и организационные вопросы предварительного расследования* : труды ВСШ МВД. 1977. Вып. 17. С. 80–82.
  94. Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації). Харків : Право, 2010. 160 с.
  95. Зелинский А. Ф. Криминальная мотивация хищений и иной корыстной преступной деятельности : учеб. пособие. Киев : УМКВО, 1990. 72 с.
  96. Зелинский А. Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении. Харьков : Высшая шк., 1986. 120 с.
  97. Зуйков Г. Г. Криміналістичне вчення о способе совершения преступления : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. К., 1970. 305 с.
  98. Ильченко Ю. И. Тактические приемы исследования материальной обстановки места происшествия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Алма-Ата, 1965. 25 с.
  99. Ищенко Е. П. Криміналістика: краткий курс. К. : Юрид. фирма «КОНТАКТ» ; ИНФРА-М, 2003. 302 с.
  100. Ищенко Е. П., Образцов В. А. Криміналістика : учебник. Київ : Эксмо, 2005. 480 с.
  101. Іваниця А. В. Порядок дій слідчого на початковому етапі розслідування вбивств через необережність. *Форум права*. 2012. № 3. С. 233–239.

102. Калюга К. В. Теорія та практика встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Запоріжжя, 2017. 515 с.
103. Калюжна Л. Є. До питання про сутність, завдання та мету перевірки показань на місці. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 3 (10). С. 116–119.
104. Каневский Л. Л. Криминалистические проблемы расследования и профилактики преступлений несовершеннолетних. Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1991. 288 с.
105. Капітанчук Л. Ю. Спосіб вчинення злочину та його особливості при незаконному переправленні осіб через державний кордон України. *Форум права*. 2008. № 2. С. 210–219.
106. Карлов В. Я. Использование криминалистической техники в расследовании преступлений : науч.-практ. пособие. Київ : Экзамен, 2006. 192 с.
107. Карнеева Л. М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования : учеб. пособие. Волгоград : ВСШ МВД, 1976. 143 с.
108. Квашиш В. Г. Основы виктимологии. Проблемы защиты прав потерпевших от преступлений. Киев, 2019. 268 с.
109. Клименко Н. И. О возможности криминалистической идентификации личности. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1992. Вып. 9. С. 216–219.
110. Клочков В. В. Проблемы теории следственной ситуации // Следственная ситуация : сб. науч. тр. Москва : Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступлений, 1984. С. 74–79.
111. Книженко С. О. Криміналістична характеристика злочинів, які вчиняють службові або інші особи шляхом невиконання рішень органів правосуддя. *Криміналістичний вісник*. 2013 № 3. С. 57–61.
112. Коваль М. М. Forensic characterization of torture. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 14. Т. 2. С. 121–123.
113. Когутич І. І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. № 1. С. 233–247.

Строк І. А., Южно О. О.

Основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень,
заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

114. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков : ХЮИ, 1985. 93 с.
115. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений // Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. Киев, 1998. С. 29–42.
116. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харьков, 1967. 27 с.
117. Колмаков В. П. Следственный осмотр. Київ : Юрид. лит., 1969. 196 с.
118. Комаринська Ю. Б., Галаган О. І. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2013. 124 с.
119. Комарков В. С. Тактика допроса : учеб. пособие. Харьков : ХЮИ, 1975. 67 с.
120. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. Київ : Наука, 1975. 721 с.
121. Коновалова В. Е. Алгоритмизация в теории криминалистики // Ученые криминалисты и их роль в совершенствовании научных основ уголовного судопроизводства : материалы вузов. юбил. науч.-прак. конф. (к 85-летию со дня рождения Р. С. Белкина) : в 2-х ч. Ч. 1. Киев : Академия управления, 2017. С. 425–432.
122. Коновалова В. Е. Правовая психология. Харьков : Консум, 1997. 160 с.
123. Коновалова В. Е. Психологическая характеристика следственного эксперимента. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1976. № 12. С. 10–16.
124. Коновалова В. Е. Психология в расследовании преступлений. Харьков : Вища школа, 1978. 144 с.
125. Коновалова В. Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых. Харьков : Изд-во Харьков. гос. ун-та им. А. М. Горького, 1956. 40 с.
126. Коновалова В. Е., Колесниченко А. Н. Теоретические проблемы криминалистической характеристики // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. тр. Київ : ВНИИ ПП, 1984. С. 15–19.

127. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування. Харків : Факт, 2001. 311 с.
128. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : академ. курс. Київ : Ін Юре, 2004. 424 с.
129. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник. Харків : Право, 2008. 240 с.
130. Корнієнко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і Безпека*. 2015. № 2 (57). С. 98–102.
131. Короленко О. М. Поняття «стан сильного душевного хвилювання» в законодавстві України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 49. С. 483–487.
132. Корчагин А. А. Криминалистическая методика предварительного расследования и судебного разбирательства по делам об убийствах (проблеми теорії і практики). К. : Юрлитинформ, 2013. 512 с.
133. Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2003. 21 с.
134. Красиков А. Н. Ответственность за убийство по российскому уголовному праву. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2019. 170 с.
135. Криміналістика : учеб. пособие / под общ. ред. А. И. Винберга. КИЇВ : Госюриздат, 1959. 512 с
136. Криміналістика : учебник / под ред. А. Н. Васильева. Київ : Изд-во МГУ, 1980. 566 с.
137. Криміналістика : учебник / под ред. Е. П. Ищенко. Київ : контракт, ИНФРА-М, 2006. 748 с.
138. Криміналістика : учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. Київ : Юрид. лит., 1988. 672 с.
139. Криміналістика : учебник / под ред. Н. П. Яблокова. 4-е изд., перераб. и доп. К. : Норма: ИНФРА-К, 2013. 752 с.
140. Криміналістика : учебник для студентов высших учеб. заведений / под общ. ред. А. Г. Филиппова. Київ : Высшее образование, 2009. 835 с.
141. Криміналістика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений : учебник для юристов / под ред. В. Ю. Шепітько. Харьков : Одиссей, 2001. 528 с.
142. Криміналістика / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2014. 728 с.

Строк І. А., Южно О. О.

Основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень,
заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

143. Криміналістика : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Волобуєва. Київ : КНТ, 2017. 504 с. URL: https://pidruchniki.com/1966032151600/pravo/struktura_okremih_kriminalistichnih_metodik#55
144. Криміналістика : підруч. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / [В. М. Глібко, А. Л., Дудніков, В. А. Журавель та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2001. 684 с.
145. Криміналістика : підручник / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : ХНУВС, 2011. 666 с.
146. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2008. 464 с.
147. Криміналістика : підручник / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2001. 544 с.
148. Криміналістика : в 2 т. / под ред. Р. С. Белкіна, В. П. Лаврова, І. М. Лузгіна. Київ : ВЮЗШ МВД, 1998. Т. 2. 451 с.
149. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 506 с.
150. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 456 с.
151. Кримінальне право України. Особлива частина / за ред. П. С. Матишевського, Г. В. Андрусів, П. П. Андрушка, П. П. Лихової. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 891 с.
152. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Юрид. думка, 2004. 656 с.
153. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за заг. ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
154. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.12.2020).
155. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. : (офіц. текст). Київ : Паливода А. В., 2012. 216 с.
156. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

157. Кубарев І. В. Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2017. 19 с.
158. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. Киев : Госюриздат, 2010. 243 с.
159. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии. О структуре индивидуального преступного поведения. Москва : Юрид. лит., 1986. 175 с.
160. Кузьменко А. С. Розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Дніпро, 2018. 218 с.
161. Куликов В. И. Обстановка совершения хищений государственного и общественного имущества как объект специального криминалистического исследования. *Методика и психология расследования хищений государственного и общественного имущества*. Свердловск, 1986. С. 44–50.
162. Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 220 с.
163. Кунтій А. І. Тактика слідчого експерименту під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 393–397.
164. Куп'янський М. Г. Розслідування серійних сексуально-садистських убивств (організаційно-тактичні засади) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2016. 224 с.
165. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія та практика) : монографія. Київ : Логос, 2004. 324 с.
166. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике : учеб. пособие. Киев : КГУ, 1987. 100 с.
167. Лужецька О. Р. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 4. С. 196–201.
168. Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования. Москва : Юрид. лит., 1973. 216 с.

169. Лузгин И. М. Некоторые аспекты криминалистической характеристики преступлений и место в ней данных о сокрытии преступлений. *Криминалистическая характеристика преступлений*. 1984. С. 25–31.
170. Лук'яничков Є. Щодо поняття криміналістичної характеристики злочинів. *Історико-правовий часопис*. 2013. № 2. С. 107–113.
171. Лукашевич В. Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий (допрос, очная ставка, предъявление для опознания, проверка показаний на месте) : учебное пособие. Киев : НИ и РИО КВШ МВД, 1989. 148 с.
172. Лукашевич В. Г., Салтевский М. В. Дидактические материалы к специализированному курсу криминалистики. Раздел «Научные основы криминалистической методики». Киев : КВШ МВД, 2010. 34 с.
173. Лысак Н. В. Ответственность за убийство, совершенное в состоянии сильного душевного волнения (Уголовно-правовые и виктимологические аспекты) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08, 2015. 31 с.
174. Мазур А. Межі початкового етапу розслідування. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 435–441.
175. Макаренко Е. И. Особенности расследования квартирных краж, совершаемых группой лиц : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Москва, 1985. 22 с.
176. Макаренко Є. І. Тактика слідчого експерименту : лекція. Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС, 2004. 63 с.
177. Макаренко Є. І., Негодченко О. В., Тертишник В. М. Огляд місця події : навч. посіб. Дніпропетровськ : ДЮІ МВС України, 2001. 156 с.
178. Макаренко Н. П. Техника расследования преступлений. Харьков, 1925. 156 с.
179. Малинин В. Б. Объективная сторона преступления : Изд-во Юрид. ин-та, 2004. 301 с.
180. Малярова В. О. Етапізація процесу розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Право і Безпека*. 2013. № 3 (50). С. 86–91.
181. Малярова В. О. Криміналістична інформація: поняття і сутність. *Вісник національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 18. С. 147–151.

182. Малярова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2005. 238 с.
183. Матвеев М. Г. Криминалистическая классификация преступлений, связанных с умышленным причинением телесных повреждений. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*. 2008. Вып. 69. С. 80–84.
184. Матвієнко В. В. Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 1999. 248 с.
185. Матусовский Г. А. Экономическая преступность: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.
186. Матусовський Г. А. Загальні положення методики розслідування злочинів. Криміналістика : підручник / за заг. ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2004. С. 366–400.
187. Миронов А. И. Осмотр места происшествия по делам об убийствах : учеб.-метод. пособ. Київ : МВД Науч.-исслед. ин-т, 1958. 147 с.
188. Москаленко Г. В. Поняття та особливості етапів розслідування злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 49. С. 376–380.
189. Мудьюгин Г. Н. Расследование убийств по делам, возбужденным в связи с исчезновением потерпевшего. Киев, 1987. 147 с.
190. Мурзинов А. Н. Уголовно-правовое значение аффекта // Проблемы уголовно-правовой борьбы с преступностью. Київ : РИО ВЮЗИ, 1999. С. 37–49.
191. Навроцький В. О., Тростюк З. А. Глумачний словник Особливої частини кримінального законодавства України. Львів : Юрид. ф-т Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка. 2017. 127 с.
192. Надгорний Г. М. Проблема розмежування функцій експерта і спеціаліста // Державно-правова реформа в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (листопад 1997 р.). Київ : [б. в.], 1997. С. 318–321.
193. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юрид. думка, 2017. 1184 с.

- 194.Новиков С. И., Ярамышьян Ш. Ш. Следственный эксперимент при расследовании дорожно-транспортных происшествий : учеб. пособие. Киев : КВШ МВД, 1986. 84 с.
- 195.Образцов В. А. Криминалистика : учебник. Київ : Юристь, 1999. 760 с.
- 196.Остапенко Л. А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Київ, 2003. 17 с.
- 197.Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. Київ : Ін Юре, 2003. 720 с.
- 198.Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харьков : Вища школа, 1982. 161 с.
- 199.Перебитюк М. В., Паламарчук А. О. Криміналістична характеристика екологічних злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 282–286.
- 200.Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2018. 264 с.
- 201.Петрухин И. Л. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. Київ : Юрид. лит., 1964. 265 с.
- 202.Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : монографія. Харків : Право, 2010. 160 с.
- 203.Порубов Н. И. Научные основы допроса на предварительном следствии : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. К., 1977. 31 с.
- 204.Потебенько М. О., Гончаренко В. Г. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу від 20 травня 2011 р. Особлива частина. Київ : Форум, 2011. 942 с.
- 205.Президент підписав закон щодо створення Бюро економічної безпеки // Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-stvorennya-byuro-ekonomichnoy-67265> (дата звернення: 25.03.2021).
- 206.Приходько Т. М. Проблеми зменшеної осудності у кримінальному праві. Одеса : Маяк, 1998. 56 с.
- 207.Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи : Наказ Міністерства охорони здоров'я від

- 08.10.2001 № 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text>
208. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
209. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>
210. Пряхін Є. В. Слідча тактика : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 116 с.
211. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.
212. Пчеліна О. В. Щодо початкового етапу розслідування злочинів у сфері службової діяльності // Реформування інститутів права і держави: теоретичні та практичні підходи : зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 20 квіт. 2016 р.) ; матеріали круглого столу «Філософсько-правова концепція правового простору» (м. Тернопіль, 18 берез. 2016 р.) Київ : АртЕК», 2016. С. 95–98. URL: <file:///C:/Users/irina/Downloads/ZAZItfaU6QjRm2CH3KDQCKdZzu%20c%20GQ8.pdf>
213. Пяковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики насильницьких злочинів проти статевої недоторканості неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 36–46.
214. Радчук В. М., Тельман А. Г. Психологія конфліктів : навч.-метод. посіб. Чернівці : Рута, 2004. 104 с.
215. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. Київ : Высш. шк. МОУП, 1967. 230 с.
216. Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2015. 23 с.
217. Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2015. 265 с.
218. Ривман Д. В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 304 с.

- 219.Робозеров В. Ф. Раскрытие преступлений совершенных в условиях неочевидности. Ленинград : Ин-т усоверш. следств. работников при Прокуратуре, 1990. 140 с.
- 220.Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 196 с.
- 221.Салтевский М. В. Криминалистика. В современном изложении юристов : учеб. и практ. пособие. Харьков : Рубикон, 1997. 430 с.
- 222.Салтевский М. В. Криминалистическая характеристика: структура, элементы. Специализированный курс криминалистики : учебник. Киев : НИ и РИО КВШ МВД, 1987. 384 с.
- 223.Салтевский М. В. Тактические основы организации и производства следственных действий и получение информации от вещей // Специализированный курс криминалистики: учебник / отв. ред. М. В. Салтевский. Киев : НИиРИО КВШ МВД, 1987. Гл. 18. С. 234–255.
- 224.Салтевський М. В. Криміналістика (в сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. 588 с.
- 225.Салтевський М. В. Криміналістика : підручник у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. Методика і тактика. 528 с.
- 226.Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ : Рад. шк., 1994. 180 с.
- 227.Самойлов Г. А. Основы криминалистического учения о навыках. Москва, 2013. 119 с.
- 228.Сафин Н. Ш. Допрос несовершеннолетнего подозреваемого в советском уголовном судопроизводстве (процессуальный и криминалистический аспекты). Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1990. 160 с.
- 229.Семенов В. В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2004. 183 с.
- 230.Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред В. І. Борисова. Харків : Право, 2006. 208 с.
- 231.Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. К, 1966. 16 с.
- 232.Синчук В. Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у

- методиці розслідування вбивств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2004. 21 с.
233. Синчук В. Л. Функції типових версій у методики розслідування вбивств // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 22–23 квіт. 2004 р.). Київ – Харків : Юрінком Інтер, 2004. С. 200–202.
234. Следственные действия. Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. К. : Юристь, 1999. 501 с.
235. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970, 1980. Т. 9. 789 с.
236. Снігер'єв О. П., Матвійчук В. В., Никифорчук Д. Й. Умисні вбивства. Попередження та розкриття : практич. посіб. Київ : КНТ, 2015. 100 с.
237. Современный словарь иностранных слов : ок. 20 000 слов. КИЇВ : Рус. яз., 1999. 742 с.
238. Сокиран М. Ф., Бобрик К. Ю. Тактика допиту підозрюваних (обвинувачуваних) при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації. *Науковий вісник НАВС*. 2011. № 1. С. 172–179.
239. Сорокотягин И. Н., Глазырин Ф. В., Евдокимов Н. С. Использование специальных познаний при расследовании преступлений : учеб. пособ. / отв. ред. Ф. В. Глазырин. Свердловск : Ур ГУ, 1978. 80 с.
240. Спосіб // Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/sposib>
241. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посіб. Київ : НВТ «Правник» – НАВСУ, 1997. 41 с.
242. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: поняття, визначення, етапи розвитку, місце в криміналістиці. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 1997. № 2. С. 78–95.
243. Старушкевич А. В. Особа злочинця та потерпілого як елемент криміналістичної характеристики сексуальних убивств : навч. посіб. Київ : Правник – НАВСУ, 2017. 63 с.
244. Сташис В. В., Бажанов М. І. Особа – під охороною кримінального закону. Харків : Право, 1996. 224 с.

245. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із порушеннями бюджетного законодавства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2004. 19 с.
246. Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2012. 475 с.
247. Степанюк Р. Л. Типові тактичні операції в методиці розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері. *Право і Безпека*. 2012. № 1 (43). С. 204–208.
248. Строк І. А. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування умисного вбивства, заподіяного в стані сильного душевного хвилювання // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 черв. 2020 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 41–44.
249. Строк І. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання // Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 лют. 2019 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 56–59.
250. Строк І. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 5. С. 277–283.
251. Строк І. А. Особливості тактики допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 178–186.
252. Строк І. А. Особливості тактики допиту потерпілого у злочинах умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання // Теорія і практика сучасної юриспруденції : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7–8 груд. 2018 р.). Київ : ЦПНД, 2018. С. 77–80.
253. Строк І. А. Початок розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *Юридична наука*. 2019. № 9. С. 201–207.

254. Строк І. А. Теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання // *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 7–8 квіт. 2017 р.)*. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 61–63.
255. Строк І. А. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *KELM*. 2020. № 7. С. 189–194 (Республіка Польща).
256. Строк І. А. Час, місце та обстановка вчинення ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 169–175.
257. Структура // Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D1%F2%F0%F3%EA%F2%F3%F0%E0> (дата звернення: 12.12.2020).
258. Суворова Л. А. Идеальные следы в криминалистике. КИЇВ : Юрлитинформ, 2006. 200 с.
259. Танасевич В. Г., Образцов В. А. О криминалистической характеристике преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1976. Вып. 25. С. 94–104.
260. Тищенко В. В. Подготовка преступления как объект криминалистического исследования // *Актуальные проблемы криминалистики : материалы Междунар. науч.-практ. конф. Харьков, 2003*. С. 94–96.
261. Тищенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2003. 445 с.
262. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
263. Тищенко В. Криміналістичне значення подальшого етапу розслідування корисливо-насильницьких злочинів. *Право України*. 2003. № 3. С. 131–133.
264. Уголовный процесс : учебник / под ред. В. П. Божьева. Москва : Спарк, 1998. 591 с.
265. Удалова Л. Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України : монографія. Київ : Вид. Паливода А. В., 2006. 324 с.

266. Фадеев В. И. Расследование инсценировок преступных событий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Вінниця, 2008. 23 с.
267. Филиппов А. Г. Проблемы криминалистики. Избранные статьи. Москва : Юрлитинформ, 2007. 352 с.
268. Хазиев Ш. Н. Криминалистическое моделирование неизвестного преступника по его следам : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Москва, 1984. 24 с.
269. Хань Г. А. Теоретичні засади планування та організації розслідування злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.
270. Хоменко Ф. В. Застосування науково-технічних засобів при відтворенні обстановки та обставин події. *Радянське право*. 1968. № 11. С. 30–34.
271. Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект). *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1 (19). С. 43–48.
272. Чаплинский К. О. Тактика проведения окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : РВВ ДДУВС, 2006. 416 с.
273. Чаплинский К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.
274. Четвертак Д. Ю. Криміналістична характеристика приховування злочинів // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 трав. 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 288–292.
275. Четвертак Д. Ю. Методика розслідування приховування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2016. 218 с.
276. Чечель Г. И. Виктимологические аспекты профилактики умышленных убийств // Актуальные вопросы государства и права на современном этапе. Томск, 1983. С. 168–170.
277. Чорний А. М. Особливості розслідування вбивств з корисливих мотивів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.
278. Чурилов Н. С. Криминалистическая методика: история и современность. Київ : Маркетинг, 2002. 370 с.
279. Шевчук В. Вплив етапу розслідування на розробку тактичних операцій. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 48–53.

280. Шевчук В. М. Значення тактичних завдань для формування тактичних операцій. *Юридична наука*. 2014. № 3. С. 7–16.
281. Шевчук В. М. Слідчі ситуації та їх вплив на розробку тактичних операцій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2013. № 6–3. Т. 2. С. 125–129.
282. Шевчук В. М. Теоретичні основи формування та реалізації тактичних операцій у криміналістиці : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : 12.00.09. Харків, 2013. 526 с.
283. Шейфер С. А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. Москва : Юрлитинформ, 2001. 230 с.
284. Шепитько В. Ю. Криміналістика: Курс лекцій. Харьков : Одиссей, 2015. 368 с.
285. Шепитько В. Ю. Роль типових тактичних операцій в системі забезпечення ефективності досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 14. С. 194–199.
286. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монографія. Харьков : Гриф, 2002. 349 с.
287. Шепитько В. Ю. Криміналістика: енцикл. слов. (укр.-рос. і рос.-укр.) / за ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2001. 554 с.
288. Шепитько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.
289. Шепитько В. Ю. та ін. Соціально-психологічні характеристики особи злочинця в криміналістиці: проблеми використання типології та можливостей моделювання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2005. Вип. 5. С. 5–11.
290. Шепитько В. Ю. Тактика огляду місця події: конспект лекції. Харків : УДЮА, 1994. 20 с.
291. Шляхов А. Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. Київ : Юрид. лит., 1979. 166 с.
292. Юртаєва К. В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Київ, 2010. 21 с.
293. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.08. Харків, 2014. 18 с.

Строк І. А., Южно О. О.

Основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень,
заподіяних у стані сильного душевного хвилювання

294. Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : 12.00.09. Київ, 2006. 227 с.
295. Яблоков Н. П. Криминалистика : учебник. Киев : ЛексЭст, 2013. 376 с.
296. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования (некоторые теорет. положения). Москва : Изд-во МГУ, 1985. 97 с.
297. Якимов Н. И. Криминалистика. Уголовная тактика. Київ, 1929. 345 с.

Наукове видання

**СТРОК Інна Анатоліїна,
ЮХНО Олександр Олександрович**

**ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ТЯЖКИХ
ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЗАПОДІЯНИХ У СТАНІ
СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ**

Серія «Бібліотека слідчого і детектива: проблеми криміналістики
та кримінального процесу»

Монографія

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 11,8. Наклад 300 прим. Зам. № 139

Видавництво «Факт» Україна, 61166, м. Харків, вул. Бакуліна, 11,
оф. 2-26. +38 (057)768-01-01, publish_fakt@ukr.net, www.fakt.kh.ua
Свідоцтво про держреєстрацію: серія ДК № 3172 від 22. 03. 2004 р.

Виготовлювач — Видавництво «Константа»,
Харківська область, м. Харків, вул. Космічна, 26
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №376 від 22. 01. 2001